Concepția și viziunea grafică:
Doina DUMITRESCU

Editor: Sorin DUMITRESCU

© Anastasia 2002

Str. Venerei 13, sector 2, București, tel./fax: 2109530, 2116745,
e-mail: anastasia@fx.ro

ISBN: 973-9374-98-0

7 dimineți cu Părintele STĂNILOAE

convorbiri realizate de
SORIN DUMITRESCU

ANASTASIA 2002

INV.2013

2
578

584479.

BIBLIOTECA
PANAIT ISTRATI
BRAILA

584479 IM

30 martie/92 — 3 aprilie/92

Luni/30 martie/92
(Sf. Ioan Scărarul)

Sorin Dumitrescu - Părinte, vi s-a arătat vreodată, de-a lungul anilor, îngerul ?

Părintele Dumitru Stăniloae - Nu, niciodată. Alaltăieri seară, în ultima repriză a somnului, am avut un vis nemaipomenit. Parcă era Iisus; tânăr, blând, dulce, plăcut. Și mai era parcă cineva. Era atâta dulceață în el încât m-am trezit așa de fericit... Aievea însă niciodată nu l-am întâlnit.

S.D. - În visul de care spuneți, Iisus a fost cel care v-a apărut în chip de înger sau era chiar un înger ?

Pr.D.S. - Era un tânăr de-o frumusețe nemaipomenită și de o apropiere sufletească cum nu am mai văzut. Mi-a făcut atâta bucurie întâlnirea aceasta încât m-am sculat fericit. Dar înger n-am văzut nici în vis, nici în realitate.

S.D. - Și totuși insist, dincolo de percepția intelectuală și dincolo de cunoașterea teologică, ați intuit, totuși, vreodată prezența sesizantă, nemijlocită a îngerului ? Nu numaidecât ca un fapt vizibil, ci măcar ca o sugestie mentală.

Pr.D.S. - Trebuie să vă spun că eu am fost preocupat neîncetat de Iisus Hristos și totdeauna m-am gândit numai la El. Nu la înger m-am gândit, ci numai la Iisus, care e atât de aproape de noi. Mitropolitul Bălan, care m-a numit profesor la 26 de ani la Academia Teologică, îmi spunea că el a adus în Biserică predica despre Hristos. Știți că înainte preoții predicau despre creșterea vitelor, despre creșterea copiilor; erau învățătorii gospodărosi ai poporului. Dar nu-ți spuneau prea multe despre conținutul lui Hristos. Ceva cam în stilul în care vorbesc oamenii, de pildă prin Germania, sau cei din Oastea Domnului etc., care spun că Hristos e bun, că Hristos e blând, că Hristos e apropiat de noi...etc.

S.D. - În binecunoscutul limbaj de lemn pietist...

Pr.D.S. - Exact. și eu am preluat ideea aceasta urmărind înainte de toate ce înseamnă Iisus pentru noi. Am scris atunci o carte - „Iisus Hristos sau restaurarea omului" în care am căutat să văd un conținut în faptul că Dumnezeu se face om; adică taina prin care umanitatea este în stare să-L exprime pe Dumnezeu. Căci bunul Dumnezeu, pentru noi, este în stare să se facă ipostas sau o persoană a firii omenești. Folosindu-mă și de literatura apuseană - germană și franceză - am concentrat tema mai ales în jurul faptului că Iisus poate folosi cuvântul omenesc. Eu, cuvânt cuvântător, cuvânt personal, am înțeles că între cuvânt și persoană nu e separație și am dezvoltat în acea carte tema unui Iisus, care ne vine direct prin cuvânt.

S.D. - Mi se pare impresionantă pledoaria dvs. despre contactul nemijlocit cu Hristos. Dar când spuneți contact

direct, considerați că, într-un fel, ceilalți intercesori - spre exemplu îngerii sau Maica Domnului - au o importanță mai mică, sau pot fi evitați, sau poate chiar nu sunt absolut necesari.

Pr.D.S. - Eu am făcut mai mult distincția aceasta între cuvântul lui Dumnezeu care vorbea sufletului proorocilor din Vechiul Testament și momentul Noului Testament, când Cuvântul s-a făcut trup; s-a arătat direct. Proorocii simțeau cuvântul lui Dumnezeu în ei înșiși. Ceilalți oameni ascultau cuvântul lui Dumnezeu spus prin prooroci, fără să-l fi văzut pe Fiul lui Dumnezeu folosind cuvântul într-un dialog direct cu ei. Și asta este și marea deosebire dintre revelația din Vechiul Testament și cea din Noul Testament.

S.D. - Să înțeleg că prezența mai adumbrită a îngerilor în Noul Testament se datorează Întrupării?

Pr.D.S. - Da. Se și spune de altfel că Vechiul Testament a fost o revelație prin îngeri. Pe când în Noul Testament a venit direct Iisus Hristos. Și prin El gura omenească a devenit gura lui Dumnezeu Cuvântul, ochii omenești au devenit ochi ai lui Dumnezeu Cuvântul. El vorbea direct cu Apostolii. Nu pot spune că noi trăim ceea ce au trăit Apostolii, dar avem în toate cuvintele din Evanghelie cuvintele Lui personale, concrete în formă omenească. A venit, S-a făcut om, a vorbit ca un om, fără ca El să înceteze să fie Dumnezeu. El a trecut peste îngeri - ca dovadă că atunci când S-a înălțat la Cer, îngerii s-au mirat: „Da'cine e?", „Deschideți porțile să intre Împăratul măririi!", „Cine e Împăratul

584479
BIBLIOTECA PANAIT ISTRATI BRAILA

măririi ?" Ei se mirau cum de a putut Dumnezeu să se facă om.

S.D. - Scena, de obicei, este figurată pe cupolă, deasupra naosului; în înalt se află Pantocratorul, după ce a străbătut autoritar nivelele îngerești - heruvimi, serafimi etc. Aceștia rămân stupefiați contemplând un om ce se înalță vertiginos, depășindu-i. Jean Danielou are un text extraordinar despre tema aceasta. Vă întreb: Arhanghelul Gabriel, la Bunavestire, desigur că știa cu cine stă de vorbă, dovadă că se pleacă în fața Mariei și o informează asupra unei propuneri. Deci, comparând momentul Buneivestiri cu cel al Înălțării, s-ar zice că uneori îngerii sunt avertizați despre petrecerea unor fapte, și alteori nu ?

Pr.D.S. - În cazul Înălțării probabil că ei totuși știu ceva, însă nu pot să-și închipuie în mod concret cum ar putea arăta Fiul lui Dumnezeu făcut om.

S.D. - Adică sunt înștiințați asupra Întrupării, dar nu-și pot imagina cum se va realiza ea...

Pr.D.S. - Cum poate această ființă, care este mai prejos de ei, să se bucure de atâta atenție din partea lui Dumnezeu, încât Acesta să vină și să se facă om ? Ei se miră: „Cine este acesta - Împăratul măririlor ?" „Este Domnul cel tare în războaie, Domnul cel preamărit ! Acesta este !" Atunci deschid porțile și Iisus urcă dincolo de ei. Ca om. Și se așază de-a dreapta Tatălui, ca om. Deci, îngerii rămân mai prejos. Când a coborât, a coborât mai prejos decât îngerii, dar acum urcă cu omul mai presus de ei.

S.D. - Extraordinar ! Dar putem spune, în acest caz, că în afară de coborârea lui Hristos, deci în afară de smerenia celei de a doua Persoane a Treimii, pentru om cea mai apropiată entitate duhovnicească o constituie îngerii ?

Pr.D.S. - Eu cred că îngerii sunt în jurul lui Iisus, mai ales după ce S-a înălțat El la Cer. Dar erau și înainte. Când a flămânzit în pustie au venit și L-au hrănit îngerii. Tot îngerii au venit și la nașterea Lui; cântau în văzduh, s-au arătat păstorilor și le-au spus: „El este !" și totuși, și totuși, rămânea între ei uimirea. De altfel, cred că totul trebuie văzut în chip paradoxal.

S.D. - Antinomic. De fapt, faceți distincția lui Lossky între paradox și antinomie ?

Pr.D.S. - N-am meditat asupra acestui lucru. Eu folosesc noțiunea de paradoxal. Reluând, spun că Iisus se smerește atât de mult, cum nu s-a smerit omul vreodată. De aceea, numai în cei foarte smeriți poate să încapă Iisus Hristos. Dar, paradoxal, în smerenie este o mare înălțime. La ce smerenie e capabil să coboare omul ! ? Vedeți, Hristos S-a coborât la om și mai ales în cei mai smeriți, care văd că în ei nu-i nimic. Ei trăiesc umplerea lor de Dumnezeu. Dacă ești plin de tine nu încape Dumnezeu înlăuntrul tău. Paradoxul acesta se poate aplica și în cadrul raporturilor îngerilor cu Iisus Hristos, care S-a întrupat. Pe de o parte porți în tine uimirea, și pe de altă parte nu o înțelegi. Nu putem înțelege noi, nu pot înțelege nici ei. Cum poate Dumnezeu să Se smerească într-atât încât să Se facă om ?

S.D. - În ierarhia omenească, așa după cum o propovăduiește Biserica, sfântul, care ocupă cel mai înalt rang al umanului, este de fapt „abis de smerenie". Ierarhia îngerească este la fel alcătuită? Adică, pe măsură ce îngerii sunt mai aproape de Hristos, capacitatea lor de smerenie este cu atât mai mare?

Pr.D.S. - N-am meditat la lucrul acesta. Și nici nu știu dacă Iisus Hristos, înainte de a se fi întrupat, a realizat această smerenie. Dar băgați de seamă că și creația lumii acesteia din nimic a fost o smerenie. Și o smerenie, dar și o extraordinară putere. Să faci din nimic îngeri, lumea așa cum este și care ne uimește cu formidabila ei organizare până în cele mai mici detalii, apoi să faci pe om să o înțeleagă iar acesta să vrea să urce peste lume, mai sus de lume. Este neândoielnic o smerenie a lui Dumnezeu.

S.D. - Și deopotrivă o slavă a Lui!

Pr.D.S. - Da, și o slavă a Lui.

S.D. - Deci, se poate spune că îngerii, pe măsură ce sunt mai aproape de tronul Lui, au mai mult competența slavei Lui?

Pr.D.S. - Da, cred că-ți dau mai bine seama de negrăita slavă a Lui. Cu cât trăiești mai mult măreția lui Dumnezeu, cu atât ești mai smerit.

S.D. - Spuneți-mi, preacucernice părinte, este bine să probăm sau să cerem să ni se dăruie percepția existenței acestor entități spirituale?

Pr.D.S. - Eu spun că mai întâi trebuie să ne îndreptăm toată atenția și rugăciunea noastră către Iisus Hristos. Putem cere și un fel de ajutor al îngerilor în

rugăciunile noastre către El. Așa după cum cerem ajutor sfinților, Maicii Domnului, socotindu-ne smeriți față de ei, și convinși că noi înșine nu putem avea o atât de mare ascultare de la Dumnezeu, pentru că nu suntem atât de smeriți ca și ei. Le putem cere ajutor îngerilor, dar nu numaidecât să-i și vedem. În multe scrieri din Filocalie se cere să evităm dorința de viziune. Iar Diadoh al Foticeii, în vol. 1 din Filocalie, ne spune că dacă ți s-ar arăta însuși Hristos tu să spui: „Nu cred. Nu cred că ești Hristos!" Adică să fii ca unul care te-a lăsat stăpânul noaptea, să-i păzești casa. Și vine în toiul nopții zicând: „Deschide ușa!" Iar tu zici: „Nu deschid până nu va fi ziuă, să văd cine ești". Adică, mai limpede, să nu umblăm după vedenii. Ne rugăm lăuntric să fie și ei cu noi, cu rugăciunile lor, dar mai ales ne rugăm Maicii Domnului. Căci, rețineți, nu e bine să mă socotesc eu într-o relație singulară cu Hristos. Știți, asta seamănă a ceva protestant...

S.D. - Cum vă explicați faptul că în Evul Mediu, în plin teocratism bizantin, angelologia ocupa un loc atât de important? Nu vi se pare că în timpurile moderne acest cult a scăzut?

Pr.D.S. - Așa este. Iar explicația constă în creșterea mândriei omului, care nu mai are nevoie de nimeni ca să se apropie de Hristos: cum s-ar zice că el poate, exclusiv prin calitățile lui, să împlinească asta. Astfel, treptat, se ajunge la slăbirea Bisericii. Biserica, însă, e o solidaritate. Eu trebuie să trăiesc această solidaritate, și o trăiesc nu numai cu cei văzuți, cu oamenii credincioși, ci și cu cei ce trăiesc deasupra oamenilor, cu toate făpturile.

Și în Biserică suntem toți laolaltă îngeri, credincioși, adormiți...

S.D. - Consolidarea cultului mariologic - faptul că umanul a putut să se îndumnezeiască dăruind o făptură care să transceadă, finalmente, în prestigiu îngerii - să fi creat oare o diminuare, o estompare a angelologiei?

Pr.D.S. - Nu. Asta, dimpotrivă, ne-a ridicat pe noi la o comuniune mai vie cu îngerii. Prin păcat am căzut de la Dumnezeu, și implicit din toată legătura cu ordinea asta mai presus de fire. Acesteia i-a luat loc demonul.

S.D. - Tot înger. Să înțelegem oare că, potrivit textului paulinic, faptul că îi vom judeca pe îngeri, înseamnă totodată că vom fi mai presus de ei?

Pr.D.S. - Niciodată nu se spune că vom ajunge mai presus de îngeri. Singură Maica Domnului e mai presus de îngeri. Se spune că noi vom fi ca îngerii. Vom fi foarte spiritualizați, fără ca trupul nostru să înceteze să existe, dar acesta va fi așa de străluminat încât sufletul nostru va putea fi văzut direct, cum se vede îngerul. Spune undeva Sfântul Grigorie Palama: „Așa cum aici se vede sufletul prin trup, tot așa Acolo, în viața viitoare, se va vedea trupul prin suflet". Ca atare, vom fi ridicați la o comuniune mai vie cu îngerii. Aceasta echivalează cu o apropiere mai mare de Hristos. Cu cât suntem mai aproape unii de alții, cu atât suntem mai aproape de Hristos. Omul izolat, individualist nu poate fi aproape de Hristos. Eu, cu cât mă cunosc mai bine, cu atât îmi dau seama cât de necesar îmi este celălalt și cât îi sunt și eu lui. Nu se poate trage o linie de demarcație netă între mine și tine. Tot așa, nu se poate trage

o linie de demarcație între noi și îngeri. Cu cât ești mai ridicat duhovnicește, cu atât simți o relație mai vie cu ei și implicit cu Hristos. Și iarăși paradoxul: nu trebuie să uităm o clipă că centrul este Hristos. Cu toții tindem spre El, și comuniunea noastră nu poate fi decât în El. „Ca toți să fie una cu Mine" - spune Iisus. Dacă nu suntem una în noi, nu putem fi nici în El. Hristos a venit să refacă unitatea. Unde nu e unitate, unde e egoism, acolo e păcat. Păcatul este dezbinare, despărțire produsă de mândrie, de lăcomie, de slavă deșartă. „Am nevoie de ceilalți ca să mă laude!" Spune Sfântul Ioan în prima epistolă: „Să ne iubim unii pe alții"; spuneți-mi cum poate cineva să spună că Îl iubește pe Dumnezeu câtă vreme nu-și iubește semenii, ba, mai mult, chiar îi disprețuiește?

S.D. - Îngerul ne poate ajuta să distingem postura lui „celălalt", a alterității? Ne poate face să-l iubim pe celălalt?

Pr.D.S. - În celălalt vedem nu numai taina prin care ni se arată Hristos ca fiind Creator. Hristos este în acea lucrare prin care întărește prezența noastră în Împărăția Lui. Ne ridică cât mai sus în Împărăția Lui, dar este și coborât la nivelul fiecăruia, ca să-l urce, ca membru cât mai devotat și cât mai complet dăruit Împărăției lui Dumnezeu. Deci, și El cumva urcă în supunere față de Tatăl, ca om, până ajunge să ne urce pe toți. Și atunci a terminat și El acest urcuă, adică lucrarea menită a ne face împreună împărați, cu El. Ei bine, în această lucrare cred că sunt angajați și îngerii.

S.D. - În timpul Liturghiei toți îngerii doxologesc. La rândul ei, Ortodoxia înseamnă a slăvi corect.

Pr.D.S. - Dreapta slăvire.

S.D. - Atunci, putem spune că diminuarea cultului îngerilor ar fi putut crea o slăbire a Ortodoxiei, a dreptei slăviri ?

Pr.D.S. - Nu, în nici un caz. Îi slăvim pe îngeri fără să-I micșorăm slava lui Hristos, care se află deasupra lor. Îngerii ne ajută, și ei, să vedem marea slavă a Lui. Ne ajută să-L slăvim cu atât mai mult pe Hristos. În cele spirituale, toate sunt foarte îmbinate. Raționalismul simplist, mai ales cel de origine apuseană, face împărțiri: sau așa, sau așa.

S.D. - Împărțiri exclusiviste.

Pr.D.S. - Exact. Adică aici nu-i decât lumea aceasta, iar Hristos e dincolo, toate sunt altfel, fără să se confunde. În realitate, toate stau împreună și acest fapt ne apare cu atât mai vădit cu cât suntem mai implicați în cele spirituale. Îngerii Îl slăvesc pe Hristos, netinându-ne pe noi, cumva, numai la nivelul slavei lor, în așa fel încât să nu-L vedem pe Hristos.

S.D. - Fără să-L obtureze, fără să ni-L obtureze...

Pr.D.S. - Ei, cu cât Îl slăvesc mai mult, cu atât ne ajută să-L vedem mai bine. Iată că toate sunt împreună.

S.D. - Am convenit că, față de timpurile Evului Mediu, ale teocrației bizantine, spre exemplu, astăzi, cultul îngerilor este mult redus. Există un cult destul de sentimental al îngerului păzitor, personal, și există marele praznic al Sfinților Arhangheli, al îngerului eshatologic Gabriel și al păzitorului neamului lui Israel, al porților

Raiului, Mihail; deci singura sărbătoare mare a îngerilor. Nu credeți că, în timpurile moderne, slăbirea cultului îngerilor înseamnă o slăbire a credinței, a perceperii acestei împreună lucrări ?

Pr.D.S. - Bineînțeles, și merge mână-n mână cu individualismul omului. Omul nu se mai vede decât pe sine, nu mai vede decât lumea văzută, nu-l mai zărește nici pe semenul său.

S.D. - Chiar și credincioșilor li se întâmplă asta ?

Pr.D.S. - Da, chiar și lor. Pentru mulți Biserica nu mai este ceea ce a fost și ceea ce spunea Sfântul Apostol Pavel că este, în cap. 12 la I Corinteni, - „Biserica e Trupul Domnului". Mă gândesc eu că trupul meu fizic mă doare în întregul lui atunci când mă doare ceva de la picior sau de la mână. Sau, mă bucur de pasul meu alergător, prin picior. Nu trăiesc oare prin fiecare organ toate celelalte organe ? Vă-ntreb de ce nu trăim asta și în Biserică, dacă suntem într-adevăr Trupul Domnului ? De ce nu mă bucur de bucuria celuilalt ? De ce nu am bucuria să mă duc să cânt împreună cu el ? Aici este un egocentrism bolnav, care ne împuținează grav existența. Și este explicabil atunci că nu percepem nici taina - celuilalt.

S.D. - Schmemann zicea că, inițial, în vechime, nu se spunea „să ne iubim unii pe alții", ci „să ne îmbrățișăm unii pre alții, ca într-un gând să mărturisim". Ulterior, se pare că Biserica ar fi adoptat această formulă mai echivocă și mai „realistă" !

Pr.D.S. - Eu am văzut într-o Biserică din Săcele că, de fapt, oamenii se îmbrățișau. Dar femeile cu femeile, și bărbații cu bărbații. Aveau grijă de asta.

S.D. - Deci încă se mai practică acest obicei. Fiindcă acum, într-o biserică, să zicem Sfântul Silvestru, oare cum s-ar mai putea practica așa ceva, fără să fii pândit de ridicol? Schmemann, în „Euharistia", atrage atenția că deraierea, atâta câtă este în Ortodoxie, este de fapt foarte mică și ține de un secol și jumătate; lucrurile încă se mai pot repara. Dar la mine la Biserică vin oameni din toată Capitala, încât nici nu-i cunoști. Parohia efectivă nu-mi dau seama cât de mult participă. Nu-mi dau seama cum ar trebui să se petreacă această îmbrățișare duminica, fără să fie întrucâtva ridicolă...

Pr.D.S. - De-abia într-un asemenea context se poate înțelege de ce în Ortodoxie bisericile nu au fost mari. Bisericile, la noi, au fost multe și mici. Erau ale unei comune unde se întâlneau toți, două sau trei ulițe, și toți erau o familie.

S.D. - Deci multe și mici.

Pr.D.S. - Uite, aici pe Negustori e o biserică unde mă duc eu, și toată lumea mă întreabă „unde e doamna, de ce nu vine?" Iar când o văd, spun: „bine că te-ai făcut sănătoasă, bine că ai venit!" Adică se creează o altă familie, peste familia alcătuită din bărbat și femeie și pe care o avem de mici copii. De aceea bisericile trebuie să fie mici și multe.

S.D. - Câte erau în București?

Pr.D.S. - Erau vreo 350.

S.D. - Atunci arhiereii, întâistătătorii Bisericii noastre, ies din tradiție - dumneavoastră s-ar putea să aveți altă părere - când plănuiesc acele hale enorme, numite pompos și nefericit „Biserici ale neamului". În toate orașele țării se plănuiesc un fel de mastodonți, de tipul Casei Poporului!

Pr.D.S. - Cred că nu e bine. Adică ar putea exista cel mult una, cum a fost în Bizanț, una care să exprime și universalitatea Bisericii.

S.D. - Sobornicitatea ei.

Pr.D.S. - La Sfânta Sofia se duceau toți. Dar, pe lângă aceasta, mai erau foarte multe alte biserici. De ce te simți atât de singur în domurile occidentale? Acolo fiecare stă la locul lui, șezând pe scaun disciplinat. La noi nu se șade pe scaun, că scaunul te închide; omul e în picioare, se mișcă, se uită la celălalt, se roagă împreună cu el. La ei e puțină mișcare, e puțină viață. Am fost odată în Anglia, cu Părintele Branițte, unde am ținut niște conferințe. Am fost și la ei în biserică; de vreo 5 ori pe zi, ne chemau cu clopotul, ne așezam fiecare pe locul nostru și era cineva care citea la pagina cutare, psalmul cutare. Când să plecăm în țară, un tânăr mă întreabă de ce e atâta tristețe în bisericile lor? „Nu m-am gândit, i-am spus, dar sunteți prea singuri, deși ordonați". La noi oamenii nu se simt singuri. La noi nu spune unul: „citim acolo!" Spune preotul, și toată lumea răspunde. Preotul e dincolo de catapeteasmă, acolo unde se arată Sfânta Treime, dar e și lumina care iradiază dincolo de uși. Preotul iese din când în

când, și toată lumea vrea să-l atingă, iar el pune mâna pe toți. E o bucurie a tuturor de toți.

S.D. - Dacă înțeleg bine, acum pledați pentru parohie. Am putea zice că diminuarea vieții parohiale a făcut posibilă dărâmarea de biserici?

Pr.D.S. - Da, cred că da. Orice bine poate fi întors înspre rău. Însă eu văd în parohie, pe de o parte, intimitatea de familie a credincioșilor, iar, pe de altă parte, fiind aproape unele de altele, se exprimă și universalitatea Bisericii. Bisericile noastre s-au dărâmat mai ușor decât s-ar fi dărâmat un dom. Iar dacă comunismul ar fi progresat, s-ar fi dărâmat și bisericile mari din țară. De fapt, nu mărimea lor le ține, ci puterea credinței comunității.

S.D. - A comunității parohiale...

Pr.D.S. - Da, și nu cred că se poate dărâma așa de lesne o biserică într-un sat cu trei-patru sute de familii. Acolo este o solidaritate extraordinară între oameni. Ceea ce s-a întâmplat prin dărâmarea bisericilor a fost un semn menit să ne convingă nu de faptul că bisericile mici, dimensiunea lor modestă ar fi neputincioase să facă față acelei urgii, ci de calitatea îndoielnică a credinței noastre.

S.D. - Cine-i de vină?

Pr.D.S. - Toți suntem de vină. Inclusiv preoții, care trebuiau să fie în stare de jertfă. Dar și credincioșii.

S.D. - Laicatul.

Pr.D.S. - Laicatul, da. Trebuie să dezvoltăm solidaritatea, comuniunea. Cu cât preotul e mai bun, cu atât sunt mai solidari oamenii. Izolarea este cel mai accentuat

semn al slăbirii credinței. Individualismul și dezbinarea ne-au dus și la totalitarism. Nu-i mai interesează pe unii de ceilalți, că unii suferă. E câte unul mai îndrăzneț sau câțiva inși cărora nu le pasă de ceilalți, și care se ridică peste toți. Solidaritatea, comuniunea fac imposibil atât individualismul, cât și totalitarismul. De aceea spun că satul nostru este modelul adevăratului sistem politic, și nu teoriile actuale care împart totul în „democrație" sau „totalitarism". În satul nostru românesc tradițional nu găsești nici totalitarism, nici individualism. Fiecare este prețuit, și insul nu se anulează.

S.D. - Satul este cumva alcătuit după modelul ecclesiei?

Pr.D.S. - Da, da, e o comuniune unde insul nu este nici disprețuit, nici nu este de capul lui. Un țăran dintr-un sat îmi spunea cum se ruga: „Doamne, ține pe maica și pe taica, Doamne, ține vitele, Doamne, ajută-mi să nu mă fac de râs în sat". Comuniunea este o înălțime pe care nu o poate atinge planul politic. Aici este planul bisericesc și el dezvoltă comuniunea între oameni, care este iubire totală și jertfelnicie; să încetez de a fi eu însumi, sau să-i disprețuiesc pe alții. Cu cât fac mai mult pentru altul, cu atât sunt mai prețuit. Satul întreg râdea văzându-l pe câte unul îmbrăcat prost, plecând cine știe unde, când toată lumea mergea la biserică. Și spuneau: „uite un prost". Chiar dacă aveau ceva între ei peste săptămână, oamenii ieșeau din biserică împăcați, ferindu-se să se certe. În sat nu existau certuri durabile pentru că oamenii știau că trebuie să se roage împreună. La oraș s-a pierdut acest lucru deoarece

lumea nu mai merge la Biserică, fiecare este de capul lui, e democrație! Atâția pentru, atâția contra, asta este. În genere asta este istoria. Mândria unora împotriva mândriei altora, războaie, Hitler, Stalin, Mussolini... Ce ne-a dat istoria? Ceea ce este nobil în viața oamenilor este ceea ce ne dă Biserica, comuniunea pe care o induce. Aici se află pericolul, adus de protestanți și de secte: nu mai știu de Biserică. Sectarul critică pe toți; el este mântuit, ceilalți sunt pierduți. Sau protestanții, care cugetă fiecare pe Dumnezeu altfel. Sau catolicii, care pun toată unitatea în porunca venită de la Papa; ceva exterior, nu era comuniune cum a fost la noi.

S.D. - Eu mă gândeam să întoarcem în bine ticăloșia lui Ceaușescu. Adică de data asta cu bunăștiință să construim cât mai multe biserici mici în incinta blocurilor, în așa fel încât parohia să fie alcătuită din „comuniunea" scărilor 1, 2, 3 etc.; deci în incinta blocurilor, acolo unde Ceaușescu le târâse ca să nu se mai vadă. Biserici mai mici, care s-ar putea lesne construi fiindcă s-ar strânge banii de la câteva blocuri...

Pr.D.S. - Cred că Biserica trebuie să fie deosebită de blocuri. Când treci prin fața ei, să te închini. E ceva de deasupra, altfel decât lumea aceasta. Cred că nu poate fi băgată în curtea interioară a unui bloc. Biserica nu trebuie să fie numaidecât mai înaltă decât blocul, dar trebuie să fie radical deosebită. Să aibă în jurul ei o atmosferă, o grădiniță poate. Suntem într-o criză din care nu știm să ieșim. Eu nu cred că blocurile cultivă comuniunea. Oamenii sunt mai certați în bloc față de cum erau când avea fiecare curtea lui și se întâlneau

la fântână, la mijloc. Nu poate merge prea departe înghesuiala unuia în celălalt; oamenii se plictisesc unii de alții, își fac necazuri. Trebuie spațiu. Persoană și comuniune. Nu numai comuniune, ci și persoană. Trebuie în mod liber să ne dorim unul pe altul. În bloc oamenii nu se au bine.

S.D. - Urmărindu-vă pledoaria mă gândeam că dacă ar fi să găsesc o caracteristică a teologiei dumneavoastră, aceasta ar ține de un existențialism extrem de specific Ortodoxiei. Este o teologie a existenței prin Hristos, în care se apasă pe latura existențială a credinței, pe experierea ei. Structurile gânditoare sunt în chip preponderent axate pe ordonarea acestei experieri a credinței, a trăirii în Hristos. De fapt, criteriul existențial este una din trăsăturile Ortodoxiei. În sensul acesta citeam undeva că poți să te rogi îngerului tău păzitor să interceseze pe lângă îngerul păzitor al fratelui tău, când nu te înțelegi cu el și ești la capătul puterilor...

Pr.D.S. - Nu trebuie să socotim pe îngeri ca separându-se, în interesul lor, prea mult, unul numai pentru mine și unul numai pentru el. E și la ei o comuniune, cum și viața este o comuniune, fără să fie anulată persoana. Și noi ne rugăm acestor îngeri. Sigur, poate avem și un înger deosebit, personal, dar să nu-l socotim separat de ceilalți.

S.D. - Așa, ca un fel de proprietate privată.

Pr.D.S. - Exact. În ce privește existențialismul, acesta are o formă care la noi e cam prost văzută; eu n-am nimic de-a face cu un astfel de existențialism. Observația dumneavoastră vizează mai mult o deprindere a

teologiei. Eu nu socotesc că totul este sesizabil printr-o rațiune care desparte și împarte. Eu merg cu rațiunea în a spune, spre exemplu, ce este caracteristic acestui om. Dacă omul acesta e mai harnic, dacă e leneș, mai săritor, mai blând, mai violent; dar până la un punct. Stai, dom'le, că nu e numai atât omul acesta. Omul acesta este și într-o legătură cu ceilalți, și are ceva de la ceilalți. Or, legătura aceea n-o pot cuprinde și implicit n-o mai pot defini. Toate lucrurile sunt deosebite, dar sunt și împreunate. Pot spune prin rațiune ceea ce este deosebit în lucruri, dar nu pot spune și ceea ce le leagă. Peste tot este taină. Nu poți reduce totul la raționalism și nici nu poți disprețui rațiunea, și vezi că rațiunea toată sfârșește în taină, se completează cu taina. Și taina aceea se trăiește, n-o mai sesizezi cu rațiunea. Eu știu că este o legătură între mine și soția mea, între mine și copiii mei; dar mă știu și ca deosebit, aici e rațiunea. Dar nu pot înțelege ce-i taina legăturii între mine și ceilalți. Toate sunt taine și astea le trăiesc, nu le pot explica. Progresez câte puțin, dar niciodată nu sper să le epuizez. Cu atât mai mult, nu pot despărți lumea aceasta de un plan superior mie. Trăiesc această legătură a lumii cu un plan superior și încerc să spun câte ceva, dar prea puțin în raport cu conținutul lui...

S.D. - Spuneți-mi, de ce Biserica a figurat în icoane pe Ioan Botezătorul în chip de înger?

Pr.D.S. - Cred că a fost figurat în chip de înger pentru că a avut o viața apropiată de Iisus Hristos, și de o imensă curăție. A fost curat ca un înger. Aproape nu mai știa de trupul lui. A simțit ca nimeni altul pe Iisus.

A săltat pruncul în pântecele maicii când a venit Maria la Elisabeta, care era într-a șasea lună. A fost o comunicare deosebită. Poate că așa a depășit pe ceilalți prooroci, pe ceilalți oameni, prin această apropiere. Ceilalți prooroci auzeau cuvântul de la Dumnezeu-Cuvântul; el îl simțea. Îl simțea întrupându-se, venit aici între noi. Și în loc să spună că el a fost ridicat să-l vadă întrupat, bunul Dumnezeu a coborât și S-a întrupat, și S-a arătat întâi lui, în mod special lui. Și el L-a simțit. Poate și pentru marea lui curățenie, și pentru faptul că a fost conceput la bătrânețe, fără patimă, din voia lui Dumnezeu. A fost ales de Dumnezeu. A fost alesul Lui.

S.D. - V-am întrebat asta, încercând să-mi explic în ce măsură statutul Sfântului Ioan Botezătorul, deopotrivă om și deopotrivă înger, este un model al acestei împreună gândiri, care discerne, dar în aceeași măsură vede lucrurile legate tainic. Poate fi un model al acestei viziuni echilibrate și realiste? Fiindcă nu poți să distingi îngerul de om, în același timp ei existând într-o distincție.

Pr.D.S. - Trebuie distinși, dar să nu-i separi. Aceasta se întâmplă cu omul foarte înălțat în credință și care este aproape de Dumnezeu, de Hristos, fără să se confunde cu Hristos. Așa sunt sfinții. Sfinții nu pot spune: până aici sunt eu, de aici este Hristos. Această unire, această îmbinare, nu o mai poate explica rațiunea. Rațiunea este cea care separă.

S.D. - Deci rațiunea distinge.

Pr.D.S. - Nu numai distinge, dar și separă.

S.D. - Ținând seama de binomul rațiune-taină, reiese că legătura, unirea, acest „împreună" al tuturor lucrurilor, aparțin domeniului tainei, sferei ei indicibile. În acest caz, taina Sfintei Treimi...

Pr.D.S. - Să fim uniți cu Fiul și cu Tatăl în mod deosebit. Aceasta este funcția Duhului Sfânt, funcție de legătură. Funcție în care se realizează de fapt taina comuniunii. În Sfânta Treime, Duhul Sfânt este cel care se proiectează peste Fiul, și vede toată frumusețea Lui, care n-ar fi deplină dacă n-ar comunica-o Duhului. Și Fiul iarăși, luminat de Duhul este luminat și în privința Tatălui, și Îl vede pe Acesta luminat și cu bucurie deplină. Eu compar așa: dacă mai este cineva care stă lângă mine și îmi zice: uite ce frumos este băiatul tău, bucuria mea e mai mare de copilul meu. Și dacă îi spune copilului: uite ce bun este tatăl tău parcă bucuria lui e mai mare. Pe când dacă suntem numai noi doi, eu și fiul, parcă ar fi ceva mărginit. În primul caz intră Duhul sub formă personală. Și Duhul rămâne Duh al Fiului. Asta ne deosebește de catolici, care nu fac distincție. Noi spunem că purcede de la Tatăl și umple de lumină pe Fiul.

S.D. - Și în lumina aceasta vede Tatăl pe Fiul în Duhul Sfânt.

Pr.D.S. - Da, Îl vede în deplinătatea luminii Lui. Dar și Fiul Îl vede pe Tatăl în toată iubirea Lui. El, în Fiul e Duh de Fiu, nu e cel ce-L purcede, e Duh al celui ce-L primește. Și noi Îl primim ca Duh de Fiu, pentru că ne-a făcut și pe noi fii, avem și noi Duh de fii. Duhul Fiului este și peste El ca om, și se împarte și nouă. E o taină

uriașă. Iubirea deplină e în trei, iubirea deplină nu e în doi. Doi deja se cam închid în ei.

S.D. - Ați citit cartea lui Martin Buber „Eu și tu" ?

Pr.D.S. - Da. Când am avut primul contact cu existențialismul, înțeles ca relație între persoane, mi-am dat seama că nu-i suficient. Martin Buber este evreu. El nu știe decât eu și tu, eu și Dumnezeu, personal. Dar noi avem Treimea. Eu și tu nu suntem deplini dacă nu mai știm de un „el". Preocuparea noastră principală este „el". Noi amândoi vorbim de „el", și „el" ne unește foarte mult. Dacă n-ar fi și un „el", parcă am fi săraci, parcă n-am fi deplini. Eu, tu și el. Sigur că și la noi, „el" poate lua locul lui „tu", pentru că „tu" e mărginit. Pe când la Dumnezeu „el" nu poate avea rolul lui „tu".

S.D. - Este un dat ce deosebește în prezent cele două Biserici, Catolică și Ortodoxă. Teologia răsăriteană consideră că esențialismul catolic, mai precis imposibilitatea de a sesiza misterul persoanei, a creat un fel de dezamăgire și de disperare copleșitoare; și ei mărturisesc, ca și noi, că esența nu poate fi cunoscută. Dacă esența nu poate fi cunoscută, și nepercepând prestigiul persoanei, modul cum se comunică Dumnezeu ca persoană, atunci Creația și Creatorul sunt separate printr-o prăpastie. În viziunea Ortodoxiei, dimpotrivă, lumea este o canava a energiilor increate. Aș vrea să vă întreb dacă aceste energii increate se manifestă prin îngeri ?

Pr.D.S. - Aș vrea să insist puțin asupra marii deosebiri care este între noi și catolici în privința energiilor necreate. Citeam în anul întâi la Teologie în Cernăuți o istorie a unuia Popovici, care descria ambianța Bizanțului, și

spunea de Sfântul Palama că a susținut ideea bizară că niște călugări, rugându-se neâncetat, văd lumina lui Hristos în inimă. Mai întâi a fost condamnat, dar ulterior a fost privit ca un sfânt. M-am mirat și m-am apucat de Palama. Și am înțeles. Pe acești călugări îi condamna Varlaam Calabrezul, venit din Occident: ce-i asta, zicea el, cum se despart în Dumnezeu energiile, Dumnezeu e simplu. Or, cu Ființa lui Dumnezeu nu te poți uni fiindcă ai deveni de o ființă cu El. Și atunci rămânem separați. În Occident s-a produs acest separationism între Dumnezeu și lume. Dumnezeu e acolo, sus, Hristos, întrupându-se, a venit aproape de noi, iar apoi, înălțându-se, a lăsat un locțiitor; Sfintele Taine nu sunt pentru ei decât niște energii create, grație creată, supranatură care este tot o ordine creată, la mijloc, între Creație și Dumnezeu. Deci separatismul apusean, teologic vorbind, a adus toate nenorocirile...

S.D. - Raționalismul apusean.

Pr.D.S. - Filosofiile protestante ajung să susțină că nici nu mai există taine și propovăduiesc un Hristos al discursurilor. Și atunci filosofii au spus că, dacă este acolo sus, nici n-ar avea de-a face cu noi... Pe când în Ortodoxie este altceva. Prin energii Dumnezeu este cu noi, fără să se confunde. Eu, când dau mâna cu cineva, energia mea trece în el și e o unire a mea cu el, dar fără să mă confund. De aceea Ortodoxia este plină de prezența lui Hristos, a lui Dumnezeu în toate, în noi, desigur cu condiția să credem, fără să ne confundăm. Nici panteism, nici separatism. La ei a fost separatism, care uneori a trecut, la filosofi, în panteism. Oricât v-ar

părea de exagerat, să știți că toate nenorocirile au venit din Occident. Sunt reflexul mentalității apusene pentru că acolo creștinismul a poposit într-o lume barbară, care nu putea înțelege subtilitățile Răsăritului bizantin. Spunea un teolog protestant: „La noi creștinismul a venit într-o lume barbară, sosit dintr-o lume rafinată, trecută prin filosofia greacă, ebraică, egipteană, mesopotamiană". Și-au dat seama că ființa nu ajunge, că mai înaltă e taina persoanei. Ei au învățat mai mult să nu înșele și să nu omoare, mai mult latura etică, comportamentală, pentru că erau barbari.

S.D. - Vă rog nu uitați întrebarea mea: rostul îngerilor în raport cu energiile necreate, nezidite.

Pr.D.S. - Aceste energii necreate care iradiază din Dumnezeu nu sunt mărginite, vin la toți, dar vin în special în Sfintele Taine. Sunt prezente în Sfintele Taine cu intensitate deosebită, aducând însăși Persoana lui Hristos; prin Biserică, prin preot în special, prin toate binecuvântările lui, trec în grade diferite asupra tuturor, sunt deci și ale îngerilor, sunt și în natură. Căci natura, făcută din nimic, n-ar putea să stea în ea însăși fără energiile necreate care o fundamentează.

S.D. - Eu vă atrag în permanență înspre problema îngerilor. Nu pot să nu vă mărturisesc uriașa diferență între cum e pusă problema, taina acestor entități duhovnicești în plenitudinea Evului Mediu, și cât de surpată mi se pare astăzi. Deci, insist, putem vorbi despre îngeri fără să-i fi simțit?

Pr.D.S. - Putem vorbi. Eu sunt convins că este Hristos lângă mine și mă iubește și simt asta în toate lucrările

mele și în tot felul de ajutoare pe care le am. Aici sunt prezenți și îngerii, dar fără să-i fi simțit efectiv.

S.D. - Sugestiile îngerului păzitor sunt distincte de glasul conștiinței ? Glasul conștiinței este un dat al umanității noastre, sau este un organ al lui ?

Pr.D.S. - Este distinct. Dar eu nu pot să separ ceea ce îmi vine prin minte de ceea ce îmi vine de la Hristos. Eu toate le unesc în Hristos. Hristos nu lucrează fără ființă, și nici ideile nu există fără Hristos. Hristos, în ambianța asta generală, este înconjurat de milioane de făpturi. Creația lui Dumnezeu n-a putut fi săracă. Eu n-am meditat mult la aceste lucruri, pentru că am vrut să dezvolt cât mai mult învățătura despre Hristos, care se pierduse; nu se mai știa de El. Acum ar urma să se vorbească foarte mult despre Biserică, și în legătură cu aceasta și despre Maica Domnului, despre îngeri.

S.D. - Părinte, nu credeți că este diminuat cultul îngerilor - unul din pilonii universalității, ai sobornicității ? Nu credeți că în cadrul Bisericii Ortodoxe, așa cum s-a interiorizat etnic Revelația după 1453, încetul cu încetul s-a accentuat localul, strămoșescul, și versantul celălalt, mondial, universal s-a estompat, prilej cu care și cultul îngerilor și-a pierdut din relief ?

Pr.D.S. - Știți, universalul nu este numaidecât și spațialul. Suntem mai puțini decât catolicii, decât protestanții dar asta nu înseamnă că suntem mai puțin universali în gândirea noastră, și că nu am vrea să se impună Ortodoxia peste tot, să covârșească sensul ei. Ce folos că te impui într-un mod universal, așa cum se impun catolicii, dacă te impui în chip exterior ? Ce folos că

Papa este primit peste tot foarte bine, dar nu are în Italia decât câțiva credincioși, în Franța n-are decât câte doi credincioși într-un sat, și câte un preot la 20 de sate, că mânăstirile lor s-au golit, că Institutul Catolic din Paris nu mai are nici un student, deci ce folos că-i universală ? Are bănci universale, are ambasade universale... Universalitatea autentică e între noi înșine și sperăm să putem depinde și de noi. Cine știe, depinde și de iconomia lui Dumnezeu să se întindă acest universal și în plan spațial, să păstrăm virtualmente universalul mai mult decât alții. Noi înțelegem pe toți oamenii, îi iubim pe toți, nu-i declarăm păcătoși și ticăloși pe ceilalți, noi vedem în fiecare ceva care este al lui Dumnezeu.

S.D. - Părinte...

Pr.D.S. - Cred că nu numai voința de a ne ridica național ne-a făcut să fim mai puțin universali în sens spațial, ci toate asprimile prin care a trecut Ortodoxia. Dar cred că după toate acestea va veni o regenerare a acestui spirit universal. Ortodoxia începe să fie înțeleasă în Occident. Teologii ruși ai diasporei au făcut enorm în sensul acesta, și, iată, sunt foarte mulți teologi catolici și protestanți care se uită cu mult interes la Ortodoxie și văd în ea singurul universal real neactualizat. Atunci includem aici și problema îngerilor. Biserica nu este numai luptătoare văzută, ci și nevăzută, fără de care Biserica nu e întreagă. Biserica noastră e Biserica Crucii. Le-am spus băieților ălora care au venit la mine: „drumul vostru este drumul întregii Ortodoxii. Noi am suferit, am adus atâtea jertfe... În primul război i-am

oprit pe nemți să meargă în Rusia, în al doilea război i-am dezarmat la Iași. Jertfe și iar jertfe! Am apărat Europa de invazia mahomedană. Am fost loviți și din Occident și din Răsărit. Și totuși am rămas aici. Au trecut barbarii peste noi, n-au putut să trăiască, au plecat. Noi nu. N-am vrut să cucerim alte popoare. Toți ne-au lovit. Toți ne-au furat, ba Basarabia, ba Ardealul. Să sperăm că vor veni timpuri de liniște și pentru Ortodoxie, în care să-și dezvolte o teologie prin care să-și afirme universalitatea. Crucea lui Hristos a fost trăită de Ortodoxie, credința integrală a lui Hristos cel integral. Ei, occidentalii l-au redus pe Hristos. O sectă, aici, nu-l mai spune Hristos, nici Iisus, ci îi spun Iehova, de parcă nici n-ar fi. Noi L-am păstrat integral, și cred că acest integralism al nostru se va impune până la urmă".

S.D. - Suntem porecliți fundamentaliști.

Pr.D.S. - Părinții erau foarte blânzi și foarte buni sub raport moral, deși aveau o viață care atingea înălțimi nemaipomenite. Dar când a fost vorba de integralismul credinței în Hristos, respectiv acest „fundamentalism" care ni se reproșează, nu s-au lăsat. Au luptat. Sfântul Atanasie a fost mereu exilat, Sfântul Chiril la fel, Sfântului Maxim Mărturisitorul i s-a tăiat limba...

S.D. - Sfântul Simeon Noul Teolog...

Pr.D.S. - Aici nu putem să fim toleranți. Aici e lărgimea, deschiderea, dar și lărgimea e adâncime. Adâncimea Dunării, nu o baltă..., o baltă în care colcăie toate ideile. Nu asta este lărgimea sau deschiderea adevărată. Aici începe totul, dar totul cel adevărat; numai

Adevărul cuprinde totul. Nu poți spune că în orice idee se află Adevărul.

S.D. - Această mentalitate eficace de origine apuseană se prevalează de exigențele momentului. Tot modul nostru de a teologhisi a fost catalogat astfel: „țara arde și voi ortodocșii, discutați despre sexul îngerilor!". Or, nu tocmai „administrarea" dumnezeiești revelații în Hristos reprezintă menirea omului? Finalmente, mă gândesc că o să vină Apocalipsa peste noi, și tot de asta o să fim preocupați. Această exigență a Ortodoxiei este catalogată ca intransigență fundamentalistă și posacă cultural...!

Pr.D.S. - Aici nu putem fi concesivi. Îndată ce ești concesiv în învățătura despre Hristos și Sfânta Treime, ai diluat totul. Aici nu-i vorba despre îngăduința superficială - de ce să nu fiu îngăduitor cu drogurile, cu homosexualitatea? Asta-i lărgime? Asta-i îngustimea spiritului!

S.D. - Dacă suntem atât de neânduplecați cu ceilalți, n-ar trebui oare să fim la fel și față de noi înșine? Or, dumneavoastră știți foarte bine că bisericile noastre sunt invadate de diverse „agiornamente", de tabloul religios, de factură neoclasică, fenomen care n-a fost început nici pe departe sub comuniști, ci încă din secolul al 19-lea, pe timpul liberei cugetări.

Pr.D.S. - Pentru că am fost foarte influențați de Occident. Din secolul trecut, nu știu de ce, dar ne-a încântat teribil Occidentul!

S.D. - Cum s-a putut el impune în fața unei teologii mistice atât de prestigioase?

Pr.D.S. - Prestigiul lor ni s-a impus prin faptul culturii, pentru că ei au realizat cultura. Dar, la drept vorbind, ce cultură au ei? E o îngustime nemaipomenită! La un nivel strict productiv desigur că sunt teribili. S-au impus prin tehnică, telefon, mașini, cutare sau cutare lucru etc. Acum se întrevede unde duce tehnica asta. La nimicirea umanității duce! Noi trebuie să ne întărim convingerea că totuși am păstrat prin satele noastre cetățile credinței. Am păstrat adevărul integral și trebuie să devenim conștienți de asta. A slăbit teologia noastră, nu i-am mai prezentat pe Sfinții Părinți la nivelul omului de astăzi. Am păstrat și Liturghia, Sfintele Taine, tot, și acum trebuie să le dezvoltăm teologic. Stagnarea noastră spirituală a fost tot din cauza Apusului. Comunismul, nu uitați, tot de la ei a venit. Ei au stat liniștiți, noi am avut de purtat crucea grea a turcilor, a tătarilor din Rusia, a austriecilor... Ce-au avut englezii de suferit? Dar spaniolii, sau francezii? N-au avut mai nimic de suferit. Ei s-au putut dezvolta, dar s-au dezvoltat prost. Noi ne-am păstrat virtualitatea integrală a creștinismului de la început. Firește, perspectiva potrivit căreia judec Apusul creștin este exclusiv spirituală și nu privește civilizația materială.

S.D. - Cum developează viziunea integrală a Revelației lucrarea proniatoare a creației lumii etc.? Ce „integralism" anume din Adam a putut stârni, în Eden, invidia îngerului Satan și implicit ispitirea?

Pr.D.S. - Satan avea, în marea lui bogăție spirituală, ideea că el este totul. Cum se întâmplă și omului, în clipa în care a citit niște cărți i se pare că el, prin evoluție,

poate să atingă nesfârșitul. Setea de nesfârșit a omului este mereu neștearsă. Cu atât mai mult a lui Satan. A crezut că el este Dumnezeu, că printr-o evoluție va ajunge atât de sus, încât nimic nu va mai fi deasupra lui. Cu atât a fost ispita mai mare pentru el cu cât n-a avut un trup care să-l mărginească, care să-i stăvilească proiectul, care să-i arate neputințele. Noi îl avem și ne dăm seama; deși trupul ne ispitește foarte mult, ne amintește fără încetare de neputințele noastre. De aceea suntem mai iertați de Dumnezeu. Satan a spus: Eu sunt totul!

S.D. - Cu ce-l concura Adam în Eden?

Pr.D.S. - Satan voia să-i cucerească pe toți. Ca omul mândru care arde să i se închine toți lui. Și s-a gândit: „Omul ăsta are ca slăbiciune trupul; să-i ispitesc plăcerile trupului". I-a zis: „Ce mai cauți tu aicea? Asta-i lumea, asta-i totul!" Așa cum l-a ispitit și pe Iisus: „Îți dau toată lumea! Închină-Te mie!" Vezi, asta-i marea taină a lui Dumnezeu, El nu se impune într-un mod silit, presant. Dumnezeu se lasă cumva și căutat. Te lasă să-L și gândești. El L-a creat pe om ca să-L iubească. Or, iubirea nu vine impunându-se. Mândria nu l-a lăsat pe Satan să gândească și grăbit să se afirme a spus: „Eu sunt totul!" și L-a lăsat Dumnezeu. Nu i-a impus, printr-o revelație silită existența Lui, așa după cum nu ne-o impune nici nouă. Asta-i marea taină, faptul că nu S-a impus Dumnezeu ca o realitate absolut constrângătoare. Și tot așa, nici lui Satan nu i S-a impus. Cu atât mai mult, cu cât acest înger de lumină este foarte bogat în ceea ce i-a dat Dumnezeu. El nu s-a

născut dintr-un bărbat și dintr-o femeie, nu știa de când este, s-a pomenit că este. „Sunt ! Așa de bogat, așa de puternic, n-am trup care să mă slăbească, n-am dureri, n-am trebuințe. Eu sunt totul ! De ce să nu treacă toți și toate la mine ? Să-l câștig și pe om, prin conștiința lui față de mine."

S.D. - Îngerii sunt vestitori, protectori și povățuitori ai omului. Cum se poate schimba raportul între ei și noi, astfel încât Sfântul Apostol Pavel să poată spune că îi vom judeca noi ?

Pr.D.S. - Pe diavoli îi vom judeca negreșit și poate și pe îngerii care...

S.D. - Care s-au lenevit ?

Pr.D.S. - Eu ceea ce nu știu precis, nu afirm. Nu vreau să mă sfătoșesc și să spun ceea ce nu este sigur. E o taină aici, și las taina slobodă mai departe. Poate odată îmi va descoperi Dumnezeu sau vreun Sfânt Părinte. N-am tradus încă destul. Oricum, trebuie și nițică smerenie. Să nu spunem ceea ce nu știm. Să ne ferim totuși...

S.D. - Asta ține de strategia ortodoxă ?

Pr.D.S. - Cred că da. N-am încredere în raționamentul meu. Observ că sunt atâtea taine... De fapt, la drept vorbind, nu e o strategie, ci respect pentru oceanul tainelor. Nu vreau să forțez lucrurile. Eu știu foarte puțin.

S.D. - Cel ce e novice în zona asta poate să o ia drept o metodă, să nu forțeze rațional, intelectual un anumit teritoriu.

Pr.D.S. - Noi trebuie să știm precis un lucru: că în veci înaintăm în taină și vom înțelege treptat ceea ce încă nu înțelegem. Rațional cunoaștem foarte puține lucruri.

S.D. - Cum vedeți raportul între inspirație și îngeri ? Dumneavoastră sunteți un scriitor, poate cel mai prestigios teolog răsăritean, aveți deci o lucrare personală pe care o săvârșiți de atâta amar de vreme. Cunoașteți deci, foarte bine, ce înseamnă lipsa de entuziasm, opacitatea, și apoi brusc momentul de inspirație, când există o întețire a sesizării sensurilor...

Pr.D.S. - Nu știu care este raportul. Eu nu despart pe Dumnezeu de îngeri. Poate că se folosește Dumnezeu și de îngeri, dar am spus că este o deosebire în a adânci ceea ce este revelat de Dumnezeu în Hristos și prin apostoli, care nu a rămas numai în cele patru Evanghelii și în Epistole, ci și în Liturghie, în toată Tradiția Bisericii. E un lucru care mă uimește mereu. Când mă trezesc dimineața pe la 3, pe la 4 și încep să gândesc despre păcatele din tinerețe dar de multe ori și despre lucruri dintr-acestea, și despre legătura lor cu Dumnezeu. Și-mi vine câteodată brusc o idee. Nici nu m-am gândit la ea. Cum mi-a venit asta ? De unde mi-a venit ? Mă scol a doua zi și o pun pe hârtie. De multe ori nici n-o mai țin minte exact. Aici, eu zic că este sigur o lucrare a lui Dumnezeu, câtă vreme nu văd un efort al meu, ci pur și simplu îmi vine deodată. Eu nu vreau să uit de Duhul Sfânt și de viața duhovnicească și de continua preocupare a omului de a se mântui. Oricum, relația, noastră

fie cu îngerii, fie cu Dumnezeu, e o taină, ca și relația cu oamenii. Orice relație este o taină...

S.D. - Nu trebuie să cerem ca această împreună lucrare, această colaborare dumnezeiască să sporească? Mă refer la sesizarea, la perceperea ei?

Pr.D.S. - Sigur că da, trebuie să cerem mereu asta, și încă cu îndrăzneală!

S.D. - Asta nu e lipsă de smerenie?

Pr.D.S. - Să cerem să înțelegem mai mult, dându-ne seama că nu din puterea noastră vine acest mai mult. Poate tocmai faptul că nu am făcut un efort special pentru a înțelege un lucru, conștiința acestui fapt, mă face să fiu mai smerit.

S.D. - Așa cum erau iconarii, și îndrăzneala lor smerită, din pricină că icoana, aproape sub ochii lor se făcea singură.

Pr.D.S. - Da, adesea fără voia lor.

marți/31 martie/92

Sorin Dumitrescu - Părinte, ați dat multe interviuri în răstimpul acestor doi ani?

Părintele Dumitru Stăniloae - Am dat destul de multe, și totuși nu atâtea câte mi s-au cerut. N-am vrut să mă repet, să fiu excesiv monoton în declararea unor lucruri foarte apropiate. De aceea am mai și refuzat câteodată.

S.D. - Interviul, ca structură, ca tip de comunicare, suscită mai ales latura spontană a discursului. Dumneavoastră vă considerați spontan?

Pr.D.S. - Câteodată da. Câteodată îmi provoacă în mod spontan niște idei la care poate nu m-am gândit niciodată înainte. Dar nu întotdeauna. De multe ori mă mir și eu că pot răspunde lucruri interesante la întrebări abrupte la care nu m-am așteptat, și dimpotrivă, cum mă pot lungi, uneori, în declarațiile mele.

S.D. - Găsiți că spontaneitatea este utilă? În convorbirea teologică aveți ocazia să descoperiți înțelesuri noi, chiar și riscante?

Pr.D.S. - Întotdeauna am foarte mare grijă să nu descopăr în învățătura Bisericii, în textul evanghelic, lucruri care ar intra în contradicție cu învățătura lui Iisus și cu Tradiția noastră apostolică; Tradiția ortodoxă este exclusiv o Tradiție apostolică. Mă feresc. De aceea sunt cu mare grijă la răspunsurile pe care le dau. Înțelesurile din cuvintele Mântuitorului și din cuvintele apostolilor, care ne-au rămas în epistole și în tradiția noastră, sunt nesfârșite, și se pot găsi mereu lucruri noi; dar înainte de toate eu am grijă să nu cumva să alunec dincolo de ceea ce se cuprinde de fapt în acele înțelesuri. Poate din această cauză se simte o oarecare pauză în declarațiile pe care le fac...

S.D. - Vă rog să încercați o apropiere și să-mi spuneți care este opinia dumneavoastră privind următorul gând: în cadrul formelor de comunicare moderne, interviul vi se pare o abordare rodnică? Dumneavoastră, fiind cel care ați oferit românilor o versiune a Filocaliei, știți prea bine că în Pateric convorbirea duhovnicească este axată pe ideea cuvintelor de folos. Cutare ucenic, se spune, a venit și „l-a folosit pe avva" cutare. Deci, vă întreb, față de convorbirea din Pateric, în perspectiva cuvintelor de folos, interviul vi se pare o abordare utilă, rodnică? Sau, dacă nu, ce pagube vedeți în el?

Pr.D.S. - Socotesc că aceia ce întreabă au un interes pozitiv, să se lămurească în privința mântuirii, și nu dintr-o simplă curiozitate lipsită de importanță pentru viața lor. Și, dacă totuși observ la ei așa ceva, atunci ocolesc întrebarea lor sau răspund cu ceea ce socotesc eu că le este de folos. Deci, prin răspunsurile pe care le

dau, prin fiecare cuvânt rostit vreau să fiu de folos, să-l conving pe interlocutor - dacă acesta nu este pe deplin convins - de necesitatea credinței; să se convingă că există Dumnezeu și că numai prin El ne mântuim. Deci, să plece câștigați chiar dacă nu sunt pe deplin încadrați în credință. Poate că pentru Părinții din Pateric lucrul era mai ușor, pentru că la ei veneau oameni într-o vreme în care credința era foarte puternică. Astăzi, vin oameni care nici nu prea știu bine cine este Hristos, sau se îndoiesc și vin așa într-o doară, din dorința de a întâlni ceva bizar, care șochează lumea prin felul cum pune problemele. Iar eu caut să-i câștig pe acești aflați în treabă pentru ceea ce le este de un real folos. Adică, revenind, trebuie să apăs pe faptul că interviurile de astăzi sunt mai periculoase decât „interviurile" ce se „dădeau" atunci.

S.D. - Vi se pare că interviul este forma secularizată a vechii convorbiri duhovnicești, a cuvintelor de folos?

Pr.D.S. - Da, uneori sunt sigur că da. Mă caută uneori de la televiziune sau de la radio, dornici să câștige cumva interesul auditorilor, printre care poate sunt și unii care vor să audă câte ceva despre Hristos. Adesea acești reporteri poate nu sunt chiar așa de convinși de ceea ce spun eu despre Hristos. Și eu, la rândul, meu caut să fac ceva de folos pentru mântuire, să nu satisfac numai niște simple curiozități reportericești: iată, le zic, mai sunt și alte lucruri bune în viața asta, mai este și alt domeniu al existenței, diferit de cel al cântecelor de dans și al discursurilor politice, al literaturii de senzație ș.a.m.d.

S.D. - Ceea ce deosebește, deci, interviul televizat de convorbirea tradițională este faptul că interlocutorul, întrebătorul, crede în valorile pentru care el îl cercetează pe părintele duhovnicesc. În interviul de astăzi, cum bine spuneți, motivele pot să fie diverse: curiozitate, un anumit prozelitism, sau cine știe ce alte interese. Credeți că, pentru buna difuzare a înțelesurilor suprafirești ale teologiei, ar exista o incompatibilitate a acestora cu structurile secularizate ale interviului? Altfel spus, un părinte filmat la televizor credeți că este la fel de eficace, de convingător, ca vederea lui față către față? Deci, într-o perspectivă mai largă, în ce măsură considerați că interviul, filmul de televiziune, sunt compatibile cu Ortodoxia?

Pr.D.S. - Cred, înainte de orice, că trebuie să ne preocupe problemele credinței și necesitatea „difuzării" credinței - deci a câștigării oamenilor - folosindu-ne, de ce nu, și de formele moderne, care altădată nu existau. Înainte, veneau oamenii la Iisus Hristos și-L întrebau: cine ești? Sau apostolii: cine o fi Acesta care umblă pe mare?... parcă nu-i om! Deci, nici ei nu erau pe deplin lămuriți, dar întrebau. Atunci întrebările se reduceau la contactul direct, nemijlocit între cel ce întreaba și cel ce răspundea. Astăzi, trebuie să ne folosim și de aceste mijloace tehnice prin care putem difuza în cercuri largi ceea ce spune o persoană. Atâta doar că un om al Bisericii, un om care-I slujește lui Hristos, nu trebuie să uite de obligațiile de a arăta învățătura lui Hristos, de necesitatea unirii cu El pentru mântuire; nu trebuie să uite că viața aceasta nu are rost fără Hristos, că dansurile

sunt și ele distractive, cântecele sunt și ele pentru lumea aceasta, că recomandările cutăror firme pentru îmbrăcăminte sau cine știe ce altceva sunt de folos, dar peste toate și dincolo de ele mai este ceva. Și, poate din toată lumea asta largă, or să zică unii: „uite, era ceva și noi n-am știut!" Curios, pe lângă marea răspândire a culturii - a așa-zisei culturi - în lumea noastră s-a împuținat îngrijorător cunoașterea lui Hristos, și deci a sensului vieții. Pentru ce trăiesc eu? Chiar numai pentru o mâncare mai bună, pentru o rochie mai frumoasă, chiar numai pentru ca să învăț să sar și să cânt, sau numai ca să văd o femeie îmbrăcată sumar și care să-mi producă o plăcere, chiar numai asta e? Iată!, mai e și alt plan al vieții. Și atunci este necesar să nu mă dau bătut și să folosesc și aceste forme de răspândire, chiar dacă vin amestecate cu celelalte.

S.D. - Dar, oare, nu se contaminează de la aspectul secularizat al celorlalte? O emisiune TV să zicem despre Bunavestire, oare nu se poate contamina, până la a-și pierde relieful, în contextul unui program zilnic, care este exclusiv circumstanțial?

Pr.D.S. - Depinde cum se face această comunicare de către noi, de către cel întrebat. Dacă o face cu deplină convingere și reușește în cele din urmă să le pună pe celelalte într-un fel de plan relativist. Dacă se întâmplă așa, atunci cred că e de folos.

S.D. - Ce înțelegeți prin plan relativist?

Pr.D.S. - Un plan al plăcerilor provizorii, foarte trecătoare, efemere, care mă bucură pentru moment. și totuși, până la urmă, nu poți să nu te întrebi ce-i viața?

Dacă reușesc să trezesc în oameni această întrebare, atunci încetul cu încetul le lasă pe acelea.

S.D. - Poți oare prin intermediul televiziunii să trezești așa ceva ? Se știe că televiziunea are o foarte mare penetrație în colectivitate, din Capitală până în ultimul cătun. Dar, în același timp, are ea putința să strângă în cuprinsul câtorva minute toată taina unei persoane ?

Pr.D.S. - Să ne înțelegem, toată taina lui Hristos n-o putem prezenta și cuprinde niciodată și nicăieri. Taina este infinită. Totuși se atrage atenția, și chiar dacă nu primesc toți, măcar unii încep să gândească că mai e și altceva, și asta nu trebuie să ni se pară puțin...

S.D. - Și se oferă o alternativă...

Pr.D.S. - Da, se oferă existenței un alt orizont și asta e bine. Poate asta îl va face curios să meargă chiar și la biserică. Deci, și în domeniul comunicației nu putem rămâne izolați. Știți că Eugen Ionescu a spus că ne găsim undeva în afara istoriei ? Eu cred că trebuie să folosim din plin mijloacele pe care le-a realizat știința în evoluția istorică. Prin aceste mijloace pot ajuta omul să-ți pună și alte întrebări.

S.D. - Am ascultat, acum ani de zile, împreună cu Horia Bernea, o bandă de magnetofon cu Părintele Cleopa. Deci, fără imagine. Erau acolo unele din afirmațiile sale cele mai spectaculoase. Mi-aduc aminte că nu ne-a impresionat cine știe ce. Era un fel de exprimare hâtră, cu multă aluzie la tradiție, cu o coloratură verbală, să zicem „humulesteană", de limbaj foarte viu, popular. Ducân- du-mă să-l cunosc la Sihăstria - nu numaidecât datorită benzii, ci mai ales datorită celor ce

mi-au povestit oamenii care l-au cunoscut direct - diferența a fost foarte mare, uriașă. Atunci am înțeles că, de fapt, cuvântul iese din gura omului înconjurat de un halou uimitor, cu încă ceva în plus, de negrăit, care ține de zona tainică a metalimbajului.

Pr.D.S. - Despre Iisus se spunea că vorbea ca unul care are putere. În cuvânt este putere. Cred că această putere poate să se difuzeze și prin imagini de televiziune.

S.D. - Sunt apte s-o cuprindă cât de cât ?

Pr.D.S. - Nu atât de mult ca atunci când te întâlnești cu persoana respectivă, vie, în fața ochilor, și o vezi în întregime, dar totuși e un prim semn, o primă chemare, o primă atracție. Nu putem ști totuși dacă acea bandă nu v-a ajutat și pe dumneavoastră să mergeți la Părintele Cleopa, să-l vedeți.

S.D. - Nu banda respectivă mi-a trezit curiozitatea, ci ceea ce mi-au povestit oamenii care l-au văzut față către față. Asta m-a asmuțit mai tare.

Pr.D.S. - Oricum sunt fel și fel de oameni. Sigur, nu sunt pentru a se difuza Liturghia la TV.

S.D. - S-a pătruns cu camera de luat vederi în altar, în timpul epiclezei.

Pr.D.S. - Asta nu, nu vreau. Dar un cuvânt de predică despre Hristos, de ce nu ?

S.D. - Unde vi se pare că e de neângăduit filmarea Liturghiei ? Ce anume se pierde ?

Pr.D.S. - În liturghie este prezent Hristos cel nevăzut și trebuie să-L simt fiind acolo, în starea Lui nevăzută, dar care totuși mă împrejmuiește; mă împărtășesc de

El fără să-L văd. Asta desigur nu se poate reda la TV. Se diminuează trăirea tainei. Dar totuși, rămâne ceva din cuvânt, un semnal. Bagi de seamă că mai e ceva. De ce la urma urmei să nu mă folosesc de mijloacele acestea ? De ce să nu mă folosesc de un telefon ca să mângâi pe cineva care este foarte trist, poate deznădăjduit, undeva departe ? Și să spun: apăi mângâierea mea nu poate ajunge prin telefon ! Ba poate ajunge și prin telefon câte ceva din ea...

S.D. - În declarațiile dumneavoastră de ieri v-ați exprimat o nemulțumire față de „tehnicismul Occidentului". Acesta a creat scule excepționale, care au dezvoltat extraordinar comunicarea. Prin TV, radio, telefon, aceasta a devenit extrem de eficace. Unde este nemulțumirea dumneavoastră, dacă totuși vedeți un rost al acestor instrumente atât de perfecționate ?

Pr.D.S. - Sunt anumite lucruri pe care tehnica le-a făcut spre folos, dar nu pe toate. Destule nu sunt necesare.

S.D. - Puteți să-mi dați exemplul unei performanțe tehnice nefolositoare ?

Pr.D.S. - Sunt destule fabrici care produc fel de fel de conserve, care sunt păgubitoare sănătății oamenilor. Sunt fabrici care produc destule lucruri inutile. N-aș putea să le indic acum. Dar multe sunt folositoare: telegrama, telefonul etc. Astea sunt de trebuință omenirii, în viitor.

S.D. - Deci, considerați că există domenii ale progresului tehnic care nu sunt în folosul omenirii, ci mai curând îl dezvoltă pe orizontală, îi lățește viața în loc să i-o adâncească.

Pr.D.S. - Se dezvoltă societatea de consum abuzivă, se fac bunăoară îmbrăcăminți care mai de care mai cochete și mai sofisticate în fabricile acelea. În treacăt fie vorba, ce frumoase erau îmbrăcămințile care le făceau femeile la războaiele lor ! Ar trebui să se gândească omenirea, așa cum se gândesc acele grupări ecologiste, ce ar fi necesar să păstrăm din progresele tehnicii, și ce ar fi necesar să eliminăm sau să nu dezvoltăm. Să punem o limită, în toate e bună o moderație. Nu poți spune că omul nu trebuie să mănânce, dar nici să spui că trebuie să mănânce la nesfârșit. Și așa cu toate...

S.D. - Am fost pe Athos și am văzut o reprimare constantă, în numele Tradiției, a luminii electrice, a mijloacelor de comunicare, cu toate că, spre exemplu, o mașină pentru mânăstire nu dăunează în nici un fel. Se merge chiar până la programul bizantin, în care ora 18 este ora 12 noaptea. Dintre toate mânăstirile, singur schitul Prodromul nu respectă întru totul aceste restricții. Nu vi se pare că aceste „austerități" reprezintă o exagerațiune a tradiționalismului ortodox ?

Pr.D.S. - Astea trebuiesc studiate mai în amănunt, și de către oameni cât mai serioși.

S.D. - Biserica nu poate sugera ce trebuie păstrat și ce nu ? Mă refer la consecințele progresului tehnic.

Pr.D.S. - Da, cred că trebuie să aibă un aport în acest sens. În Grecia, fiecare preot mână mașina, e mecanic. Mie nu mi-ar plăcea ca și aici, preotul să conducă mașina.

S.D. - De ce, părinte ?

Pr.D.S. - S-a întâmplat chiar unui episcop de a omorât un om, mergând cu mașina.

S.D. - Dar dacă șoferul episcopului omoară omul?

Pr.D.S. - Poate că ar fi bine să nu se prea folosească de mașină, nici chiar cu șofer.

S.D. - Și cum să ajungă el la Sinod, la o convocare intempestivă?

Pr.D.S. - Să ajungă cu trenul. Când eram eu la Sibiu, veneam cu mitropolitul Bălan, cu trenul.

S.D. - Dacă v-ar auzi Î.P.S....

Pr.D.S. - Totuși și trenul e un produs al tehnicii, dar mai puțin periculos decât o mașină. Trebuie să ne gândim cât de necesare ne sunt toate acestea. Să ne mai reținem de la ele. Scoțând atâta petrol din pământ și folosindu-l la mașini, nu duce asta la o poluare a vieții oamenilor? Sunt lucruri atât de simplu de înțeles! Trebuie o dată să punem niște limite. Omul e făcut să se folosească și de natură, și să folosească și unelte, iar tehnica oferă un fel de unelte, puțin mai rafinate, mai ușor lucrătoare, dar să nu exagerăm la nesfârșit cu lucrurile acestea. Să împăcăm natura cu ceea ce ne dau aceste unelte. Omul nu se cobora să bea din vale, cu gura, avea o găleată și scotea cu ea apa. Mai folosea și un scripete. Nu știu dacă e bine să vină apa prin țevi. Poate e necesar și asta, că astăzi sunt orașe mari.

S.D. - Tocmai, în ce măsură modelul satului este operant în continuare?

Pr.D.S. - Dar oare aceste orașe, cu mulțimea lor, nu sunt și ele un produs al acestei tehnici prea dezvoltate?

S.D. - Un produs al confortului.

Pr.D.S. - Ei bine, nu trebuie oare să răspândim învățătura despre o anumită reținere, stăpânire de sine, care să stăvilească ispitele confortului?

S.D. - Ieri ați definit extrem de precis și de categoric toxicitatea ambianței blocurilor. Spuneați că există un spațiu necesar, unde omul întotdeauna a avut o grădiniță în jur. Un alt părinte susține că ulița centrală a satului s-a mutat la blocuri pe verticală, adică este chiar scara blocului. Ce-ar trebui să facem ca să îmbunătățim atmosfera acestor cartiere?

Pr.D.S. - Am auzit că în Occident s-a emis ideea să nu mai fie orașe așa de mari, și să fie împărțite în 3-4 părți, iar între ele o distanță de câțiva kilometri, să nu se mai îngrămădească toate serviciile publice într-un oraș, toate fabricile în perimetrul unui oraș. Să revenim, atât cât se poate, la niște localități cât mai reduse. Atunci n-ar mai fi toată lumea obligată să intre în fabrici, ci ar avea acolo și nițel pământ. Eu cred că suntem la o răspântie a civilizației noastre, care a mers prea departe în această tehnicizare. Ce facem, ne oprim de la lucrul acesta? Distrugem satele, îi mutăm pe toți la oraș. Acuma importăm grâu din alte părți, țara noastră era grânarul Europei! Nu mai trăim în natură, ne îmbolnăvim de aerul acesta infectat, de benzina care iese din mașini. Și în blocurile acestea oamenii sunt străini. Pe ulița satului toți eram prieteni. Se într-ajutorau unii pe alții. Unde mai vezi acum în blocurile acestea comuniune între oameni? Cu cât i-ai înghesuit, cu atât sunt mai străini unii de alții. E și aici o antinomie sau un paradox.

Cu cât sunt mai înghesuiți, cu atât sunt mai străini, mai distanți.

S.D. - Sunt mai monadici.

Pr.D.S. - E bine să fie apropiați, dar nu înghesuiți.

S.D. - Dumneavoastră nu vorbiți despre această stare de fapt ca despre un rău pe care trebuie să ni-l asumăm, ca pe o fatalitate pe care a produs-o civilizația. Dumneavoastră credeți că se poate opera o modificare?

Pr.D.S. - Așa este. Eu cred că legile naturii sunt maleabile, sunt date unui om liber și unei societăți de oameni liberi ca să le folosească în diferite feluri. Eu pot folosi apa unui râu spre bine, sau o pot folosi spre rău, sau aerul etc. Și civilizația aceasta, cred că poate fi stăpânită cum trebuie de om. Să se oprească, să nu creadă că e purtat de civilizația aceasta, în mod inevitabil, spre distrugerea omenirii.

S.D. - Ca un tobogan...

Pr.D.S. - Controlul asupra civilizației probabil că este mai greu de realizat, pentru că e un produs al umanității întregi, pe când celelalte: înfrânarea, postul ș.a.m.d. sunt ale fiecăreia în parte. Unul poate mânca mult, altul poate mânca puțin, nu-i o lege să se mănânce atâta sau atâta. Nu-i o lege să se bea atâta sau atâta vin. Nu-i o lege să ne îmbrăcăm foarte scump.

S.D. - Sau foarte auster.

Pr.D.S. - Sau foarte auster. Adică toate legile sunt maleabile, sunt făcute de cineva care liber le-a făcut pentru un om liber. Tot așa „se face" și civilizația.

S.D. - Să nu mai devină o formă de prizonierat.

Pr.D.S. - Așa, da. Oricum e mai greu, pentru că progresul a adus multe ușurări, multe ispite, mult confort și anume e produs al întregii societăți. Trebuiesc mari forțe de oameni care să gândească, care să aibă o influență asupra altora, ca să vedem ce am mai putea face cu civilizația aceasta? Mergem așa nebunește înainte cu ea? Sau stabilim niște limite? Telefonul e foarte bun, mașina e foarte bună, dar nu o mașină la fiecare individ. În Occident, fiecare membru al familiei are mașina lui. De ce acest lucru? Dacă într-un sat există o mașină sau două e destul că să se plimbe toți cu ele.

S.D. - Acesta e un mod al dumneavoastră destul de radical de a raționaliza. Ați rationalizat automobilele într-un sat. Dar poate toată lumea vrea să fie liberă și să nu depindă de vecinul lui.

Pr.D.S. - Bine, astea sunt gânduri. Poate să aibă primăria niște autobuze, niște troleibuze și pe fiecare stradă să se permită o mașină: Nu trebuie fiecare să se ducă un kilometru cu mașina. Unui om care trebuie să meargă undeva, să zicem la Ploiești, că i-a murit cineva, i se dă bineînțeles mașina.

S.D. - Răstimpul eshatonului, de la Întruparea Domnului și până la sfârșitul timpului, este definit ca fiind contrar mersului istoriei. Progresul istoric este o avansare în confort, în cele materiale, care e în raport invers cu sorocul timpurilor din urmă. Credeți că poate avea loc o conciliere între cele două sensuri?

Pr.D.S. - Nu e vorba de o conciliere. Sunt două forțe care amândouă sunt în acțiune. Ar putea fi frânată puțin istoria de către oamenii credincioși. Adică în istorie

este și rău, și bine; răul trebuie frânat de către oamenii spirituali, dar nici aceștia nu pot fi cu totul buni pentru că vin peste ei ceilalți cu ale lor. Deocamdată trebuie să fie o coexistență. Nu că mă împac, eu nu mă împac cu cele rele, nu e în nici un caz o conciliere, dar n-am ce face. Și ce-i mai rău, nu mă suportă nici el pe mine. Dacă-l îndemn: mai lasă mândria, mai lasă luxul etc., mă și urăște sau își bate joc de mine. Nu-i o conciliere, dar totuși se ajunge la un fel de conviețuire, cedând și unul și celălalt câte ceva. Asta-i istoria. Poate să fie și un câmp în care lucrează binele și o mai oprește de a aluneca prea mult spre rău. Mai sunt, pe lângă războaie, și oameni care se opun necontenit războaielor. Nici unii și nici alții,ânsă, nu sunt în stare să domine exclusiv istoria. Nici binele nu biruie definitiv, dar nici răul. De aceea nici nu ne putem considera în eshaton. Atunci, abia, Dumnezeu va hotărâ să înceteze această împreunare tragică între bine și rău „pe cei buni să-i aleg, să-i trimit în Împărăția Mea, pe cei răi să-i trimit în iad". Până una alta, dă Dumnezeu răstimp, celor buni să lucreze asupra celor mai răi ca să-i mai câștige și le dă și celor buni ocazia de a-și afirma tăria lor, să crească în puterea lor, să nu meargă așa, de-a gata, la fericire. Adică e un timp de luptă, dar nu numai de luptă a binelui împotriva răului, ci un timp de luptă între ele. O luptă care merge uneori până la consecințe foarte grave. Cei răi pot să ucidă, să facă câte și mai câte, dar mai sunt și cei buni care-i opresc, și nici ei nu pot face atâta cât ar trebui. Sunt unii care se retrag în pustie, nu le-a mai trebuit nimic din toate acestea.

S.D. - Un prieten de-al meu susține un lucru destul de neașteptat, anume că spațiul pustiei moderne este tocmai spațiul blocurilor, al marilor cartiere din beton.

Pr.D.S. - Da, dar este o pustie fără pic de spiritualitate.

S.D. - Pustia avea spiritualitate?

Pr.D.S. - Da, avea.

S.D. - Care era făcută de acești monahi, de acești pustnici?

Pr.D.S. - Era o pustie a omului liber care vrea să se perfecționeze, să se înalțe, care nu vrea să conviețuiască cu cele rele din istorie. Se ducea să stea numai cu cele bune. Pe când în bloc, vrând-nevrând, trăiești cu unii mai buni și cu unii mai răi. Pustnicii făceau așa-numita rucodelie, lucru de mână. Luau crengi, împleteau din ele coșuri și le vindeau. Să aibe ce să mănânce, dar să dea și altuia, să nu primească de la altul. Or astăzi e invers. Călugărul nu știe cum să obțină de la altul, pe motiv de pomenire, daruri. Și fiecare vrea să-l înșele pe altul. Dar sunt și oameni care merg foarte departe în bunătatea lor, cărora nu le trebuie nimic, care sunt fericiți să dăruiască. Dar tot în istorie trăiesc și ei. Istoria e un câmp relativ, și nu putem spune că un preot nu trebuie să fie în istorie. Ba da, să fie, să-i ajute și pe cei de acolo să fie mai buni. Să ajute istoria să nu meargă până la sălbăticie totală.

S.D. - Ați afirmat ieri două lucruri esențiale. Spuneați că, în raport cu bunătățile înțelesurilor suprafirești și ale mântuirii, pe care le propovăduiește în veac Biserica, spațiul imanentului istoriei este superfluu și

neimportant; în același timp, în întrega discuție de ieri, ca și în cea de azi, s-a simțit - așa cum ar spune Părintele Galeriu - nevoia de a folosi „judecata inclusivistă". Adică distincții dar nu separații. Ați spus tot timpul că rațiunea separă și că, dimpotrivă, noi trebuie să distingem, dar să vedem și ce apropie lucrurile. Drept pentru care, în discursul dumneavoastră, la oricare distincție apărea imediat semnalarea apropierilor și a modului cum se întrețes faptele și elementele. Și astăzi, față de mass-media ați folosit același tip de metodă de gândire, prin care ați spus cum trebuie să înțelegem valorile tehnice, posibilitățile lor, cu propovăduirea și simțul măsurii. V-aș întreba dacă Biserica, în raport cu istoria și cu ambianța cetății, trebuie să opereze niște distincții utile primenirii societății civile? Sau să concilieze lucrurile până la anormalitatea unui consens fictiv? Noi ne confruntăm astăzi cu o Românie în care călăii și victimile locuiesc laolaltă, amestecați, în mod deliberat până la indistinct.

Pr.D.S. - Am spus că omul nu poate fi fără om. Dar nu pot spune că până aicea sunt eu, iar de aici încolo celălalt. Eu nu trebuie să fiu în această relație numai cu cel bun, trebuie să fiu și cu celălalt care îmi este potrivnic, întotdeauna cu conștiința unei misiuni. Adică oamenii Bisericii, cei cu adevărat credincioși - în primul rând episcopii, preoții, monahii, dar și ceilalți - să nu se socotească despărțiți unii de alții, și de fapt nici n-au voie să fie despărțiți. Dar nu ca să-l imite pe celălalt, ci ca să-l ajute să fie mai bun. Prin toată pilda lui, prin tot ajutorul pe care i-l dă, prin tot cuvântul de mângâiere

pe care i-l dă. Ei trebuie să fie mereu niște exemple dinamice, niște exemple de mare eficacitate în societate. Asta ar trebui să fie oamenii Bisericii. Nu să mă amestec și să spun: eu sunt cu partidul cutare, la o parte cu partidul cutare, îi vreau miniștri pe cutare...

S.D. - Ăsta-i politicianism. Dar nu credeți că Biserica ar fi trebuit să lanseze un discurs despre vinovăție? Nu trebuie oare să teologhisească nițel și despre vinovăție?

Pr.D.S. - Nu asupra vinovăției unor persoane anume, căci Biserica propovăduiește mereu despre cum trebuie să fie omul. Oamenii Bisericii - preoți, monahi, episcopi - trebuie să fie un exemplu în a realiza comportamentul lansat de scrieri ca Filocalia. Însă trebuie să ne dăm seama că și ei sunt oameni, și că nu pot întotdeauna să întrupeze exemple perfecte. Ăștia erau pustnicii de la început și poate că s-or mai găsi unii și astăzi.

S.D. - Întrebarea mea este totuși diferită. Puterea încearcă să folosească tema creștină a iertării ca pe un slogan, impunând o omogenizare a vinovăților. Astăzi, pe oricine a-i întreba, de la criminalii care au tras în tineri, până la cei care i-au pierdut pe aceștia, toată lumea zice că-i nevinovată. Cei ce au tras zic că au primit ordin, iar ceilalți, firește, susțin că au dreptate. Iar Puterea zice: uite, abia noi suntem creștini adevărați, că nu îi pedepsim în nici un fel. În acest caz Biserica trebuie să intervină mai decisiv?

Pr.D.S. - Biserica nu poate face publică condamnarea persoanelor, spovedania este o chestiune intimă.

Unde s-ar opri vrajba în cazul în care s-ar putea spune: uite, ăsta-i de vină, și ăsta, și tot așa. Astea sunt chestiuni mai intime. Biserica dă învățătură, ea nu condamnă public. Iar dacă vine cineva la spovedanie zicând: am greșit, am furat, am omorât, Biserica îi poate spune: nu te poți împărtăși cu Domnul. Credeți că-i puțin?

S.D. - Dar eu nu mă refer la condamnarea unei persoane, ci la faptul că Biserica trebuie să atragă atenția - dacă lucrul este real - că Dumnezeu, totuși, are două brațe: Unul al iertării, al Iubirii, și altul al Dreptății. Se poate trăi numai cu iubirea? Fiindcă iată, Puterea spune acum: uite, eu vă iubesc, nimeni nu-i vinovat. Bine că am scăpat de demonul Ceaușescu, în rest, calmați-vă că nu-i nimeni vinovat.

Pr.D.S. - Biserica trăiește prin iubire, dar și printr-un fel de a fi al bunătății. Și când vin la ea oameni care sunt cu adevărat credincioși, le spune, simplu, că trebuie să caute să se schimbe. Ești iertat, dar cu făgăduința să nu mai faci. Atunci când au venit la Iisus, cu femeia păcătoasă, zicând că a făcut cutare și cutare lucru, El a zis că aceia ce se socoteau nevinovați să ia primii piatra și să arunce. Toți au lăsat atunci piatra jos, s-au îndepărtat și Iisus a rămas cu ea zicându-i: și Eu te iert, dar să nu mai faci. Așa spune și preotul: te iert, dar să nu mai faci. Nu poate să spună: nu te iert, te condamn pentru ce ai făcut. E și bunătate, dar e și intransigență. Nu mă împac cu păcatul, dar nici nu condamn pe cineva definitiv.

S.D. - Deci în cazul acesta Biserica folosește semnul lui Cain? Dumnezeu, după uciderea lui Abel, îi spune

în cele din urmă lui Cain; „Bine, du-te, din clipa asta nimeni n-are dreptul să te omoare". Versetul se termină astfel; „Și Cain a plecat la răsărit de Eden...". Să-i lăsăm să se ducă la răsărit de Eden? Pe toți aceștia care au tras sau au trecut cu TAB-ul peste tineri?

Pr.D.S. - Vă repet, nu Biserica este cea care condamnă...

S.D. - Deci, în cazul acesta, Biserica nu-i datoare să teologhisească asupra acestui lucru? Nu cumva se folosește argumentul creștin ca alibi al „urmei care scapă turma"?

Pr.D.S. - Biserica nu oprește Statul să-și facă legile lui, impuse de istorie. Legea Statului îl condamnă sau nu. Dar dacă vine Nicolski la un preot, acesta nu poate să-i spună: eu te pârăsc și las să te omoare. Te căiești, nu mai faci ce-ai făcut, duci o viață cu totul deosebită, vom vedea. Deocamdată, 10 ani nu te împărtășești. După 10 ani, dacă văd că te-ai comportat altfel, te împărtășești.

S.D. - Asta, acceptând că Nicolski vine, dar Nicolski este evreu, nu este creștin.

Pr.D.S. - Dar nici nu pot să-l dau pe mâna poliției. Iisus a iertat și pe tâlharul, pentru că s-a pocăit. Eu trebuie să văd pocăința reală, și asta e un mod de îndrepta oamenii.

S.D. - Iertați-mă, dar ce spuneți se referă le relația personală a părintelui duhovnic cu cel care vine să se spovedească.

Pr.D.S. - Părinții duhovnicești sunt toți preoții, și sunt foarte mulți. Biserica, prin duhovnici e răspândită peste tot.

S.D. - Dar la începutul discuției de astăzi spuneați că putem da și la televizor discursul Bisericii, printre atâtea alte futilități, ca o alternativă, fără să ne temem.

Pr.D.S. - Asta nu înseamnă că le aprob.

S.D. - Exact. Nu credeți că Biserica, fără să se refere numaidecât la o persoană anume, trebuie să aibă totuși o atitudine publică, în care să arate că i se folosește strâmb învățătura? Fiindcă. vedeți bine, ea nu urmărește să omogenizeze vinovățiile prin iertare; ea poate fi și intransigentă.

Pr.D.S. - Adică, ce-ar trebui să facă Biserica? Să oprească Statul să folosească legile lui?

S.D. - Nu, dimpotrivă, să spună Statului că este drept să folosească legile. Noi am dat drumul tuturor acelora care timp de 45 de ani ne-au batjocorit neamul. Toată lumea a fost achitată; călăii merg cu victimile în autobuz, bat împreună din palme la spectacole. Credeți că-i normal?

Pr.D.S. - Poate spune Biserica: omorâți-i pe aceștia?

S.D. - Nu, dar poate să spună: dreptatea este necesară.

Pr.D.S. - Păi, asta o spune mereu.

S.D. - Și, totuși, n-a spus-o limpede, fiindcă ea însăși a fost culpabilizată.

Pr.D.S. - Ce să facem? De la învățătură până la practicarea ei este un drum lung. Nu este nimeni perfect în lumea aceasta. Nici oamenii Bisericii. Pledăm

pentru bine, căutăm să-i câștigăm pe ceilalți, dar sunt puțini perfecți susținători, cu viața lor, ai învățăturii creștine. Așa suntem, cum a spus Sfântul Apostol Pavel, „păcătoși, dintre care cel dintâi sunt eu". Eu n-aș putea să pedepsesc. Am fost și eu închis și nici nu-i mai știu prea bine pe cei care m-au chinuit. Dar dacă i-aș cunoaște, n-aș cere să fie pedepsiți.

S.D. - Bine, dar puteți cere asta unui popor întreg? Uitați că este o masă întreagă de oameni care întreabă cine a tras tineri, care vrea o judecată, indiferent dacă în urma acestui fapt eu ajung să iert sau să condamn. Dar vreau să discern. Credeți că e o dorință necreștină?

Pr.D.S. - Eu nu știu dacă oamenii creștini, preoții, Biserica ar putea să ceară pedepsirea acelora.

S.D. - Dar să discearnă care este vinovat și care nu?

Pr.D.S. - Sigur, poate să discearnă; Biserica împreună cu ceilalți.

S.D. - Biserica poate să ceară asta, dar nu să facă ea treaba asta.

Pr.D.S. - Dacă n-o fac ceilalți, atunci să vie Biserica, să fie ea mai aspră: omorâți-i, pedepsiți-i? A spus Iisus lucrul acesta? A asmuțit El poporul împotriva celor care Îl judecau, cărturari și farisei?

S.D. - Dar a intrat cu biciul în templu.

Pr.D.S. - Asta-i adevărat, dar n-a cerut să-i omoare. Mai dă și Biserica cu biciul câteodată. Și a fost o vreme, până în sec. IV, mărturisirea publică, în care fiecare își spunea public păcatele. Pe urmă s-a văzut că nu merge așa. Biserica nu poate să asmută societatea să purceadă la pedeapsă.

S.D. - Da, părinte, dar eu pun aici o problemă de teologie politică, dacă admiteți că așa ceva este posibil.

Pr.D.S. - Eu nu cred că așa ceva este posibil.

S.D. - Dumneavoastră, de pildă, vă ridicați cu toată statura împotriva deraierii occidentale.

Pr.D.S. - Așa este.

S.D. - Bun. Eu tot despre o deraiere vă vorbesc în clipa în care viziunea creștină asupra păcatului este deteriorată. După tradiția Bisericii, culpa este întotdeauna însoțită și de penitență. Adică cutare vine, se spovedește, după care îi dau un canon. Biserica trebuie să propună acest model și Puterii, și societății civile. Trebuie sau nu să facă asta?

Pr.D.S. - Ar fi nevoită atunci ca fiecărui guvern să-i impună să-și recunoască culpele, și astfel s-ar amesteca prea mult în politică.

S.D. - Nu, să-i sugereze doar.

Pr.D.S. - A mai sugerat, dar în nici un chip nu poate să facă asta public. Guvernul cutare este păcătos, partidul cutare e la fel... Nu există partid perfect. Biserica are o altă metodă, ea lucrează cu oamenii, nu lucrează cu forțe politice. Atunci ar fi și ea o forță în istorie, atunci s-ar expune și ea criticii: da' ce, parcă voi sunteți mai buni? Metodele Bisericii sunt altele.

S.D. - Credeți că este o metodă, ca Biserica să valideze imediat noua putere instalată în mod uzurpator? N-ar fi putut să stea cel puțin în expectativă?

Pr.D.S. - Asta-i altceva. Să nu arăt una-două că sunt cu ei.

S.D. - Și noi am făcut exact invers!

Pr.D.S. - Dar, mă rog, stați o clipă, oare toți am făcut-o? Sunt și în Biserică oameni și oameni. A fost cutare mitropolit care a ținut discursuri oportuniste, aprobative, treaba lui, dar n-a făcut-o, să zicem, Biserica. Biserica este altceva, este conștiința generală a celor creștini. Biserica, ca atare, cred că nu aprobă ceea ce se întâmplă. Ortodoxia, la drept vorbind, se ține distantă de zona asta. Iarăși, nu mă bucur când văd atâtea forme de erezie, pe care Biserica nu le condamnă. Ar trebui să fie mai prezentă. Din păcate, noi ne-am obișniut să spunem că Biserica este reprezentată prin Sinod. În Sinod se duceau episcopii și spuneau: semnez asta pentru că așa zice Biserica mea, deci poporul meu. Biserica ar trebui să fie mai atentă la ceea ce spun oamenii credincioși, să nu aprobe orice.

S.D. - Dumneavoastră vedeți o tulburare a soborniciății, în sens tradițional?

Pr.D.S. - Sobornicitatea nu este numai sinodalitatea, ci toată Biserica. Sigur că ele au o misiune specială, cum au avut și apostolii prin Duhul Sfânt, dar ei îl transmiteau altora și nu se socoteau ei singuri drept cei ce reprezintă Biserica. Sinodul trebuie să țină seama și de conștiința poporului. Cred că poporul ortodox nu aprobă ceea ce se întâmplă astăzi în România. Dar ce să faci? Trăim în această istorie și nu putem scăpa de ea; nu în sensul că aprobăm ceea ce se face în ea, ci în sensul că îndemnăm la cele bune. Suntem în lume cu trimiterea să reprezentăm binele. Iar lupta aceasta, de multe ori, nu are aceeași intransigență.

S.D. - O formă de intransigență ar fi fost ca Biserica să recunoască în Piața Universității un fenomen spiritual unic în Europa de Est; n-a fost un fenomen politic. Noi toți care am fost acolo am spus-o tare, că a fost un fenomen pur spiritual, de înfruntare pe față a binelui cu răul, care, iată, își are un reflex în Drumul Crucii, făptuit în mare parte de liderii Pieței Universității.

Pr.D.S. - Care au fost și la mine.

S.D. - Știu asta. Deci, nu credeți că în toiul acestei încleștări extraordinare, Biserica, în întregul ei, înaltul cler, sacerdoțiul, ar fi trebuit să reacționeze și să valideze spiritual fenomenul Pieței Universității?

Pr.D.S. - Sigur că da. Sunt de acord că Biserica nu face cât ar trebui să facă, și că nu suntem la înălțimea misiunii pe care o avem, la înălțimea învățăturii pe care o propovăduiește. Dar e bine că măcar propovăduim învățătura, că săvârșim tainele. Suntem și noi contaminați de istorie și nici nu avem puterea s-o îndreptăm. De aceea răul e amestecat cu binele și la sfârșit Dumnezeu va alege; în Împărăția Cerului care e pe pământ e nu numai grâu, dar și neghină. La sfârșit, îngerii vor alege neghina de grâu. Și cred că sacerdoțiul își va lua pedeapsa mai mare decât credincioșii de rând, pentru că a avut răspunderea mai mare. Eu nu vreau să scuz pe oamenii Bisericii, ci îmi exprim dorința să fim mai mult un aluat al binelui în istorie. Și credincioșii trebuie să îi ajute pe preoți și pe episcopi.

S.D. - Gândiți-vă că la capătul perioadei iconoclaste a trebuit înfăptuită o judecată. O groază de episcopi viraseră către ideologia împăraților iconoclaști. Episcopi

noi nu se puteau găsi peste noapte. Biserica nu a putut omogeniza lucrurile; s-a alcătuit un act - destul de răspicat, care nu avea nimic din conținutul actual al declarației Sinodului de după '89, după cum bine știți, de recunoaștere a vinovăției, pe care episcopii, dacă și l-au asumat, l-au citit cu voce tare și și-au recunoscut alunecarea. După ce s-a întâmplat asta, îngerii s-au bucurat și au doxologit în continuare, iar Biserica i-a repus în drepturi depline. Așa s-a întâmplat atunci. Acum mă adresez teologului, și vă întreb dacă noi n-am ajuns ca, dimpotrivă, să validăm „taina compromisului"?!

Pr.D.S. - Eu mi-am exprimat părerea. N-a fost bine că n-au fost mai mulți oameni ai Bisericii în închisori și în opoziție. Dar nici eu nu sunt cel care are calitatea să osândească.

S.D. - Se poate îndrepta atmosfera irespirabilă care este în România? Este o dihonie. Și dumneavoastră, ca părinte duhovnicesc și ca teolog, ați sesizat-o. Situația se poate îndrepta numai prin cuvinte de împăciuire?

Pr.D.S. - Spuneți-mi, prin ce altceva ar putea lupta Biserica?

S.D. - Chiar Hristos spune: sunt și iubirea, dar sunt și securea. Creștinii, în genere, sunt persoane care stau deoparte și pe care, deodată, te trezești văzându-i intrând în coliziune cu lumea.

Pr.D.S. - Iisus Hristos a venit ca Fiu al lui Dumnezeu cel desăvârșit, a luat biciul și a dat afară pe negustori din templu. Dar eu n-am calitatea lui Dumnezeu. Eu sunt un credincios smerit. Și cu cât sunt mai teolog - așa cum se spune - cu atât sunt mai smerit. Îmi dau

seama că nu putem osândi pe cineva. Cu toții, în perspectivă cristică, suntem plini de păcate.

S.D. - Revin, întrebându-vă: ideea unei teologii a politicului vi se pare neortodoxă?

Pr.D.S. - Nu știu ce înseamnă aceasta. Cred că nu se poate. Nu.

S.D. - Teocrația bizantină poseda o teologie a politicului? Oare rigorile vulturului bicefal nu erau semnul prezenței și afirmării unei teologii a politicului?

Pr.D.S. - Biserica a luptat împotriva împăratului, care nu era un democrat. Era autocrat. Și lupta ori de câte ori acești împărați treceau de partea sectelor, a ereziilor. Nu știu să fi luptat împotriva unor comportări imorale. Sfântul Maxim Mărturisitorul a luptat împotriva împăratului care îi susținea pe monofiziți într-o formă ambiguă. I s-a propus că va fi făcut patriarh dacă acceptă, n-a acceptat, a rămas monah simplu; a fost trimis în exil, i s-a tăiat apoi limba și mâna dreaptă. Aceasta a fost lupta lui. Lupt pentru a afirma adevărul cu orice risc, până la mucenicie, dar, în nici un caz, nu mă duc contra împăratului cu răscoală.

S.D. - Vi se pare că Biserica catolică în raport cu istoria este mai irascibilă decât Ortodoxia?

Pr.D.S. - Da. Se acuză de obicei Ortodoxia că a fost aservită împăraților în era bizantină. Eu cred că cea mai mare libertate a manifestat-o Biserica tocmai pe vremea împăraților din Bizanț. Ortodoxia a fost foarte liberă; au fost atâția martiri pentru apărarea credinței pe vremea împăraților. În Occident, dimpotrivă, lupta Bisericii n-a fost împotriva ideilor împăraților, ci exclusiv

pentru putere. Papa a voit să aibă și el statul lui, a luptat cu statul german, episcopii catolici erau latifundiari, prinți electori, prinți reali și, deci, s-au luptat numai pentru putere. Și astăzi, Statul Vatican e stat. De ce? Pentru ce trebuie să fie stat? Vaticanul are ambasadori peste tot. A fost o luptă pentru putere, n-a fost o luptă pentru credință. În Răsărit, a fost o luptă pentru credință care a mers până mucenicie.

S.D. - Astăzi ne este din ce în ce mai limpede faptul că comunismul n-a fost o ideologie. Conținutul său real a stat ascuns în spatele unei ideologii. În realitate a fost o satanologie.

Pr.D.S. - Da, satanologie cu origine în filosofia apuseană.

S.D. - Această satanologie este compatibilă doar cu instrumentele teologiei, singura disciplină umană care poate s-o dezamorseze, s-o desconspire. Deci, nu ideologic poți distruge comunismul, ci folosind un instrument compatibil cu conținutul său disimulat; așadar, doar teologia poate să-i pună în criză sloganele. Nu credeți că acum, a lupta împotriva comunismului este ca și cum ai lupta împotriva unei secte sau a unei deraieri dogmatice? Așa cum lupta Biserica altădată împotriva arianismului?

Pr.D.S. - Biserica a luptat întotdeauna spiritual, n-a luptat însă cu arme politice. A luptat spiritual și cu comunismul. Fiindcă tot mă iscodiți, vă-ntreb: catolicismul, care avea ditamai forță politică - de ce n-a luptat? De ce statele occidentale au încurajat și au susținut comunismul în Rusia, când poporul nostru s-a dus până

la Volga și a sacrificat atâția oameni ? De ce n-a luptat ? De ce a lăsat de izbeliște Polonia ? Unde a fost lupta catolicismului în aceste cazuri ? Cum puteau lupta ai noștri ? Cu ce puteau lupta ?

S.D. - Da, dar asta e istorie de-acum.

Pr.D.S. - Vreo 12 mii de episcopi și călugări au fost împușcați în Rusia. Unde s-a întâmplat aceasta în Spania ? Unde s-au omorât atâția în America Latină ?

S.D. - Fiindcă n-au avut parte de un asemenea satanism ideologic.

Pr.D.S. - Ba au avut.

S.D. - Dar nu de talia asta.

Pr.D.S. - Să nu uitați că acolo sunt vreo două state catolice, și-au avut și miniștri dintre preoții catolici. Au venit o dată și aici, la un congres al ecumeniștilor. Și unul dintre reprezentanții lor a susținut ideile socialiste. Eu i-am combătut și vorbeam mereu de Hristos. Iar ei mă întrebau: „De ce tot vorbiți de Hristos ? Aici este vorba de altceva, nu de Hristos". S-au supărat teribil și, după ce am plecat, m-au criticat foarte tare pentru că vorbeam de Hristos și nu de probleme de-astea sociale. Lupta catolicismului n-a avut o bază spirituală, creștină, așa cum a fost cea din Rusia sau cea de la noi. Ne acuză Todea că suntem Biserică trădătoare. Două mii de preoți ortodocși au stat în închisoare. Eu am fost în închisoare și n-am văzut nici un preot unit. Toți s-au făcut ortodocși sau au intrat în diferite întreprinderi în care făceau pe turnătorii.

S.D. - Episcopii însă au fost în închisoare...

Pr.D.S. - Da, doi-trei episcopi, așa cum a fost Hossu, care a fost la mânăstirea Căldărușani; nu l-am văzut în închisoare. Se plimba în jurul Bisericii în timpul Liturghiei fără să intre înăuntru. Și a lăsat să fie înmormântat de un episcop catolic ungur. Unde a fost atunci lupta lor ? Biserica Ortodoxă - le-am spus și tinerilor care au fost la mine - a fost Biserica Crucii, toată istoria ei a fost un drum al Crucii. Au venit întâi mahomedanii peste noi. S-au dus ăștia cu crucea, cruciații, și au ocupat Bizanțul, slăbind puterea de rezistență celor din Răsărit, timp de 60 de ani. Au venit la Nicopole. Ce au luptat acolo ? Cine a luptat cu adevărat aducând atâtea jertfe ? Ei au purtat crucea în mod fanfaronic. Dar au murit ei oare, oprind mahomedanismul să ne invadeze ? N-au făcut nimic, nu ne-au ajutat cu nimic. Mai mult, ne-au lovit și ei. Ștefan cel Mare lupta să oprească mahomedanii să înainteze în Europa și cine îl ataca ? Ungurii, la Baia Mare. Niciodată nu a avut un ajutor din Occident. Țările noastre au fost singurele care au oprit Islamul să meargă mai departe. După ce Bizanțul a căzut și nu a mai putut să se opună, s-au format țările acestea și ele au oprit mahomedanismul să înainteze în Europa. Unde se spune aceasta ? Ce-au făcut cruciații pentru aceasta ? Nimic, absolut nimic.

S.D. - Spuneți-mi, unde vă este antipatică - ca teolog și ca preot - tema politicului, a raportului între Biserică și istorie ?

Pr.D.S. - Pentru că noi ne luptăm cu metodele politice, împotriva politicii, a politicii rele, care vrea să se folosească de puterea lumii pentru avantajul unora

care conduc. Biserica luptă spiritual, duhovnicește, până la martiriu. Din acest punct de vedere, nu face parte din istorie care, în general, este dominată de politic și de interese materiale, pământești. Eu trebuie să trăiesc în istorie, dar oamenii, nu trebuie să se lase dominați în istorie de interesele pământești. Biserica folosește în istorie pe oamenii care apără credința, așa cum i-a folosit pe Ștefan cel Mare, pe Mircea cel Bătrân, pe cei care s-au jertfit la Mărășești, pe cei din ultimul război care au mers lângă nemți să nimicească comunismul pe care îl apăra Occidentul. Numai jertfe am adus. Și Occidentul ce-a făcut în timpul ăsta? A susținut comunismul.

S.D. - Bine, dar ce facem acum când trebuie să-l nimicim? Când comunismul s-a arătat că nu este o ideologie, ci că are la bază o satanologie, oare nu era necesară o intervenție promptă a Bisericii de a penaliza și de a dezvălui mecanismul maimuțărelii: autocritica, maimuțărind spovedania, ședința de partid care maimuțărește Liturghia ș.a.m.d. Nu este cazul ca Biserica să developeze public acest mecanism îndrăcit, care-i măsluiește organismul teandric?

Pr.D.S. - Nu acuz Biserica, pentru că Biserica nu înseamnă câțiva ierarhi sau unii preoți. Eu cred că poporul ortodox luptă împotriva acestui sistem, dar cu metode spirituale. Noi trebuie să ne înduhovnicim, să ne spiritualizăm, să avem episcopi mai duhovnicești, oameni mai hotărâți pentru încreștinarea societății. Societatea noastră este foarte descreștinată și nu o

poate ajută numai autoritatea Bisericii. Trebuie să luptăm cu toții pentru încreștinarea acestei societăți.

S.D. - Și încreștinarea asta nu se face prin propovăduirea realismului creștin? Fiindcă, în viziunea mea, creștinismul reprezintă cea mai realistă opinie a lumii noastre; realismul său este însă, un realism eshatologic. Nu-i nevoie oare astăzi, mai mult ca oricând, de acest tip de realism?

Pr.D.S. - Da, e nevoie să devenim cât mai creștini ca să nu mai fie validate prin metodele votului popular acele grupări care sunt necreștine. Cu toții, de la cei de sus până la cei de jos, trebuie să ne încreștinăm. Dar unde găsești printre oamenii politici creștini adevărați? Când cei care sunt mai populari declară senini că este depășit creștinismul...

S.D. - Creștinismul este depășit?

Pr.D.S. - Dacă s-ar forma un partid cu adevărat creștin sunt sigur că tot poporul într-acolo ar merge.

S.D. - Părinte, a accepta un asemenea dialog vi se pare o diminuare a prestigiului discursului sacerdotal?

Pr.D.S. - Care dialog?

S.D. - Cu mine sau cu un altul. Fiindcă, vreau să vă spun că Petre Țuțea sau Părintele Cleopa sunt eminamente monologali. Cu Părintele Cleopa nu poți intra în dialog. Dânsul are o temă sau alta care îl frământă și pe care o expune oamenilor. Dumneavoastră, însă, acceptați chiar și schimbul de replici. Vă simțiți bine în interiorul acestui tip de comunicare?

Pr.D.S. - N-aș putea să spun că mă simt rău, pentru că oricum am prilejul să evidențiez învățătura creștină

într-o altă formă. Sunt diferite forme de a o prezenta: prin Sfânta Liturghie, prin Sfintele Taine, prin predici, dar o formă e și să o predic în aceste modalități de care vorbiți. „Duceți-vă pe acoperișurile caselor și Mă predicați" - spune Hristos. Oriunde întâlnesc un om, în tren, pe stradă trebuie să-i vorbesc de Hristos. De ce să nu fac și eu ca sectele ?

S.D. - Ne luăm după secte ?

Pr.D.S. - Nu ne luăm după secte, ci după Sfinții Apostoli. Apostolii încă n-aveau biserică. Au venit în Filippi și-au întâlnit o femeie la vale care întindea rufele. Au intrat în vorbă cu ea, s-au dus în casa ei, s-au adunat mai mulți și au făcut o biserică. Așa s-au dus în fiecare oraș. Tot astfel ar trebui să facem și noi. Ăsta-i modelul.

S.D. - În tradiție, atunci când e vorba să dobândești cuvinte de folos, cel care-l căuta pe bătrân, pe avvă, vine și lansează o temă a vieții lui care-l frământă: „Părinte, cum să mă mântuiesc ?" După care urmează monologul părintelui. Acesta este dominant prin autoritatea experienței sale duhovnicești. Schimbul de replici vi se pare că surpă sesizarea adevărului în genere sau poate să-l și îmbogățească ?

Pr.D.S. - Îl și îmbogățește, pentru că fiecare om are o înțelegere, după cum are și lucruri mai umbrite. Atunci, cel întrebat trebuie să-i spună care este învățătura Bisericii. Eu m-am folosit de dialogul acesta ca să-mi exprim punctul de vedere. Nici eu n-am fost totdeauna lămurit în toate chestiunile. Mai ales acum, în problemele timpului nostru.

S.D. - În privința chestiunilor dogmatice dumneavoastră susțineți, cu o generozitate uimitoare, că explicitul chiar trebuie folosit din plin. Folosesc mass-media, telefonul, totul, fiindcă am de transmis un corp din înțelepciunea dogmei care poate fi explicitat. În schimb, când v-am adus pe terenul ambiguu al istoriei, discursul dumneavoastră și-a pierdut explicitul și-ați apelat mai cu seamă la valorile implicite. Eu vă întrebam în ce măsură Biserica nu trebuie să fie mai explicită în raport cu o satanologie cum e comunismul, să o denunțe în primul rând ea. Una e să vin eu ca laic și să spun asta, și alta e dacă veniți dumneavoastră și spuneți asta. Sunteți acoperit și de prestigiul preotului, și de competența teologului.

Pr.D.S. - Recunosc și eu că este o satanologie, dar ca rezultat al întregii gândiri contemporane occidentale. O combat mereu și așa aș vrea să facă toți cei ce citesc cărăile mele și să trăim altfel. Dar nu-mi este îngăduit să spun: hai să pornim un război politic...

S.D. - Dar nu la asta m-am referit. Teologic, se poate.

Pr.D.S. - Teologic, mereu am combătut orice ideologie panteistă care confundă lumea aceasta cu toată existența. Și am spus că marea parte a intelectualilor noștri nu sunt atei din 1944, ci sunt de la 1850, și au rămas atei și după ce a dispărut comunismul ca formă ideologică. Eu continui să susțin că asta este marea abatere de la creștinism și dacă nu ne întoarcem la valorile lui spirituale nu putem face nimic; s-a zis cu noi !

S.D. - Ce părere aveți despre opinia - deja publică - a părintelui Galeriu, prin care dânsul susține că 22 decembrie, prin consecințele sale, este un eveniment mai important ca 1848? În ce vi se pare că este plauzibilă afirmația dânsului?

Pr.D.S. - 1848 a fost o cădere din spiritualitatea noastră tradițională într-o aservire față de ateismul raționalist occidental. Pe când acum a fost o voință de a ne reîntoarce la ceea ce este propriu poporului român - la spiritualitatea creștină.

S.D. - Ați recunoscut acest fenomen în faptele petrecute?

Pr.D.S. - Da, și am recunoscut-o și la băieții aceștia care au venit cu Drumul Crucii la mine. Mi se pare că tineretul a început acest drum nou, drum al crucii, care, de fapt, a fost specific poporului nostru, dar pe care intelectualii l-au disprețuit; poporul însă l-a conservat. Trebuie să mergem pe drumul crucii cu Hristos, pentru că numai în Hristos putem să ne iubim, ca toți să fim una, să ne unim și față de cei din stânga, și față de cei din dreapta. Să stăm locului așa cum am stat, așa cum n-au putut sta barbarii și au trebuit să treacă peste noi. Cum am scos Balcanii de sub jugul otoman, cum i-am oprit să treacă spre Europa, cum i-am slăbit pe tătari să stăpânească Rusia, tot așa, aceleași jertfe trebuie să le facem și în viitor. Și asta este cea mai clară atitudine față de urmările comunismului. Aș vrea ca toți conducătorii Bisericii noastre să facă asta și să învețe poate de la tineri mai mult, și tot de la tineri să învețe și intelectualii noștri. Eu cred că noi începem un nou drum în

istorie, un drum care îl repară pe cel pe care am apucat în 1848.

S.D. - N-ar fi necesară o implicare mai profundă a Bisericii în istorie? Se zice că în timpul Eteriei, călugării de pe Athos, cu isihasm cu tot, au coborât din munte și s-au dus să lupte pentru țara lor.

Pr.D.S. - Noi nu putem lupta cu armele așa cum au luptat grecii atunci; acum altele-s vremurile, acum noi trebuie să luptăm spiritual, cu armele teologiei, să aducem lumea la credință. Numai credința în Hristos ne poate reunifica și ne poate da puterea pe care am avut-o. Altfel, ne prăpădim ca neam. Panta asta a necredinței pe care mergem duce la prăpastia desființării... Mă tem că nu exagerez!

Miercuri/1 aprilie/92

Sorin Dumitrescu - Părintele Paisie, Dumnezeu să-l odihnească, era binecunoscut ca unul dintre rugătorii în Hristos; practica de multă vreme rugăciunea inimii. Se spune că după săvârșirea dânsului, la 40 de zile, i-a apărut în vis ucenicului său. Avea o față îngrijorată și i-a spus cu amărăciune: este foarte greu să te mântuiești! Dacă Părintele Paisie declară „postum" așa ceva, atunci te întrebi, în ce măsură zecile, sutele de mii de creștini care nu au reușit să dobândească rugăciunea inimii, ar mai putea spera să se mântuiască?

Părintele Dumitru Stăniloae - Eu cred că trebuie să ne punem nădejdea și în mila lui Dumnezeu. Mila este calitatea oricărei ființe ridicate spiritual. Omul nu este om fără milă, pentru că doar mila umanizează. Oare un Dumnezeu care l-a făcut pe om astfel nu este cu atât mai milos? Oare nu din milă a coborât Fiul Lui până la a se face om, până la a primi toate opozițiile, prigonirile, loviturile, batjocorile? A primit până și moartea pe cruce ca să ne scape de chinurile veșnice

este o stare de liniște pe care o are un om care știe și poate să se roage neâncetat. De îndată ce te lasă rugăciunea, intră grijile, neliniștea. Ba mă interesez de una, ba de alta, se naște frica că nu mi se împlinește cutare lucru, ba nu-s mulțumit că n-am destul, ba nu-s mulțumit de celălalt că nu mi-a dat destulă atenție. Pe când dacă ești în rugăciune, ești în liniște. Asta înseamnă isihia - liniște. E adevărat că la noi cuvântul a luat o formă cam instituționalizată și chiar puțin rigidă, dar totuși nu i-am pierdut sensul lui din limba greacă. Nu știu la urma urmei dacă este bine să-i spunem isihasm; la fel de bine putem să-i spunem stare de liniște. Cu cât este mai multă și mai adâncă rugăciunea, cu atât este mai multă liniște. Dar mă gândesc și așa: oare cum să fiu eu liniștit, când îl văd pe cel de lângă mine chinuit, cu probleme, necăjit, bolnav? Pot eu să fiu atât de liniștit? și totuși cred că s-ar putea împăca aceste două lucruri în sensul că, cu cât mă rog mai mult, cu atât sunt mai sigur că celelalte probleme se vor rezolva.

S.D. - Se consolidează o nădejde.

Pr.D.S. - O nădejde, da.

S.D. - Această liniștire de care spuneați, de adumbrire a anxietății, vine înainte de a practica rugăciunea inimii, sau este rezultatul ei?

Pr.D.S. - Vine prin rugăciune. Dar și aici, nu putem să le despărțim net. Trebuie să și lupt pentru o anume liniștire a gândurilor, să nu le dau o prea mare importanță, dar nu pot face asta singur, până la capăt fără să mă rog, dacă nu îmi pun și nădejdea în Dumnezeu. Ele merg, cresc împreună pe măsură ce îndepărtez gândurile, grijile

mă apropie mai mult de Dumnezeu; locul lor îl ia gândul la Dumnezeu, adică rugăciunea. Deci, este și o luptă pentru liniștire, și o luptă pentru rugăciune; cu cât înaintez în rugăciune, înaintez în liniște, și cu cât înaintez în liniște înaintez în rugăciune.

S.D. - Părinte, credeți că există o legătură între formularea cristologiei - consecutivă celor 7 sinoade ecumenice - și irumperea isihasmului? Sau isihasmul este mai vechi decât formularea deplină a cristologiei, consecutivă lui 787?

Pr.D.S. - De la cei mai vechi Părinți bisericești avem declarații de genul acesta: Să-L avem mereu pe Hristos în noi, să nu respirăm fără să gândim la Hristos. Chiar Sfântul Apostol Pavel vorbea de o rugăciune neâncetată.

S.D. - Dar nu cu formula isihasmului.

Pr.D.S. - Nu, nu cu formula isihasmului.

S.D. - Se cunoștea această formulă înainte de Grigorie Sinaitul? La Sfântul Antonie cel Mare, să zicem.

Pr.D.S. - Eu nu țin minte, dar cred că părinții deșertului aveau o liniște, o trăiau. Se lepădaseră de grijile acestei lumi și nu mai voiau să știe de ele, și cred că aceasta era o liniște. Nu știu care dintre Părinți a plecat de acasă, și nu mai voia să știe de ceilalți. Aceștia erau îndurerați: cum?...el nu mai vrea să știe de noi? Până la urmă rămăsese o soră singură, care îmbătrânise. Și se plângea la alți călugări care veneau din pustie că fratele ei nu vrea să vină să-o vadă puțin. Și-atunci el auzind de întristarea ei a hotărât să se ducă. A luat pe altul cu sine, dar el n-a vrut să intre casă, s-o vadă. L-a

trimis pe acela să-i spună că dacă se uită pe geam îl vede pe fratele ei. Deci numai ca s-o mângâie pe ea, el neprivind-o. Vedeți, este foarte greu să împaci iubirea de oameni cu uitarea de ei, uitare de părinți, de frați, de cei mai apropiați; uitare de grijile lor, de necazurile lor. Dar cred totuși că ei sunt foarte tari în nădejdea că îi vor ajuta prin rugăciune. Cred totuși că atunci când spun: „Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă pe mine păcătosul" - păcatul nu poate fi în afara relației cu alții. Sunt păcătos pentru că relația mea cu ceilalți nu este cum trebuie, este, cumva, deteriorată.

S.D. - Și nici relația cu Dumnezeu, deopotrivă.

Pr.D.S. - Bineînțeles, doar nu putem despărți pe oameni de Dumnezeu.

S.D. - Dar pe Dumnezeu de oameni?

Pr.D.S. - Nici pe Dumnezeu de oameni. Dumnezeu n-a voit să se despartă de om. Cred că Împărăția Cerurilor este o împărăție unde, fiind cu toții atât de apropiați prin iubire, suntem de fapt foarte apropiați de Hristos. Suntem apropiați de alții prin faptul că sunt transparenți; Îl vedem pe Dumnezeu prin ei. Cu cât sunt mai credincios, cu atât Îl văd pe Hristos mai mult în ceilalți. A spus Hristos: duceți-vă de la Mine păcătoșilor, că flămând am fost și nu mi-ați dat să mănânc ș.a.m.d., iar ei întrebau: „Cum este asta?", „Când n-ați făcut altora, Mie nu Mi-ați făcut". Sau, cum spune sf. Ioan în prima epistol–: „Ce spuneați că iubiți pe Dumnezeu și pe oameni nu-i iubiți? Cum puteți să-L iubiți pe Dumnezeu pe care nu-L vedeți, iar pe oameni pe care-i vedeți nu-i iubiți?" Ajungem la o nedespărțire

și aceasta este unitatea cea mare din Împărăția Cerurilor: anume că nu-i putem despărți pe oameni de Dumnezeu. Vedem marea Lui taină prin fiecare parte.

S.D. - Se poate liniști omul fără rugăciunea inimii?

Pr.D.S. - Nu se poate liniști complet. Liniștea noastră, a celor din lume, este relativă. Poate nici chiar atât de mult cum a spus Heidegger, că esența omului stă in sorge, în grijă. Poate nu este pentru toți aceasta. Omul, cu cât înaintează mai mult în credință, cu atât înaintează într-o anumită liniște. Cel ce ajunge la rugăciunea inimii ajunge și la o liniște deplină, fără ca aceasta să însemne o nepăsare față de oameni. Și aici este un paradox, o antinomie: nici nepăsare, dar nici angajare în griji. Să-ți pese de ceilalți și totuși să nu fii îngrijat.

S.D. - Asta înseamnă că poți să locuiești un interval, ca monahul care nu este nici în afara lumii, nu este nici în lume; trăiește într-un interval.

Pr.D.S. - Adică nu este în lumea aceasta care mă ispitește, fie cu problemele grele pe care mi le pune, fie cu atracțiile ei. Eu văd și lumea ca pe un transparent al lui Dumnezeu. Și lumea ni s-a dat pentru comunicare între noi, pentru a ne ajuta prin ea pe noi înșine; pentru a vedea că celălalt are nevoie de o bucată de pâine, să i-o dau. Lumea este dată ca mijloc de strângere a comunicării, dar și ca mijloc de a-L vedea pe Dumnezeu prin această minunată organizare a ei pentru om. Extraordinar! și ca mijloc de a spori iubirea dintre noi. Așa trebuie privită lumea. Nu știu dacă cel ce se roagă neâncetat lui Dumnezeu ajunge la o uitare definitivă a

lumii, sau numai în sensul că uită de lume ca mijlocitoare a grijii, ca prilej de lăcomie, de atracții, de plăceri, de realitate opacă față de Dumnezeu, ca o realitate, care mă desparte de ceilalți; lumea asta e numai a mea. Dar ea trebuie să devină diafană, așa după cum și oamenii trebuie să devină diafani.

S.D. - Poate fi rugăciunea inimii considerată o practică consubstanțială creștinismului în genere sau este specifică cadrului și stereotipiilor creștinismului răsăritean ?

Pr.D.S. - Cred că este ceva foarte propriu creștinismului răsăritean, creștinism originar, evanghelic. Pentru noi, Hristos este prezent prin toate Sfintele Taine, prin toate binecuvântările preoților, prin toate rugăciunile este prezent în noi, cu energiile sale necreate. În Occident nu este asta. Hristos, zic ei, a plătit o satisfacție lui Dumnezeu, după care S-a retras. Și gata !

S.D. - „Doctrina satisfacției" a lui Anselm de Canterburry.

Pr.D.S. - Da, așa.

S.D. - Se poate spune atunci că începând cu 1054 creștinismul apusean, alături de icoană, pierde și rugăciunea inimii ?

Pr.D.S. - Cred că nu se ajunsese la rugăciunea inimii. Ei și-au dezvoltat creștinismul în limitele unui fel de raționalism adolescentin. Ei tocmai ieșeau din copilăria credinței. Când copilul iese din copilărie și, la vârsta de 18 ani ajunge la adolescență, crede că poate rezolva toate problemele cu rațiunea. Când au ieșit ei din barbarie prin Scolastică, au ieșit la acel creștinism

raționalist, cu un Dumnezeu distant, un Dumnezeu pe Care Îl definesc. Toma de Aquino dă definiții asupra a ceea ce este Dumnezeu, dar nu prea vorbește de rugăciune. Și cred că, dacă s-ar fi vorbit mai mult de rugăciune, nu s-ar fi ajuns la ideea de Filioque. Pentru că Filioque înseamnă că Duhul purcede și prin Fiul, ca și prin Tatăl, purcede din esența Lor. Nu-I mai lasă două Persoane care se iubesc prin Duhul, ci Acesta iese dintr-un fel de esență a Lor, adică se pune esența mai presus de persoane. Iar al doilea lucru - nu mai este Duh de Fiu. Și dacă nu mai este Duh de Fiu, adică vine de la Tatăl în Fiul, și El Îl trăiește ca Fiu. Or eu, prin Fiul, cunosc pe Tatăl. Tatăl, prin Duhul, iubește pe Fiu ca Tată. Fiul iubește pe Tatăl prin Duhul ca Fiu, El rămâne mereu cu sentimentul că este Fiu, deci nu ca fiind Cel ce Îl produce. De aceea, când se face Om, Duhul se lățește, se lungește și peste umanitatea Lui, și El trăiește și ca Om, în calitate de Fiu. Iar asta ne face și pe noi să trăim calitatea de fiu prin faptul că primim Duhul de Fiu al Fiului, al lui Hristos. La teologii occidentali s-au pierdut toate acestea. De aceea, în lucrările lor nu se prea mai vorbește de Duhul. La ei se vorbește de rațiune. Protestanții au mers până într-acolo încât să spună că nici nu scăpăm de păcate în lumea aceasta; aici rămânem tot așa de păcătoși ca și înainte, botezul, împărtășania nu ne aduc nimic. E bine să credem, zic ei, că Hristos a murit pentru noi și că în viața viitoare vom fi scăpați de toate. Dar pe lumea asta rămânem cum am fost. Ei nu văd nici o schimbare.

S.D. - Atunci, vă întreb, dacă un rugător al inimii trebuie să observe o schimbare în urma acestei practici duhovnicești ?

Pr.D.S. - Trebuie, cum să nu, și nu numai el ci și alții trebuie să o observe.

S.D. - El trebuie s-o constate.

Pr.D.S. - Da, și el trebuie s-o constate, însă n-o afirmă pentru că de înălțimea duhovnicească ține și smerenia. Pavel a spus că este cel mai păcătos dintre toți.

S.D. - Poate fi rationalizat exercițiul acestei rugăciuni, într-o tehnică a deprinderii ei ?

Pr.D.S. - Până la un anumit punct. Noi nu eliminăm cu totul metodele pozitive ale rațiunii, pentru că și rațiunea este de la Dumnezeu. Când facem o unealtă nu folosim rațiunea ? Dar trebuie să mai fie și o încredere în Dumnezeu, o conștiință că fără Dumnezeu nu sunt nimic, că prin El am totul. Sigur că trebuie să mă și silesc cumva să practic această rugăciune, și chiar această hotărâre de a o spune cât mai des. Poate este și un moment rațional în ea dar n-o pot face dacă nu am și o simțire a ajutorului lui Dumnezeu. Astea se unesc. Eu nu despart rațiunea de taină și nici taina de rațiune. Nu contenesc să atrag atenția asupra acestui fapt !

S.D. - Rugăciunea inimii este un dar sau rezultatul unui exercițiu ?

Pr.D.S. - Este și dar, este și rezultatul unui exercițiu. Dumnezeu nu ne-a predestinat numai pe unii ca să ajungem să ne mântuim. Dumnezeu vrea ca toți să se mântuiască - se spune mereu asta. Nu suntem predestinați ca unii să ne rugăm mai mult și alții mai puțin.

Toți o putem face dar nu fără darul lui Dumnezeu. Să-I cerem și Lui, dar să facem și noi efortul nostru.

S.D. - Eu mă referem la faptul că dacă ea este un dar, poate fi înțeleasă ca o practică solitară. În ce măsură ea poate fi extinsă, până la a deveni o realitate activă, ca o practică a unei comunități monahale, parohiale. Fiindcă dacă este dar, atunci darul este discontinuu, unul îl are, altul, nu-l are. Dacă este consecința unui exercițiu, reiese că toată lumea poate să-l împlinească.

Pr.D.S. - Este dar, care însă trebuie și cerut. Nu vine darul fără să-l cer.

S.D. - Talentul nativ nu este un dar necerut ? Te naști cu un talent, la muzică să zicem.

Pr.D.S. - Talentele sunt lucruri pentru lumea aceasta. Dar relația cu Dumnezeu nu este ceva pentru lumea aceasta, El ne vrea pe toți, să ne mântuim. Sigur, avem aici și niște talente deosebite, niște daruri deosebite: unul este mai greoi în faptele lui, unul înțelege mai repede, altul mai greu. Fiecare are alt dar și iată ce zice sfântul Vasile cel Mare: „nici un dar nu este numai pentru el, fiecare dar este și pentru ceilalți". Nu ne dă Dumnezeu un dar ca să-l folosim în singurătate. De aceea ne-a dat diferite daruri, ca să ne putem întregi unii pe alții.

S.D. - Astea sunt daruri de esență comunitară.

Pr.D.S. - Cu scop comunitar și mai ales comuniant.

S.D. - Atunci care-i diferența pe care o faceți între talent și dar ? Eu zic că talentul dumnezeiesc de compoziție a lui Mozart, care simbolizează chiar în această lume sonoritățile lumii îmbunătățite, are o

natură comunitară: iată, sunt 200 de ani de când Mozart unește oamenii între ei. Ce diferență faceți între aceste talente, care ordonează vocațiile, și dar?

Pr.D.S. - Sunt daruri ale creației, ale naturii, pe care le avem prin natură. Iar ele pot folosi în diferite feluri. Unul are talent să facă pictură, unul are și el talent să compună, dar compune lucruri neserioase. Deci, putem folosi darurile naturii fără a cere ca Dumnezeu să le sfințească.

S.D. - Isihasmul rămâne o experiență restrânsă în perimetrul mânăstirii sau poate fi extinsă și în mediul aglomerărilor citadine, în enclavele așa-zise ale monahismului interiorizat?

Pr.D.S. - Mi se pare că fac propagandă pentru rugăciune arătând că e o practică. Nu trebuie să fac propagandă pentru ea. Va vedea omul după semne că eu practic această rugăciune. Prin însuși faptul că eu o practic, purcede din mine un fel de izvorâre. Sigur că monahii au mai multă vreme pentru aceasta, pentru că ei s-au lepădat de grijile zilei. Sunt oarecum mai degajați, mai slobozi și se pot concentra mai mult la Dumnezeu. Dar, mă gândesc, pe de altă parte că și omul din lume are alte virtuți la care nu este obligat să ajungă monahul. Un om din lume care trăiește printre oameni și care sare în ajutorul lor are și el niște motive care să-l îndemne să se gândească la Dumnezeu; și să facă și el un fel de rugăciune aproape neâncetată, cerând mereu ajutorul lui Dumnezeu. Poate nu așa, ca să uite de tot și să se retragă în sine, dar chiar în această legătură sufletească pe care o are față de

ceilalți oameni, el poate cere mila și ajutorul lui Dumnezeu. Pe urmă, omul nu doarme tot timpul. El se trezește de multe ori dimineața, uite, cum mă trezesc eu pe la 4, am vreme să mă gândesc la Dumnezeu și să mă rog. Și fac asta de multe ori în timpul zilei. Sau, când merg pe stradă, de ce să mă uit în stânga și în dreapta?

S.D. - E limpede, în orice caz, că suferim de un fel de bulimie vizuală.

Pr.D.S. - Da, da. De ce să nu mă gândesc la Dumnezeu? Deci, și un om din lume poate să ajungă la o neâncetată gândire la Dumnezeu, și asta fără să practice numaidecât rugăciunea inimii.

S.D. - Ce părere aveți despre sintagma recent apărută, din ultimele decenii ale secolului nostru: „monahism interiorizat"? Considerați că vocațiile sunt intranzitive și că monahismul interiorizat ar fi o postură hibridă? Sau, dacă vreți, lingvistic, chiar o tautologie?

Pr.D.S. - Întotdeauna a fost un monahism interiorizat. Antonie cel Mare a fost întotdeauna singur. Foarte rar când mai primea pe câte cineva.

S.D. - Totuși, sintagma definește pe cei din spațiul citadin, modern, care interiorizează monahismul într-un spațiu care nu este monahal.

Pr.D.S. - Eu cred că acesta este un hibrid. Dacă sunt în societate trebuie să am grijă de ceilalți, trebuie să mă căsătoresc, să am o soție, niște copii, să nu îmi reduc preocupările la un egoism îngustat, fie el și spiritual. Trebuie să fiu preocupat de ceilalți.

S.D. - Să mi-i asum.

Pr.D.S. - De ce a spus Iisus că „sărac am fost, flămând am fost și nu m-ați hrănit". Adică, ai stat deoparte și n-ai făcut nimic. „Cine vrea să fie între voi mai mare să fie slugă". Adică să fii slujitor. Am un dar, să-l folosesc cum trebuie. Eu nu cred că este recomandabil un astfel de monahism. Ori te duci în mânăstire și te rogi neâncetat acolo, ori stai în societate și te angajezi în slujirile pe care ți le recomandă situația ta, cerând în același timp ajutorul lui Dumnezeu.

S.D. - Poți face rugăciunea inimii în apartamentul tău confort 2 din Balta Albă? Cu un manual lângă tine? S-a scris mult despre metode, tehnici; abundă o astfel de literatură.

Pr.D.S. - Cred că omul n-o poate face continuu pentru că are și griji, n-o poate face permanent.

S.D. - Trebuie o inițiere, este nevoie de un părinte sau poți să te descurci și singur?

Pr.D.S. - Nu cred că s-ar putea singur. Chiar dacă ești un om superior, trebuie să fii introdus în cele ale Bisericii. Acesta se cuvine să fie un preot, un om remarcabil prin sfințenia lui, un om duhovnicesc în toată puterea cuvântului.

S.D. - Dar poți să te apuci singur, după carte?

Pr.D.S. - Nu se recomandă asta. Noi suntem în Biserică. Eu nu cred că cineva care nu a avut un părinte duhovnicesc poate practica rugăciunea inimii. Sunt practicile acestea, yoga...

S.D. - Chiar despre asta voiam să vă întreb. Isihasmul, sau rugăciunea inimii, este o metodă

asemănătoare lui yoga, ori zenului, sau este mai mult o orientare creștin-existențială?

Pr.D.S. - Este revelația vie a relației cu Dumnezeu, ca o relație cu o altă persoană. Nu este o afacere a mea cu mine însumi. Ăsta-i panteism. Mă scufund undeva, într-un adânc, eu sunt totul. Eu trăiesc viața lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut Om. Dacă n-am atenția spre altul, poate mai mult decât spre mine... unde mai este iubirea mea?

S.D. - Hristos spune că în noi este Împărăția lui Dumnezeu. Vorbește totuși de o imersiune, în adâncul nostru.

Pr.D.S. - Este adevărat, dar nu vorbește de o singularitate. Chiar rugăciunea Tatal nostru... este Tatăl nostru. Nu este Împărăția mea, este a tuturor. Eu nu pot uita de ceilalți. Eu trebuie să am mereu conștiința relației cu Dumnezeu ca Altcineva.

S.D. - Ca o alteritate, ca o persoană.

Pr.D.S. - Da, ca o Persoană; numai asta îmi dă fericirea.

S.D. - Deci acest lucru diferențiază isihasmul de yoga sau de zen.

Pr.D.S. - Eu sunt în relație personală cu Dumnezeu. Este adevărat că Hristos devine foarte interior, dar totuși Îl trăiesc ca pe Altcineva.

S.D. - Te poți ruga să ai rugăciunea inimii?

Pr.D.S. - Sigur că da.

S.D. - Este o lipsă de smerenie, de emfază?

Pr.D.S. - Nu, căci tocmai prin rugăciune îmi arăt smerenia.

S.D. - Iertați-mă că vă pun și întrebări proaste. Să nu vă supere natura primitivă și iscoditoare a întrebărilor. Deci, cerând așa ceva, nu țintesc prea sus, cu emfază? N-ar trebui să mă mulțumesc cu cât am?

Pr.D.S. - Doamne, ajută-mi să mă pot ruga cât mai mult. Sigur că putem cere asta. Cred că rugându-mă să mă pot ruga cu mai multă căldură coboară mintea în inimă.

S.D. - Lui Dumnezeu Îi place să lucreze împreună cu omul? Și dacă-I cer să vină să lucreze cu mine este un blasfem?

Pr.D.S. - Nu, omul trebuie să simtă prezența Sa, privirea Sa. Prin rugăciune spui: „Fă-mă Doamne să simt smerenia față de Tine".

S.D. - Ce anume credeți că excită astăzi mediul catolic la recuperarea experienței isihaste? Oricum, este un fapt real, incontestabil.

Pr.D.S. - Cred că răceala lumii catolice, care nu era trăită înainte, pe vremea împăraților, să spunem. Populația s-a văzut în mare parte îndepărtată de Biserică. Ei folosesc metodele unei Biserici cu pretenții de stăpânire. Au înțeles că nu se mai poate continua așa, că trebuie să meargă grabnic spre interiorizare.

S.D. - Care este diferența între rugăciunea inimii și cultul inimii, Sacre`-Coeur?

Pr.D.S. - Acesta este un ritual. Potrivit acestuia, inima este sediul iubirii, creierul este sediul gândirii. Degeaba scot creierul afară, noi tot nu vedem inteligența creierului, degeaba scot inima afară că tot nu văd căldura ei. Acestea sunt lucruri care se trăiesc în întregul

omenesc. Nu trebuie să o scot de acolo de unde este și să o separ, ca la o lecție de anatomie.

S.D. - Vi se pare o atitudine intelectualistă?

Pr.D.S. - În orice caz simplistă. Ei nu înțeleg această integritate a organismului omenesc, precum și faptul că cele spirituale se manifestă prin legătura dintre organele trupului așa cum sunt ele, legate în chip trainic, nu separate.

S.D. - Sau să le izolez fenomenologic. Se poate face o legătură între fenomenologia filosofilor occidentali și pietismul Sacre-Coeur?

Pr.D.S. - Nu m-am gândit la chestiunea aceasta, cred că n-aș putea să definesc. Fenomenologia, după câte mi se pare că spune Husserl și pe urmă Heidegger, izolează din context un fenomen; ei au pus un accent nou și pe trăire, nu numai pe cugetare. Heidegger cred că asta a adus nou. Cunoaștere și prin grijă și prin in-der-welt-sein, prin faptul că suntem în lume, prin angst, deci nu numai printr-o rațiune desprinsă de celelalte. Și în această privință cred că și fenomenologia este o depășire a unui raționament îngust și îi poate ajuta pe catolici să ajungă la relația interpersonală eu-tu. Heidegger a spus: „Simt că sunt înspre moarte". Dar nu simt că pot muri; nu simt că eu nu sunt spre moarte.Nu am eu nădejdea chiar și pe patul morții? Adică au redus simțirile acestea numai la relația cu lumea aceasta.

S.D. - De unde și neantul.

Pr.D.S. - Da, n-au văzut omul în deplinătatea lui. Ei bine, toate acestea le are cu prisosință spiritualitatea răsăriteană, evanghelică.

S.D. - Spuneți-mi, părinte, de ce catolicismul se manifestă ascetic prin „darul stigmatelor". Este aceasta un dar? De ce Răsăritul creștin nu-l are?

Pr.D.S. - Creștinismul răsăritean vede pe Hristos așa cum este acum, înviat. Pe când ei, neavând o legătură cu Hristos cel de acum, Cel înviat, se referă la Hristos cel de atunci.

S.D. - „Darul stigmatelor" este un dar de la Dumnezeu sau este un simplu fenomen de sugestie?

Pr.D.S. - Cred că este un fenomen de sugestie, mai mult. Pentru că acum, Hristos nu mai este sângerând, nu mai este cu cuiele înfipte în El, A depășit această stare. Noi Îl avem pe Hristos transfigurat, schimbat la față, plin de lumină.

S.D. - Dar nu spunem și noi alături de Pascal că Hristos rămâne răstignit agonic, suferind pentru noi până la sfârșitul lumii?

Pr.D.S. - Altfel, altfel. Nu despărțim aceasta de starea Lui, de Înviere. Chiar așa cum este acum, El nu poate să nu aibă în Sine durere pentru suferințele noastre. Dar nu mai are durerea aceea de cuie, este un alt fel de durere.

S.D. - Considerați că este o proiecție a dolorismului?

Pr.D.S. - Da, este o proiecție a dolorismului, a ceea ce a fost. Este o atenție îndreptată exclusiv spre trecut. Este o mare taină cum Își trăiește Hristos jertfa Lui. O

mamă care a suferit pentru copilul ei bolnav nu trăiește cu amintirea sentimentelor de atunci? Le trăiește, cum să nu. Le trăiește și Hristos, dar nu le mai trăiește El așa cum le-a trăit atunci.

S.D. - O asemenea sugestie, un asemenea fenomen parapsihic cum e cel al stigmatelor, putea să înșele chiar perspicacitatea unui sfânt ca Sfântul Benedict sau ca Sfântul Francisc? Oare discernământul lor nu a funcționat? Totuși benedictinii sunt cei mai apropiați ca pravilă de pravila monahală răsăriteană. Sfântul Francisc este cel mai apropiat de noi. Și el a avut stigmate și le ascundea de lume.

Pr.D.S. -Da, sunt cei mai apropiați de noi, dar poate că atunci gândirea catolică i-a contaminat și pe ei. Un sfânt poartă și el amprentele spirituale ale contextului.

S.D. - Se poate vorbi în cazul Răsăritului de o civilizație marcată de isihasm? Așa după cum vorbim, de exemplu, în cazul Japoniei ca despre o civilizație marcată de zen?

Pr.D.S. -Nu, eu spun că se poate vorbi despre o civilizație marcată de prezența lui Hristos în oameni, cu toată iubirea Lui și cu toată taina Lui. Spun despre o prezență a Sfintei Treimi în noi, de o prezență a faptului că ne facem Sfânta Cruce gândindu-ne la Jertfa lui Hristos, care a mers în iubire până la jertfă. Este o civilizație care nu face despărțiri între taina lui Dumnezeu și viața noastră.

S.D. - Dar asta nu este o descoperire care se face doar prin isihasm?

Pr.D.S. - Da, și eu am scris un articol pentru că am văzut că există o polemică în teologia greacă, mai exact copăii, etiopienii, au provocat-o.

S.D. - Ce susțin aceștia?

Pr.D.S. - Sunt un fel de urmași ai monofizismului. Ei spun că nu se poate vorbi de două firi în Hristos, ci numai de una.

S.D. - Cea divină.

Pr.D.S. - Cea divină, dar ei nu neagă și manifestările omenești care însă, potrivit viziunii lor sunt estompate. Aceștia s-au întâlnit de mai multe ori cu teologii noștri ortodocși și au ajuns la un fel de convenție prin care urma să se facă unire între ei. Și atunci a început în teologia greacă o mare polemică: unii pentru, alții contra. Eu, în articolul pe care l-am scris, zic așa: este adevărat că în Hristos sunt două firi - dumnezeiască și omenească - dar sunt ele cu un rol egal? Le pot pune pe același plan? Adică Îl cobor pe Dumnezeu la om sau urc pe om la Dumnezeu? Nu vorbesc de îndumnezeire, vorbesc numai de înomenie. Să-l înomenesc pe om în veci? Să-L înomenesc pe Dumnezeu până a-L face mărginit, sau invers? Are un rol hotărâtor Dumnezeirea care îndumnezeiește firea omenească, care o ridică tot mai mult în bogăția dumnezeiască.

S.D. - Și o dilată ontic, să zicem.

Pr.D.S. - Și s-o dilate ontic, s-o adâncească. Și cred că poate aici ne putem apropia. Mi-a spus Părintele Teofan că etiopienilor și copăilor nu le place să meargă la catolici la biserică, toți vin la ortodocși. Se simt aproape de noi, este spiritul oriental de taină, care

pune accentul pe dumnezeire. Asta cred că trebuie să o facem și noi. Sinodul al 4-lea ecumenic a primit o formulă a lui Leon, Papă al Romei, care a spus că cele două naturi concură într-o persoană, dar nu a accentuat că alta e ponderea firii dumnezeiști, și altul rolul firii omenești. Și păstrând aceasta, să mergem cu încă un sinod la care să vină și ei, și hai să găsim formularea aceasta: cele două firi s-au unit într-o persoană, dar firea dumnezeiască are un rol mare, un rol care trebuie să îndumnezeiască și, deci, să facă tot mai evidentă dumnezeirea în umanitate. Asta este ținta. Creația este făcută nu pentru a rămâne cumva separată și total nedeplină de Dumnezeu, ci toată e făcută pentru a fi îndumnezeită. Și mai ales prin om.

S.D. - Și în măsura în care este îndumnezeită și Îl manifestă pe Hristos se întăresc și releele comunitare.

Pr.D.S. - Da, sigur că da.

S.D. - Adică îmi recunosc legătura. Astăzi sesizez că „infernul meu e celălalt", cum spune Sartre. Ce legătură vedeți, în perspectiva desăvârșirii, între Euharistie și rugăciunea inimii?

Pr.D.S. - Eu cred că Eurahistia este o mare putere care ne vine de la Hristos. Și aceasta este o mare taină, cum Hristos, cu trupul și sângele lui, transfigurate, înviate, se unește cu noi. Cum spune Sfântul Simeon Noul Teolog: „Mâna lui Hristos devine mâna mea, mâna mea devine mâna lui Hristos, ochiul meu devine ochiul lui Hristos, Ochiul lui Hristos devine ochiul meu, fără să ne confundăm". Se produce o unire extraordinară între mine și El, fără să ne confundăm.

nu sunt extraordinari de primitori, în nici un caz nu poți să vorbești de omenia noastră. În același timp, îți respectă liniștea unul altuia. La noi este omenie multă dar și multă bârfă, delațiune, lucruri care nu mai există la nivelul raporturilor zilnice în Occident.

Pr.D.S. - În Occident este o corectitudine în raporturile între oameni, susținută cumva de legi. Dar nu este o căldură în raporturile între oameni așa cum este la noi. Însă la noi lucrurile s-au amestecat. Căldura omeniei, a ospitalității, sentimentul tainei celuilalt, bucuria de a-l vedea pe celălalt, toate astea se numesc raporturi sufletești între oameni, pe care Occidentul nu le are. Însă intelectualitatea noastră n-a văzut decât acest exterior care este un interior nesufletesc în Occident și pe care l-au adus și la noi. Și s-au amestecat aici, într-un mod foarte bizar, această nepăsare față de altul, mergând până la exces, cu căldura dintre noi. La noi vezi și una, și alta. Vezi și această influență a răcelii interioare dusă până la nepăsare, dar vezi și căldură sufletească.

S.D. - Dar nivelul credinței și calitatea precară a raporturilor interumane din România sunt semnalate încă de Antim Ivireanul, deci înainte să fi pătruns „duhul" occidental de la 1848.

Pr.D.S. - Eu nu știu ce o fi semnalat Antim Ivireanul, însă eu am trăit în satul meu și am fost și prin alte sate și știu sigur că nu era așa ceva. Era căldura și respectul și vorba bună între oameni. Niciodată nu am auzit-o pe mama să spună un cuvânt urât despre cineva din sat. Eu nu știu în ce mediu o fi trăit aici Antim Ivireanul, dar eu mă simțeam în sat ca într-o familie. Orașul ne-a

despărțit, este fiecare de capul lui, fiecare mai deștept ca altul; a fost influența Occidentului pe care noi, cu voiciunea noastră, am dus-o prea departe. La noi este o îmbinare între Occident și Orient care ne face societatea mai variată, unind în ea în chip paradoxal lucruri extraordinar de frumoase cu lucruri extraordinar de urâte. Și astea din urmă vin mai ales sub influența mentalității materialiste apusene.

S.D. - Pentru ce, față de anumite teme, vă manifestați mai puțin „integrist" și sunteți dispus să acceptați o nivelare, o omogenizare a diferențelor, cum s-a întâmplat ieri, când v-am iscodit despre culpă. Iar în alte teme, cum ar fi cea a raportărilor dintre Orient și Occident, deci între două confesiuni surori, exercitați o separație atât de netă și sunteți dispus mai curând să vedeți deosebirile decât asemănările. Eu aș dori foarte mult să-mi răspundeți tehnic la această întrebare.

Pr.D.S. - Poate că este propriu spiritului răsăritean să pună accentul principal pe adevăr, pe adevărul în Hristos, pe adevărul Treimii. Părinții erau foarte îngăduitori cu toate păcatele, însă când vedeau o erezie, când vedeau că este atacat adevărul lui Hristos, atunci săreau cu toată puterea, ca arși!

S.D. - Și nu de asta și-or fi făcut de cap Nicolski și alții, știind că aici este o nemăsurată îngăduință față de păcate, sărindu-ne țandăra doar la erezie?

Pr.D.S. - O dată ce păstrezi integritatea învățăturii, păstrezi o posibilitate să-i readuci pe oameni din păcat. Pe când dacă, o dată ce te-ai despărțit ca eretic de adevăr, pierzi orice șansă să realizezi unitatea.

S.D. - Credeți în posibilitatea ca Occidentul să recupereze pagubele și să-ți mântuie aceste deraieri? Este el recuperabil?

Pr.D.S. - Pe măsură ce va evolua, va crește și se va maturiza spiritual. Eu cred că Occidentul este imatur spiritual, are o prea mare și naivă încredere în ceea ce îi poate da știința, fiindcă n-a atins adâncimile de spiritualitate și duhovnicie. Sunt atâția oameni de seamă în Occident care încep să vadă aceasta. Sunt mulți care vin în Athos, se fac călugări acolo și, chiar dacă nu se manifestă direct, ne privesc cu mult interes. Este o mânăstire lângă Milano care a tradus acum Filocalia; vin pe la mine, vin în mânăstirile noastre zicând că ei acolo nu au nici o viață spirituală, nici o căldură spirituală. Eu cred că, încet-încet, ei ne vor descoperi. Sigur, va trebui și noi să avem o anumită înțelegere pentru ei. Un anumit tact al iubirii...

S.D. - Iertați-mă că vă întrerup, dar nu credeți că tocmai aici a fost eficacitatea diasporei ruse? Diasporă care a reușit să actualizeze, la nivelul conștiinței europene, structurile teologiei mistice răsăritene?

Pr.D.S. - Da, da. Rușii au avut un foarte mare efect asupra gândirii teologice din Occident.

S.D. - Care vi se pare cel mai important teolog din diaspora rusă?

Pr.D.S. - Cred că... Lossky a fost cel mai important.

S.D. - Spuneți-mi, vă rog, încă trei în ordine.

Pr.D.S. - ... Lossky... cel mai corect... mai este acum unul - Bobrinskoy... și mai este unul Mayendorff... și este Schemann. Berdiaev și Bulgakov sunt mai așa...

S.D. - Evdokimov?

Pr.D.S. - Da, și Evdokimov. Berdiaev este cam origenist; entuziasmul teoretic îl face să creadă că nu va fi iadul veșnic, Bulgakov este puțin cam panteist când spune că în om eul este creat, sunt niște zăpăceli așa, știți. Însă ceilalți...

S.D. - Care vă este cel mai apropiat tipologic?

Pr.D.S. - Cred că Lossky îmi este cel mai apropiat. Eu am început să îi citesc mai întâi pe Berdiaev și pe Bulgakov, dar mi-am dat seama că Lossky este mai riguros. Au avut toți un rol foarte important. Păcat că noi nu am avut asemenea oameni, nici între preoții care au fost pe acolo și nici printre laici. Că mai toți rușii aceștia au fost laici. Noi nu am avut astfel de oameni. Aici văd că influența Franței atee a fost la noi mult mai puternică, datorită și faptului că am considerat că suntem împreună, latini ca și ei. Politic poate ne-a ajutat Franța mai mult. La noi, traducerile filocalice n-au avut un rol însemnat decât în lumea monahală; sperăm că vor avea un rol măcar acum, în ceasul al doisprezecelea...

S.D. - Exista o scrisoare păstrată a lui Alecu Russo către Kogălniceanu, dacă nu mă înșel, în care primul, având domiciliul forțat la o mânăstire, îl roagă pe Kogălniceanu să-i trimită ziare franțuzești, că se plictisește îngrozitor cu niște scrieri ale unuia Efrem Sirul, pe care le-a găsit în podul mânăstirii.

Pr.D.S. - Russo, se știe, era mason și toți erau masoni, săracii...!

definească pe celălalt. Celălalt rămâne un mister nedefinit, și infinitul se întinde dincolo de marginile lumii acesteia, se întinde până la Dumnezeu. Atunci, probabil, că implicit, cei doi tineri, care sunt într-o iubire curată, trăiesc într-un fel prezența negrăită a lui Dumnezeu între ei. Și aceasta îi face să se înalțe peste ei, să se înalțe spre acel izvor al iubirii, al apropierii între oameni, al trebuinței lor unul de altul și, poate că asta înseamnă o neașteptată înălțare a sufletului. Poate că la aceasta mă voi fi gândit, dar nici nu mai știu despre ce discutam noi înainte, ca să fi tras o astfel de concluzie...

S.D. - Mie mi se pare - așa cum am înțeles-o eu - că afirmația dumneavoastră era spectaculoasă, fiindcă asociați acea coregrafie vizuală a dragostei cu rugăciunea, iar, pe de altă parte, fiindcă s-ar putea, în contextul discuției, să fi fost în sensul de dintotdeauna al Ortodoxiei, care nu elimină din reflexie trupul. În cazul acesta, atât timp cât erosul se trăiește la nivelul trupului - Mântuitorul spunea despre căsătoriți „să fie una în trup" - nu există un anumit platonism în afirmația dumneavoastră, în această idealitate înălțătoare ce respinge pogorârea iubirii în trup ? Poate că e cazul să vă referiți la propria dumneavoastră experiență. Se putea despărți, în frăgezimea unui asemenea fapt, înfățișarea, trupul, plăcerea pe care mi-o oferă, de sentiment ?

Pr.D.S. - Ortodoxia, desigur că nu disprețuiește trupul, dar nici nu vrea să ne coborâm la plăcerile pur trupești, ci vrea să ne înălțăm la o trăire spirituală prin trup; să înălțăm trupul. Să nu uităm de duh, de spirit, în legătura trupească. Aceasta ar însemna coborâre

la animalitate. Omul nu poate coborâ aici, și este o misiune pentru el să înalțe tot mai mult legătura prin trup la o legătură transfigurată spiritual.

S.D. - Eu cred că înțeleg afirmația teologică a dumneavoastră, dar ea se poate înțelege și așa: întâi să coboare repede în trup, să facă un copil fiindcă așa trebuie, după care urgent să se înalțe ! și dacă o să facă vreo 10-15 copii, atunci vreo 10-15 de ani e coborât în animalitate, după care, după ce a terminat cu fecunditatea, ar urma episodul distins spiritual !

Pr.D.S. - Cred că legătura între bărbat și femeie, care produce un copil, nu este o legătură trupească și se trăiește și în mod creștin, cu răspunderea acestui act prin care dau naștere unui copil de care vor avea grijă. Ei se angajează reciproc la toate grijile, la toate oboselile și la toate eforturile pe care le va angaja rodul acestei uniri. Cred că ei, chiar gândindu-se că prin această unire iese un copil, gândesc că asta aduce o anumită spiritualizare acelei legături.

S.D. - Totuși eu am să continui să vă sâcâi. Cei doi tineri din fața dumneavoastră, să mă și iertați, poate și dumneavoastră illo tempore, vă gândeați în chip util, în momentul acela la o întreprindere comună, lucrativă, cu copii ? Nu cumva dragostea și iubirea, a căror priveliște ați contemplat-o atunci, aveau o natură generoasă, liberă, „nedeterministă" ?

Pr.D.S. - Dar nici nu era o iubire foarte trupească între cei doi tineri. Poate că am trecut și eu prin această stare, dar nu m-am gândit deloc la unirea trupească, poate că am fost și eu îndrăgostit de o fată, dar nu

vedeam în ea decât ceva care depășea plăcerea trupească; nici nu mă gândeam la aceste lucruri. Vedeam în ea și poate că și ea vedea în mine ceva ce nu avea legătură cu... Pe urmă, când mă gândesc la căsătorie, atunci încadrez și această perspectivă de unire trupească. Oamenii, până nu ajung, mă rog, să se gândească la căsătorie, cred că au între ei o dragoste foarte curată. Deși sunt în trup, nu se gândesc deloc la trupul acela.

S.D. - Să mă iertați, dar asta este o postură - să-i zicem - ideală, de manual de teologie sau, poate, într-un mediu sătesc ideal de acum 500 de ani. Poate. Eu nu știu dacă cineva la ora asta mai trăiește așa. Sau poate că răul a sporit extraordinar...

Pr.D.S. - Da, da, asta în orice caz.

S.D. - ... fie așa este mersul cuplului în genere. Această situație în care ne iubim curat, după care cerem aprobarea părinților și de-abia după aceea ne căsătorim și, în noaptea nunții se petrece și prima noapte de dragoste, este un lucru rămas în negura vremilor. Vă întreb, dacă lucrurile nu sunt așa în realitate, cum poate teologia, Biserica să ajute cuplul în mod real?

Pr.D.S. - În orice caz, trebuie să-i ajutăm așa după cum îi ajută pe oameni să ajungă la credință. Îi ajutăm să se ridice, încet, încet, din trăirea trupească și din plăcerile pur trupești care îi ispitesc, la a-ți vedea și altceva care îi atrage. Cred că cuplurile care nu sunt încă cupluri, cred că și astăzi mai au ceva din aceasta. Nu cred că toată lumea este atât de decăzută, că tot tineretul este atât de decăzut. Biserica trebuie să vină cu misiunea ei

ca să arate că legătura dintre un bărbat și o femeie nu este una pur trupească. Și mai ales la început.

S.D. - Vă rog să definiți asta. Dumneavoastră spuneți că Biserica trebuie să mărturisească că legătura dintre un bărbat și o femeie, în chip originar, nu este o legătură pur trupească. Vă rog să dezvoltați acest gând.

Pr.D.S. - Este și trupească, dar este trupească fără să lipsească o simțire, o unire spirituală. Deși se spune în Geneză „și vor fi amândoi un trup", dar trup aici nu are numai sens de trup material, ci vor fi amândoi o unitate. Spune undeva Sfântul Ioan Gură de Aur: „Omul nu este întreg dacă este numai bărbat, nu este întreg dacă este numai femeie. Omul întreg este bărbat și femeie". Acest lucru îl dezvoltă Evdokimov, am spus și eu în Dogmatica mea, în legătură cu taina căsătoriei, că omul întreg este și bărbat, și femeie. Dar, precum bărbatul nu este numai trup, ci este și suflet, la fel ca și femeia, ei se întregesc reciproc și simt nevoia să se întregească și sub raport spiritual. Femeia are un fel de admirație, o încredere în bărbat, că el este mai tare și o poate ajuta în viață și admiră o anumită forță, dar nu numai o forță trupească, ci și spirituală, o capacitate de discernământ. Bărbatul admiră la femeie delicatețea ei, capacitatea ei de a aduce o dulceață în viață, de a-l mângâia, de a-l încuraja în felul ei; adică, ei se întregesc și spiritual. Viața bărbatului ar fi prea opacă dacă ar fi numai a lui, și iarăși, viața femeii ar fi un sentimentalism sălciu, dar și un sentiment de neputință, de gol. Ea trebuie să mângâie pe cineva. Și bărbatul iarăși, trebuie

584479
BIBLIOTECA PANAIT ISTRATI BRĂILA

să ajute pe cineva; ei se întregesc. Cred că nu s-a dezvoltat poate pe deplin nici de către filosofi, nici de către psihologi, nici de către teologi această taină de întregire între bărbat și femeie, care produce și susține dragostea între ei, ca mijloc de unire. Însă, o dragoste care trebuie să înainteze cât mai mult posibil în plan spiritual, purtând și trupul în acest plan.

S.D. - Părinte, dacă tot vă șicanez în dimineața asta, nu pot să nu vă atrag atenția că, în opinia mea, din textele teologice pe care le-am citit asupra acestor lucruri, Ortodoxia se cabrează, se crispează în fața temei sexualității și a cuplului și, dintr-o dată cade în cursă și se comportă într-un spirit destul de catolic. Adică eticismul plat începe să invadeze substanța mistică a discursului. Din această cauză, cred eu, a ajuns să fie mai pertinentă închipuirea. De pildă, toată tema existențială a marchizului de Sade se mișcă în intervalul dintre desfrânare și moarte. Marchizul de Sade și scrierile lui au găsit o asemenea audiență fiindcă el a reușit, în interiorul păcatului, prin practica păcatului în toată răutatea lui, să stârnească mai multă „taină" decât catheza Bisericii în a apăra partea pozitivă a dragostei. Biserica se crispează și devine idealistă, eticistă, lansând slogane care sunt inoperante. Teologic vorbind, cum acoperiți dumneavoastră intervalul acesta între desfrânare și moarte?

Pr.D.S. - Aș vrea să-mi explicați puțin chestiunea aceasta a marchizului respectiv, cum a ajuns el la această concluzie, și ce înseamnă pentru el mișcarea între desfrânare și moarte?

S.D. - Sintetizând, mai mult sau mai puțin, ceea ce în cazul meu apare ca un act simplificator, Sade exaltă abisul morții, vertijul pe care îl anticipează sexualitatea. În toiul extazului sexual ai ocazia să atingi vertijul morții. De aici un fel de drog, pentru că de-asta vrei să-l reiei de mai multe ori, pentru beatitudinea agonică pe care o presupune acest lucru. Termenii în care descrie el această observație - altminteri scriitor mare, înzestrat ca și Cioran, de Dumnezeu! - sunt excelenți. Și convinge implicit mai mult decât glosările catehezelor, care, aici, devin neinspirate.

Pr.D.S. - De obicei toate descrierile patimilor sunt mai cuceritoare decât descrierile care vor să pună un accent pe spirit, ce aduce prin puterea lui și o frână față de toate. Și pare că acesta este eticism, că este superficialitate, crispare, ș.a.m.d. Nimic adevărat. Este aici o altă adâncime în spirit. Mi se pare că pentru marchizul acesta, dragostea trupească este deja părăsirea oricărei prezențe a spiritului. Biserica Ortodoxă cel puțin nu aprobă aceasta, ea se gândește că și în actul trupesc dintre bărbat și femeie este și ceva conștient, ceva conștient și responsabil. De aceea Biserica noastră privește ca o taină și sfințește ca o taină legătura între un bărbat și o femeie.

S.D. - Sexualitatea.

Pr.D.S. - Nu sexualitatea.

S.D. - De ce se abține să sfințească și sexualitatea? E un domeniu care este exclus de la sfințenie?

Pr.D.S. - Nu, deplina unitate între bărbat și femeie, și prin trup, dar nu lipsită de o anumită conștiință. Noi

ne iubim, noi prin aceasta ne luăm responsabilitate pentru copilul pe care-l avem.

S.D. - Dar nu avem copil acum. Noi acum ne iubim pur și simplu. Așa fac majoritatea tinerilor. Dumneavoastră puteți să-i numiți că sunt desfrânați, dar așa sunt ei.

Pr.D.S. - Asta nu înseamnă că noi trebuie să aprobăm tot ceea ce se întâmplă astăzi. Asta nu înseamnă normalitate. Trebuie să ne gândim cum a fost înainte și să revenim. Asta este o taină pentru că este o unire, nu numai trupească ci și una sufletească. Eu îi sunt recunoscător, ea îmi va fi recunoscătoare, ea va fi toată ziua cu grijă pentru mine pentru că i-am dat plăcere, eu voi fi iarăși grijuliu toată ziua, dar ne gândim că toată viața eu voi avea o răspundere față de ea și ea față de mine. Toate acestea nu le putem despărți; matale prea le desparți, reduci căsătoria la sexualitate și la iubirea trupească...

S.D. - N-am spus asta.

Pr.D.S. - Așa mi s-a părut. Iubirea între un bărbat și o femeie nu este numai sexualitate. Nu-i numai un lucru trecător, se întâlnesc, „hai, tu, să ne culcăm împreună și pe urmă du-te de aici". Asta-i sexualitate. Nu-i nici o responsabilitate în asta. De aceea Biserica sfințește această legătură, pentru că este o responsabilitate. O face taină ! Catolicismul nu o face taină. Poate de aceea au ajuns acolo. Catolicii spun așa: preotul este numai un martor, nu binecuvântează căsătoria. Cei doi se căsătoresc, preotul nu sfințește nimic. Așa este la ei. Sau, pentru că o socotesc că este pură

sexualitate, îl opresc pe preot să se căsătorească. Catolicii au venit cu propunerea ca preoții să fie necăsătoriți. NU ! Preotul trebuie să fie căsătorit pentru că asta presupune și o sumă de responsabilități, și asta îl face pe om serios, cu grijă. Mi-a spus odată un român la Paris, nu mai știu cum îl cheamă, a făcut un film despre Nôtre-Dame...

S.D. - Paul Barbăneagră.

Pr.D.S. - Așa, Barbăneagră, cu el am vorbit. Zice: „Dom'le eu îl admir pe preotul ortodox că-l văd cu fața brăzdată de răspunderi, de griji. Dar ăsta catolic are o față de fetișcană, lipsit de responsabilități". Văd o responsabilitate în preotul căsătorit ortodox. Există o spiritualitate jertfelnică în omul care se căsătorește și care vrea să aibă copii.

S.D. - Asta față de ce-am vorbit ieri, unde defineați anxietatea cotidiană prin conceptul existent - firește - al grijii, și spuneați că a scăpa de griji își asigură decolarea înspre orizontul rugăciunii continue. Iată că acum exaltați, tocmai grija ca pe un mijloc pe unde se poate pătrunde în adevăr, și asta, nu vă ascund, mă uimește !

Pr.D.S. - Am făcut deosebirea între rugăciunea neîncetată a călugărului care nu are nici o grijă, și între rugăciunea omului în viață care se roagă în mijlocul grijilor lui.

S.D. - Sunt la fel de curate amândouă rugăciunile ?

Pr.D.S. - Sfântul Ioan Gură de Aur și alți sfinți au scris tratate despre virginitate și au scris și tratate despre căsătorii și le-au lăudat deopotrivă. Este foarte curios:

tunderea în monahism nu este o taină, în vreme ce căsătoria este o taină pentru Biserică.

S.D. - Este o ierurgie?

Pr.D.S. - Da, o ierurgie. Pe când căsătoria este o taină între cele 7 taine. Nu este așa cum ați spus dumneavoastră ca să lăsăm grijile. Avem griji, dar nu grija lui Heidegger care nu vede decât individul. Eu nu văd la Heidegger grija pentru celălalt.

S.D. - Părinte, dumneavoastră ați descris un model de cuplu care se iubește curat, aproape ideal. E ca și cum - în termenii rugăciunii - eu v-aș descrie un om care trăiește în oraș și care reușește să adumbrească grijile și reușește să fie un monah în mijlocul orașului. Chiar dumneavoastră ați spus ieri că nu credeți în acest tip de monahism citadin. Deci, nu poate Biserica să-și asume să sfințească și acest tip de grijă care-l presupune iubirea și trupescul pe care-l presupune?

Pr.D.S. - Toată viața bărbatului căsătorit și toată viața femeii căsătorite, care nu calcă pe de lături, este o viață de fidelitate permanentă și de permanent interes al unuia pentru celălalt, în toate problemele lor. Dar mai ales, să facă distincție între grijile cinstite și grijile necinstite.

S.D. - Dați-mi exemple de griji cinstite și griji necinstite.

Pr.D.S. - Grija să mă îmbrac frumos, să plac unei femei...

S.D. - Eleganța, deci.

Pr.D.S. - Da, este o grijă necinstită. Dar grija să văd de soția mea când este bolnavă, să-l ajut pe băiatul

meu să meargă mai bine la școală, astea sunt griji cinstite din cadrul familiei.

S.D. - Ați mai făcut distincția între griji cinstite și griji necinstite?

Pr.D.S. - Cred că nu...

S.D. - Vedeți că este bine să vorbim? Să știți că este foarte importantă asta, nu numai în plan moral, ci chiar în planul existențial al credinței.

Pr.D.S. - Heidegger nu face nici o distincție, totul este sorge, ca și când ar fi numai omul singur. Nu, domnule, dacă sunt singur, ce-mi mai trebuie griji? Dacă-s călugăr ce-mi trebuie griji? Mă las de griji. Dar dacă sunt om cu familie trebuie să mă îngrijesc. Dar să nu uit pe Dumnezeu. Am și eu rugăciunea continuă, dar nu o rugăciune care elimină oricare altă preocupare, ci o rugăciune care este mereu pusă în serviciul rezolvării problemelor pe care mi le pune viața de căsătorie.

S.D. - Dumneavoastră considerați că grija sfințită este cea care sfințește cuplul?

Pr.D.S. - Menține sfințenia cuplului și dezvoltă sfințenia pe care i-a dat-o Biserica.

S.D. - Aș vrea să vă mai întreb ceva. Întreb tot timpul, și vă rog să țineți cont că eu nu uit o clipă că mă adresez unui teolog. Deci, ca teolog, adulterul vi se pare o fraudă spirituală sau o trădare a fidelității?

Pr.D.S. - Este numai o trădare a fidelității. Dar chiar trădarea fidelității față de cea care mi-a fost dată în grijă, și asta este un păcat. Dar este și o exarcerbare a poftelor trupești, o lipsă de frână. Este în toate felurile un păcat; Chiar și spiritual.

S.D. - Cine păcătuiește mai mult? Cel care înșeală sau înșelatul care admite câteodată asta? Sunt foarte multe cupluri care există prin consensul ăsta. Este o realitate și, ca duhovnic, trebuie să o știți. „Știu că mă înșeală, părinte, dar n-am încotro, se sparge familia". „O înșel, părinte, fiindcă este proastă, n-a știut să fie împreună cu mine". Deci fiecare are o justificare.

Pr.D.S. - Asta nu. Rațiunea asta este o mare curvă, cum s-a spus.

S.D. - Desfrânată.

Pr.D.S. - Da, o mare desfrânată. O putem folosi pentru orice. Asta înseamnă că are dreptate în toate. Eu, când m-am căsătorit, sunt dator a avea grijă să fie așa cum trebuie, și, dacă nu, să stau înfrânat în cadrul legăturii cu ea. Asta este, n-am voie. Cine păcătuiește? Păcătuiește cine se desfrânează, cel ce înșeală. Cel înșelat, săracul, dacă merge pe aceeași linie îl urmează pe acela în păcat. Dacă nu, el rămâne curat și rămâne sfânt și poate merge până la iertare, și asta este un merit cu atât mai mare.

S.D. - Biserica încurajează actul de iertare sau consideră că trebuie să întrerupă chiar această căsătorie?

Pr.D.S. - Dacă acela poate să reziste, este bine să reziste. Pentru că trece la altul, rămân copiii, cine știe cum nimerește la altul, pe urmă cu altul. Și pe urmă ar merita să mă gândesc și altfel: nu cumva mi-a dat Dumnezeu această împrejurare ca să-mi trebuiască mai multă răbdare? Dacă i-a dat Dumnezeu unuia un organism mai predispus la boli n-are ce face, trebuie să

rabde. Răbdarea este o mare forță, prin care întărim spiritul. Biserica recomandă foarte multă răbdare.

S.D. - Căsnicia este o ambianță în care cei doi parteneri - soțul și soția - pot experia în chip nemijlocit răbdarea?

Pr.D.S. - Da. Depinde de fiecare. O, sunt greutăți foarte mari în viață, sau pentru unul sunt mai mari, pe care trebuie să le suporte și celălalt. Și cel care suferă, care-i bolnav, și acela trebuie să rabde, așa după cum trebuie să rabde și cel care stă lângă celălalt. În căsătorie este și multă răbdare, poate mai multă răbdare decât la monahi. Monahii au și ei virtuțile lor, dar au și mirenii virtuțile lor. Este sfântă și căsătoria. Nu spun că nu-i sfânt și monahismul deși - am accentuat - monah devii prin ierurgie, om căsătorit devii prin taină.

S.D. - Părinte, dacă ar fi să calific tonul și ambianța spirituală ale acestor dimineți pe care le-am petrecut împreună, grație atât bunăvoinței cât și răspunsurilor dumneavoastră, aș zice că au fost pecetluite de moderație, de măsură. Cum se împacă această moderație cu sentimentul întotdeauna excesiv - al preaplinului dragostei, cu bucuria sufocantă, resimțită ca nemăsurată pe care și-o provoacă contemplarea subiectului iubit?

Pr.D.S. - Dar în răbdare este numai moderație? În răbdare este mai multă forță, mai multă exaltare, decât în nerăbdare.

S.D. - Vreți să dezvoltați puțin...?

Pr.D.S. - Este mai multă forță. Să rabd pe cel care este căsătorit cu mine, și poate este bolnav, chiar toată viața. Este și o iubire a lui Dumnezeu, încât nu eu văd

în răbdare moderație. Văd în nerăbdare. Din pornirea spre toate poftele. Acolo este o proastă moderație; adică o păcătoasă moderație. Poate moderația este cerută de iubirea adevărată. Iarăși trebuie să împăcăm aceste două antinomii: să fiu răbdător înseamnă să iubesc pe Dumnezeu fără margine, să-mi fac datoria față de ceilalți, să-i împac. Singur, poate cu greutate, cu suferință, poate nu cu plăceri că nu în asta stă iubirea. Iubirea stă într-un sentiment de răspundere față de importanța celuilalt, față de valoarea celuilalt, față de mântuirea celuilalt. Dacă-l iubesc, țin să se mântuiască.

S.D. - Gabriel Marcel, citat mereu de Părintele Galeriu, spune: „Când spun cuiva te iubesc, spun tu nu vei muri niciodată".

Pr.D.S. - Așa este. „Te iubesc" este o concluzie că celălalt nu va muri. Te iubesc, nu vreau să mori spiritual în veșnicie. Celălalt poate muri pentru mine dacă nu-i arăt iubire, răbdare. Poate muri, da. Și veșnicia în iad este o moarte. Un chin este o moarte. Creștinul nu mai admite o moarte ca inexistența totală a persoanei.

S.D. - Ca neant.

Pr.D.S. - Da, fiecare trăiește în veci. Dar vai de viața aceluia care se duce în iad. Eu am o datorie, mai ales față de cei de lângă mine să nu se ducă în iad. Să fac totul ca să meargă la fericire. Și numai așa merg și eu la fericire. Numai așa vom fi cu adevărat vii. Trebuie să rabd pentru că în asta se arată valoarea pe care i-o dau celuilalt, și datoria mea este ca el să-și afirme și să-și facă văzută valoarea în veci.

S.D. - Răbdarea, așa cum înțelegeți dumneavoastră în chip existențial și teologic, este o dimensiune defensivă sau, dimpotrivă, care iese în întâmpinare? Este o acțiune defensivă, un mod de a suporta totul?

Pr.D.S. - Este un mod de a suporta, pentru că sunt foarte multe greutăți care cer numai răbdare.

S.D. - Trebuie să cauți răbdarea, pricina ei, deci trebuie să-i cauți insuportabilitatea?

Pr.D.S. - Nu, nu este nevoie, asta vine singură. Poate ne-o trimite ambianța generală a societății, poate toate câte s-au întâmplat omenirii după Cădere, poate slăbiciunea corpului care, mergând spre moarte trece prin boli, insuficiențele noastre pe care le avem și pe care celălalt le vede, dar trebuie să le rabde și să vadă dincolo de ele valoarea eternă. Ca să nu-l prăbușesc în iad prin insuficiențele lui încerc ca, răbdând eu, să mă rabde și el pe mine. Dar, în afară de insuficiențele sufletești, sunt cele de natură biologică. Prin insuficiențele sufletești poate avem și noi o vină, insuficiențele trupești poate vin din ambianța generală.

S.D. - De ce atunci Părintele Isac Sirul, să zicem, se roagă să i se dea o boală?

Pr.D.S. - Se roagă să i se dea o boală pentru că știe ce mare forță spirituală se află în îndurarea bolii.

S.D. - Deci ei caută „cu lumânarea" forța suferinței?

Pr.D.S. - Da, ei așa se roagă, dar dacă ar fi căsătoriți le-ar veni boala fără să se roage.

S.D. - (Ha, ha, ha)

Pr.D.S. - Lucrurile sunt complicate, nu trebuie să le simplificăm, nici să le reducem.

Pr.D.S. - Sigur că da. Orice taină este o putere ce ți s-a dat de la Dumnezeu. Dar această putere te angajează și pe tine, cu efortul și voința ta.

S.D. - Ce să faci tu?

Pr.D.S. - Să pui în lucrare această putere ce ți s-a dat. Să pui și tu de la tine tot ce poți. E foarte greu să spui că până aici este lucrul meu, de aici încolo este lucrul lui Dumnezeu. Nu o putem face. Dar eu trebuie să fac totul, ca și când ar depinde numai de mine. Și totuși, dacă am putea face totul ca și când ar depinde numai de mine, atunci acolo a fost în primul rând darul lui Hristos.

S.D. - În nunta din Caana, ceea ce m-a tulburat totdeauna este cât de simplu și de prompt, de urgent, de nesofisticat realizează toată lumea prezentă la festin calitatea celui de-al doilea vin. Ba, mai mult, se creează o stupoare, căci de obicei vinul bun se dă la început. Vă întreb, dar răspundeți-mi fără ocoliș, ați realizat în căsnicie, puteți mărturisi la capătul unei vieți, calitatea indubitabilă a celui de al doilea vin? Majoritatea căsniciilor sunt descrise cu un fel de amărăciune resemnată. Nimic din exaltarea mesenilor de la nunta din Caana, de a realiza calitatea vinului. Ce se strică în căsnicie de nu se adevereşte întâmplarea?

Pr.D.S. - Poate că ceea ce spuneți dumneavoastră e un fenomen mai nou, al slăbirii credinței. Mai demult, oamenii nu gândeau așa. Femeia spunea - întâi să merg la biserică, să fiu binecuvântată și pe urmă să trăiesc cu el. Numeroși soți aveau conștiința aprobării și binecuvântării Bisericii. Foarte mulți consideră un

păcat dacă trăiesc necununați la biserică. Vine și harul care-i unește fără să-i confunde și le întărește conștiința că sunt uniți și prin puterea lui Dumnezeu și că au datoria de a rămâne uniți prin aceasta și chiar să facă efortul acesta. Divorțurile sunt un semn că a slăbit credința. În unele din imaginile vechi din catacombele primelor secole creștine, bărbatul și femeia sunt prezentați ca având în mijlocul lor pe Hristos. El ne unește, El spune „să fiți una în Mine, precum sunt Eu în Tatăl", apoi cu atât mai mult să fiți una - tu, bărbat și femeie - în Mine.

S.D. - Bine, asta-i ce trebuie să facem. Dumneavoastră puteți să mărturisiți că știți cupluri care într-adevăr pot să spună la 80 de ani: ceea ce trăiam noi la 20 de ani, când ne sorbeam din ochi, nici nu se compară cu ceea ce trăim acum - cu vinul cel bun. Eu, vă spun sincer, n-am întâlnit până acum așa ceva. Faptul că n-am întâlnit nu mă face să-mi pierd încrederea în făgăduința tainei, propunerea ei se menține, după cum și harul ei. Ce se întâmplă însă pe traseu? Iată, lumea a început să evite să se căsătorească. Pe un preot nu se poate să nu-l intereseze toate astea...

Pr.D.S. - Constat și eu asta, dar asta nu înseamnă că trebuie să aprob, că nu consider necesar ca Biserica să lupte pentru a aduce lumea la credință, și astfel să descopere și respectul căsătoriei. Problema este să crezi în Dumnezeu care este în toate, în taine mai ales. Sfânta Împărtășanie ne întărește și mai mult unirea cu toții, dar este o unire specială între bărbat și femeie pe care a lăsat-o Dumnezeu, și asta este taina căsătoriei, în

tăria acestei unități speciale. Preotul ar trebui să predice astea mai serios. Este adevărat, când sunt tineri și au plăcerea trupească se simt mai uniți, când sunt mai bătrâni vin necazurile, nemulțumirea unuia de celălalt. și totuși parcă unirea este și mai adâncă, aproape sfâșietoare...

S.D. - Eu țintesc undeva, și de aceea vă întreb: taina cuplului, din care m-am considerat ca făcând și eu parte, perceperea, sesizarea ei, poate fi arvunită de aici, de pe pământ, sau nu?

Pr.D.S. - Sigur, tainele nu se dau ca să câștigăm din ele încă din viața de acum, să ne pregătim mântuirea pentru viața viitoare. Așa este botezul, împărtășania, toate sunt așa. Căsătoria este o problemă mai deosebită. Legătura trupească dintre un bărbat și o femeie ține o vreme, apoi nu mai este. Însă ei rămân sufletește mai uniți decât în tinerețe, decât era unirea trupească. Era o plăcere care nu mai este, dar rămâne totuși sentimentul de prețuire a celuilalt, de înduioșare pentru tot ceea ce a făcut. Un profesor de la Facultatea de Teologie a pus întrebarea dacă suntem căsătoriți în viața viitoare? Nu, nu mai suntem căsătoriți în viața viitoare, atunci nu mai ține taina de a fi bărbat și femeie într-o legătură închisă în ea însăși. Și totuși, ceea ce a fost în viața asta rămâne de nesters, întipărit. Vom fi uniți cu toții, și spre această unire să tindem. Totuși, această unire cu toții nu devine uniformă, iarăși este această îmbinare între distinct și unire. Eu mă voi întâlni cu mama mea. În mod deosebit, cu tatăl meu, cu copii mei care au murit înainte; și ei se vor bucura de mine.

Amintirile acestea bune nu se șterg. Au pus peste noi o pecete de afectivitate sfântă cu totul deosebită. Undeva am spus că trecutul este făcut ca să se uite. De fapt, să se uite relele, păcatele pe care le-am făcut. Binele nu-i făcut să se uite. Binele nu se trece.

S.D. - Conștiința că doi sunt una, pe care o constată bărbatul și femeia iubindu-se, se poate realiza în afara familiei?

Pr.D.S. - Nu, Biserica nu aprobă aceasta.

S.D. - Din ce pricină?

Pr.D.S. - Pentru că este o taină.

S.D. - Adică te lipsești de un har, de o putere.

Pr.D.S. - Te lipsești de Duhul Sfânt care te unește, te lipsești de toate binecuvântările Bisericii. Hristos, prin binecuvântările Bisericii, vine între oameni. Nu numai în om, ci și între oameni. Și este un har special care intervine în legătura dintre bărbat și femeie.

S.D. - Atunci, din tot ceea ce ați spus, reiese că scopul căsătoriei, al familiei este dobândirea acestei puteri, a harului de la Duhul Sfânt, și nu procrearea?

Pr.D.S. - Bineînțeles.

S.D. - Deci, o familie care n-are copii și n-a putut să aibă...

Pr.D.S. - Asta-i altceva. Dar dacă putea să aibă și n-au avut, atunci căsătoria lor nu a fost la înălțimea tainei, a binecuvântării. Și prin copii te unești. Să te unești în veci cu acești copii, ce mare bucurie!

S.D. - Pe ucenic, pe fiul spiritual îl resimți, ca părinte duhovnicesc mai profund decât pe „fiul de carne"?

Pr.D.S. - Călugării au fii spirituali, n-au fii trupești. Dar un preot iarăși are datoria să aibe și fii spirituali. Însă alta este grija față de copilul tău, de familie, decât față de fiul spiritual.

S.D. - Care-i mai temeinică dintre aceste două legături?

Pr.D.S. - Amândouă trebuie să fie la fel de temeinice, dar nu-i atât de obligatorie și atât de, mă rog, permanentă ca datoria față de copiii pe care-i ai din familie.

S.D. - Călugărul, se spune în budhism, în secunda în care vine și intră într-o mânăstire, trebuie în chip evident să nu mai aibă nici un fel de dependență filială față de tatăl lui. Maestrul lui spiritual este acum autoritatea supremă din momentul când intră în mânăstire.

Pr.D.S. - Asta se spune și în cărțile noastre vechi.

S.D. - Așa spuneți.

Pr.D.S. - V-am spus că la Lavaicon, se dau vreo 70 de exemple de oameni care s-au dus în pustie și nu mai vroiau nici măcar să vină să-și vadă familia. Hristos Însuși ne-a spus că un adevărat călugăr trebuie să uite de familie și să aibe părinți duhovnicești, și apoi fii duhovnicești. Însă acest lucru nu este valabil pentru omul care s-a căsătorit.

S.D. - Dar nu se pune problema și viceversa? În cazul acesta, și legătura între fiu și tatăl de carne este mai deosebită decât legătura dintre fiu și părinte duhovnicesc. În sensul că este o antinomie, așa cum spuneți. Sunt egale, dar totuși este mai tare cea dintre fiul de carne și tatăl său.

Pr.D.S. - Vedeți, aici se poate spune că părinții sunt cei care au datoria să crească copiii, nu copiii să crească părinții. Tatăl este deja bătrân. Căci mai trăiește cât mai trăiește, dar eu trebuie să caut înainte. Și dacă m-am dus la mânăstire, să caut acolo. Și să mă leg de un părinte duhovnicesc nu ca să-l îngrijesc eu, ci el să mă îngrijească pe mine. Adică totul merge în direcția înainte, nu înapoi.

S.D. - Spre fiu merge sau spre tată?

Pr.D.S. - Merge spre fiu, nu spre tată. Tatăl, dacă a fost în stare să mă crească pe mine așa cum trebuie, va fi fericit cu aceasta. El nu va avea mai mare fericire decât să știe că m-a dăruit cu totul lui Dumnezeu. Nu-i va trebui să am eu grijă de el, că el a văzut că a realizat creșterea mea cu adevărat. Și iarăși părintele duhovnicesc din mânăstire, nu va avea el grija să aibe fiul duhovnicesc grijă de el. Este bucuros că l-a făcut pe el să meargă înainte. Înseamnă că el este deasupra nevoilor de a fi sfătuit de fiul său.

S.D. - Într-un cuplu de credincioși care s-au căsătorit, așa cum spuneați înainte, legătura erotică, sexuală, slăbește de la sine. Ei însă, credincioși fiind, trebuie sau nu să vrea, cu de la sine putere, să se stingă erotic?

Pr.D.S. - Da, e bine. E bine să se împuțineze erotic. Mai ales de la o vreme, când legătura trupească nu mai are perspective de a aduce copii. Am auzit că sunt familii care duc o viață de mare curățenie chiar din tinerețe.

S.D. - Cunoașteți „Flautul fermecat" al lui Mozart. Tema lui este evoluția unui cuplu care trece prin multe

inițieri, nu le discut eu calitatea - până când ajung bătrâni, la o treaptă foarte sus. Dar majoritatea operei o reprezintă cântecele de dragoste între doi oameni tineri: Tamino și Pamina, așa cum se numesc ei. Lucian Pintilie, marele regizor, a pus-o în scenă. El, din capul locului, a ales doi actori bătrâni, ieșiți la pensie. Deci, de la început, este un cuplu bătrân, acești tineri sunt de fapt bătrâni. Pe modelul acesta trebuie să se comporte tinerii care se căsătoresc? Când pornesc aventura căsătoriei trebuie să fie ca pruncul din brațele Maicii Domnului? Teologia mistică bizantină a figurat prima arhetipul pruncului bătrân, din această cauză au fost închipuite modificări morfologice, în care pruncul nu seamănă cu acela de pe cutiile de lapte. Credeți că în căsătorie trebuie să funcționeze modelul tinerilor bătrâni, care-și anticipează sorocul?

Pr.D.S. - Evdokimov, în „Les sacrements de l'amour", susține că nu-i important să aibe copii cei ce se căsătoresc, importantă este dragostea dintre ei. Dacă ar putea trăi în curățenie nu-i oprește nimeni să se întregească spiritual. Biserica nu vrea să ceară lucruri peste măsură de grele, oamenii trebuie să crească spiritual. Faptul că-ți iau răspunderea să facă și să crească copii este deja un lucru destul de serios.

S.D. - Revista „Interval" - foarte bună - i-a luat un interviu arhimandritului Teofil Pârâianu. A acceptat, ca și dumneavoastră să fie întrebat orice; bineînțeles, cu o îndrăzneală măsurată. La un moment dat, reporterul îl întreabă niște lucruri care țineau de intimitatea sexualității. Arhimandritul a răspuns cu o smerenie formidabilă. A

zis: nu mă întrebați că eu nu cunosc chestiile astea. Acum eu mă adresez preoției ortodoxe care, față de catolicism, trăind căsnicia cu structurile specifice, are competența ei. În acest sens întreb: în „Filocalia" pe care ați tradus-o, am observat cum e pusă tema curviei. Am mai constatat că este totdeauna văzută ca o consecință, nu ca un păcat de sine stătător. Ai mâncat prea mult, banii, beția, trufia atrag după ei desfrânarea. Deci curvia este mijlocită de alte păcate, nu este luată în sine, în perspectiva păcatului ontologic. Din contră, tot comentariul modern al psihanalizei care asediază conștiința unui om tânăr, accentuează elanul erotic ca fiind în sine, îl descrie în sine, deci nu-l diminuează ca o consecință a altor păcate „majore". Cum vă explicați că în limbajul Părinților el este dedus din altceva, și că nu s-a făcut o teologie a pulsiunii sexuale în sine și a orizontului ei?

Pr.D.S. - Ar trebui citite cu atenție cât mai multe texte. Eu cred că sunt și texte în care curvia este descrisă ca patimă în sine. Cred că sunt și oameni care, fără să aibe alte păcate notabile, săvârșesc păcatul curviei. Nu sunt totdeuna păcatele legate între ele. Este câte unul care are slavă deșartă, fără a avea pretenția de a fi bogat, da-i place să fie lăudat pentru așa-păruta smerenie a lui. Sunt și legate, sunt și nelegate între ele. Curvia cred că este legată și sporită de alte patimi, dar cred că este și în sine. Sigur că, dacă mănânci mai mult, dormi mai mult, ai bani mai mulți, dacă ești mai frumos, patima se dezvoltă. Dacă nu le ai pe acestea,

poate slăbește și ea. Patimile se și întăresc una pe alta și, dacă nu sunt prea legate, mai și slăbesc.

S.D. - Apelând la competență dumneavoastră ca preot căsătorit, credeți că există castitate fără incontinență?

Pr.D.S. - La ce incontinență vă referiți?

S.D. - Adică fără să oprești sexualitatea.

Pr.D.S. - Cred că da.

S.D. - Comentariul modern al psihologilor, al psihanaliștilor, adunați pe această pulsiune, au identificat în chip existențial că există o castitate în interiorul sexualității: poate pe cea care ați văzut-o dumneavoastră în tren. Dumneavoastră nu aveți de unde ști dacă tinerii aceia nu trăiau cumva împreună. Credeți că se poate presupune așa ceva?

Pr.D.S. - Da, eu cred că există o curățenie a dragostei între tineri.

S.D. - Deci plăcerea este mai puternică decât acea curățenie?

Pr.D.S. - Experiența păcatului mărește păcatul.

S.D. - Să încercăm să tălmăcim ceva din Matei, cap. 19, unde zice: „Și au venit la El fariseii, ispitindu-l și zicând: Se cuvine, oare, omului să-și lase femeia sa, pentru orice pricină? Răspunzând, El a zis: N-ați citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie? Și a zis: Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup". Și mai departe spune: „Iar Eu zic că oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricina de desfrânare, și se va însura cu alta, săvârșește adulter; și

cine s-a însurat cu cea lăsată săvârșește adulter. Ucenicii i-au zis: Dacă astfel este pricina omului cu femeia, nu este de folos să se însoare. Iar El le-a zis: Nu toți pricep cuvântul acesta, ci aceia cărora le este dat". Deci, ucenicii spun că se înțelege că este bine să nu aibă femeie...

Pr.D.S. - Pentru ca să nu fie ispitiți să treacă pe urmă la altă femeie.

S.D. - Mai bine să nu se însoare - spune. Iar Iisus se înțelege că este de acord. Și spune: că nu toți pricep aceasta, ci numai cei cărora le este dat. Să fie aceasta o prefigurare a monahismului?

Pr.D.S. - Cred că da. Fiecare om are niște daruri, niște predispoziții. Unii sunt mai porniți spre plăcerea aceasta, alții mai puțin și au o înțelegere mai mare a celor spirituale. Dacă cineva simte că ar putea să trăiască necăsătorit, să o facă neântârziat.

S.D. - Dar fără să păcătuiască.

Pr.D.S. - Da, fără să păcătuiască. În castitate.

S.D. - Indiferent că ești în oraș sau la mânăstire.

Pr.D.S. - Așa, da.

S.D. - Că este așa, și Mântuitorul continuă versetul 12, și spune: „Că sunt fameni desfrânați". Asta înseamnă...

Pr.D.S. - Nu, însemenează om castrat. Turcii castrau. Dar sunt unii castrați de la Dumnezeu, nu le-a dat această pornire.

S.D. - Uitați cum se spune: „Sunt unii fameni care s-au născut așa din pântecele maicii lor" - natural, nu?

Pr.D.S. - Da, așa s-au născut, fără pornire.

S.D. - „Sunt alții - zice Mântuitorul - pe care oamenii i-au făcut fameni. Și sunt fameni care s-au făcut fameni pe ei înșiși, pentru Împărăția lui Dumnezeu". Ăsta-i Origen?

Pr.D.S. - Cred că nu-i Origen. Pentru că Origen s-a făcut famen trupește, pe când este bine să te faci famen spiritual.

S.D. - El spune că cine poate să înțeleagă să înțeleagă.

Pr.D.S. - Da, cine are forță spirituală să fie ca un famen, fără să se castreze. Origen s-a castrat la propriu. Și sunt și printre călugări destui care nu sunt fameni de la naștere, ci care au atâta credință care-i face să nu meargă la viața aceasta, și să trăiască în curățenie. Aceștia sunt cei care se fac fameni pentru Împărăția lui Dumnezeu, nu Origen.

S.D. - Este un act sinergic?

Pr.D.S. - Da, este un act sinergic, de la Dumnezeu, dar și o voință a omului. Aceasta este o mare vitejie. Ferice de cei care pot să facă aceasta. Și cred că la femei este mai ușor.

S.D. - De ce?

Pr.D.S. - Pentru că femeile trebuie să aștepte propuneri de la bărbăți, pe când bărbații vin ei...

S.D. - Adică să fie ispitite.

Pr.D.S. - Da, și dacă au ocazia să fie într-o viață mai retrasă, n-au ocazia să fie atât de ispitite. Și la femei este mai ușor pentru că știau, cel puțin înainte era așa, că vor aduce un copil din flori, va râde lumea de ele. Bărbatul are o legătură cu o femeie, apoi cine mai

știe? Pentru el este mai ușor să ispitească, și poate de aceea femeile se duc mai ușor la mântuire.

S.D. - Aș vrea să vă pun o întrebare mai teologică. Labilitatea Evei este o labilitate morală sau duhovnicească? Prin labilitate etică a păcălit-o șarpele, sau printr-o labilitate duhovnicească, mistică?

Pr.D.S. - Eva este o mare taină, este foarte greu să decidem cum a fost, poate că sunt multe înțelesuri aici. Omul a fost făcut la început cu o predominare a spiritului în el. Nu-l prea interesau lucrurile materiale ca mâncarea, ca unirea trupească. Vedea lumea ca un diafan, vedea ceea ce este spiritual în lume. Or, Eva a fost ispitită să caute și o plăcere în cele materiale. Poate că în privința aceasta ea este mai slabă decât bărbatul.

S.D. - Deci duhovnicește.

Pr.D.S. - Da, duhovnicește poate e mai slabă. Mai ușor de ispitit, dar parcă stă în contrazicere cu ceea ce am spus înainte. Ea ispitește mai mult, dar ispitește din slăbiciune parcă.

S.D. - Deci forța, puterea nu ispitește?

Pr.D.S. - Pare a fi ceva în contradicție cu faptul că nu ea se oferă bărbatului, ci bărbatul îi cere să se ofere. Poate că ei îi plac cele ce se văd, mai mult decât bărbatului, care le vede parcă mai mult pe cele spirituale decât le vede ea. Și asta o face poate să cadă mai ușor.

S.D. - Poate că din această cauză, tipologic, așa cum este redată în icoană, Maica Domnului reprezintă pe Eva înduhovnicită. Din această cauză, imaginea

catolică a tabloului religios, care accentuează feminitatea, pe frumusețea madonelor, din capul locului nu mai poate scandaliza printr-o feminitate explozivă, nouă, nemaiântâlnită, restaurată.

Pr.D.S. - Cred că asta este, da, Sfântul Chiril din Alexandria, în cartea care va apărea acum, „Transparențe pline de grație în Vechiul Testament", spune mereu că omul, prin Hristos, este redus la starea de dinainte de păcat. Deci, înainte de păcat a fost o stare duhovnicească, ce putea să înainteze în duhovnicie, fără să se fi întrupat Hristos.

S.D. - Dar această stare îndumnezeită nu reprezintă mai mult decât starea adamică ? Raiul este același cu raiul lui Adam ? Sunt oare compatibile ?

Pr.D.S. - Sfântul cam așa spune, că am fi ajuns acolo dacă am fi fost mai rezistenți, mai tari la ispitele materiale ale lumii, și deci la ispita trupească a femeii. Poate că am fi crescut la această duhovnicie la care este dus sfântul. Se pune întrebarea: bine, dar cum putem noi acum, după ce purtăm urmele păcatului și slăbiciunile lui, să ne mai urcăm la această stare ? O putem face numai prin Hristos. De aceea trebuie să ne unim cu Hristos, care a restabilit omul de dinainte de cădere, care-l avea pe Dumnezeu în el. Eu am scris cartea aceea „Iisus Hristos sau restaurarea omului", și unii dintre profesori m-au întrebat: cum restaurare, numai restaurare ? N-am știut de Sfântul Chiril din Alexandria și, uite, sunt confirmat de el; căci nu-i numai restaurare, ci și îndumnezeire. Adică și ceva în plus !

S.D. - Și o îmbogățire. Părinții vorbesc - nu pot acum să vă spun cine anume - că cele două raiuri sunt diferite.

Pr.D.S. - Sfântul Chiril nu vorbește așa. Eu n-am pus această problemă în introducere, las pe fiecare să-l citească pe Sfântul Chiril. El spune că vom fi reduși la raiul de la început.

S.D. - Dar mai este oare compatibil acel rai ? Raiul nu evoluează ?

Pr.D.S. - I-a mutat în rai pe cei care au căzut în iad; Hristos i-a mutat în rai.

S.D. - În același rai ?

Pr.D.S. - Da, în același rai, așa spune. Acum este greu, în ceea ce privește acest rai, nu trebuie înțeles că se elimină Universul; noi nu scăpăm de Univers. Raiul este tot Univers, dar un Univers devenit transparent, spiritualizat.

S.D. - Dar atât timp cât Sfântul Grigorie de Nyssa are o viziune atât de dinamică asupra noului eon care ne așteaptă, nu putem admite și o dinamică a raiului ? Nu-și potrivește Dumnezeirea ambianța pentru noua postură a omului ? Nu este mai complex omul îndumnezeit decât Adam ?

Pr.D.S. - De aceea m-am mirat și eu de Sfântul Chiril, pentru că și eu am dezvoltat ideea acesta.

S.D. - Cred că vă este specifică.

Pr.D.S. - Cred că vom înainta la nesfârșit în această îndumnezeire, și am luat ca model pe Iisus Hristos de pe Tabor, și pe Moise, și pe Ilie, plini de lumină, dar nu știu dacă în lumină te poți opri vreodată, dacă în

cunoaștere te poți opri vreodată, dacă în iubire te poți opri vreodată. Însă pe de altă parte cred că nici Universul nu va fi anulat, într-un fel vom vedea și prin Univers pe Dumnezeu. De aceea, în pictura Bisericească sunt date amănunte concrete despre iad, dar foarte puține despre rai.

S.D. - Tot timpul răul este mai expresiv decât binele!

Pr.D.S. - Ha, ha, și îl cunoaștem.

S.D. - Nu este asta o dovadă că într-adevăr am căzut?

Pr.D.S. - Și recunoaștem că trăim în el.

S.D. - Cum vedeți maternitatea în perspectiva iconomiei Evei, a biografiei ei mondiale? Deci maternitatea în general, nu a Maicii Domnului, care este un apogeu. Eva, în rai, avea disponibilitate pentru maternitate?

Pr.D.S. - Cred că da, deși Părinții spun că oamenii s-ar fi înmulțit fără legătură trupească. Dar eu cred că totuși o anumită unire trebuie să fi fost și acolo, pentru că de ce femeia ar fi fost făcută așa cum este făcută, cu organele ei, și bărbatul cu ale lui? Cred însă că, pe de altă parte, era foarte puternică viața spirituală în ei, încât aceasta copleșea plăcerea trupească; era aproape ca o naștere dintr-o mare iubire între ei, dintr-o mare iubire spirituală.

S.D. - Nu ajungem la un „emanaționism"?

Pr.D.S. - Nu. Emanaționism este mai degrabă când mergem pe partea trupească.

S.D. - Totuși nașterea Atenei din țeasta lui Zeus pare a fi destul de asemănătoare.

Pr.D.S. - Mai degrabă iubirea este faptul voinței și faptul personal. Și cred că iubirea era atât de mare între ei, de ordin spiritual, încât aceasta provoca niște fenomene în trupul femeii. Precum a provocat venirea Duhului Sfânt în trupul Evei Celei noi.

S.D. - Vi se pare că maternitatea pe care o posedă orice femeie, ca un orizont, este o stavilă pusă de Dumnezeu în calea unei ispite continue?

Pr.D.S. - Da, de aceea Dumnezeu a dat-o, ca urmare a păcatului, să nască în dureri.

S.D. - Deci, nașterea în dureri este stavilă în cazul acesta.

Pr.D.S. - Femeia se mai gândește și la durerile nașterii, și la toate grijile care vin de pe urma copiilor, și asta o face să se mai ferească și în special cu bărbatul cu care nu este căsătorită, care nu-și ia angajamentul să o ajute în creșterea copiilor. Dar cred că femeia este făcută să nască, însă altfel decât prin această legătură trupească. Nu știu cum era copleșită plăcerea trupească prin această dragoste foarte spiritualizată. Sunt lucruri de taină.

S.D. - Totuși eu v-aș aduce mai încoace, în zona sfatului, iar asta este și ultima întrebare. Ați inaugurat astăzi ceva insolit: O teologie a grijii. Astfel ați arătat binecuvântările grijilor bune, rolul lor în terapeutica cuplului, de asemenea, trambulină către sfințirea lui. Deci, societatea modernă, a cărei permanentă obsesie este ameliorarea vieții...

Pr.D.S. - Societatea de consum.

S.D. - Da, confortul, care preia majoritatea ostenelilor cuplului: grădinițe luxoase, guvernante dibace etc. Cuplul, mai mult sau mai puțin, se eliberează de avatarurile căsniciei, cum se zice, putând să-și trăiască tinerețea în voie. Vedeți un lucru bun în asta?

Pr.D.S. - Nu, absolut nu. Dimpotrivă, aceasta slăbește legătura între bărbat și femeie. Familia a slăbit enorm în Occident. În Suedia nu se mai căsătoresc nici 3% din oameni. Femeia are și ea serviciu, câștigă bani, copiii îi dă la grădiniță, dar se plângeau toți de copiii străzii, care au început să fie și la noi. Le pune cheia de gât și pleacă, femeia pleacă. Atunci de ce să-i mai faci? Atunci de ce să mai fim împreună, dacă nu avem niște griji împreună?

S.D. - Grija unește.

Pr.D.S. - Grija pentru altul, iubirea pentru al treilea, grija pentru al treilea, față de care ai o datorie. Aici este încă un reflex al Treimii. Este bine oare că mergem spre o disoluție a familiei? Eu cred că nu-i bine. Îmi spunea cineva că a fost într-un sat, și școala era închisă. Nu mai erau copii în sat. Sunt și astea niște forme apocaliptice, ne distrugem noi pe noi.

S.D. - Aveți îngăduință față de avort?

Pr.D.S. - Nu.

S.D. - Ieri spuneați că Biserica sare ca arsă la erezie, dar are milă. Avortul nu este o erezie, este ceva penal. Dacă aveți milă de Nicolski, de ce sunteți atât de categoric cu avortul? Că și femeile cer milă, că se chinuie cu copiii.

Pr.D.S. - Faptul că ne comportăm altfel față de păcat decât față de erezie arată și aici o deosebire. Femeia care a făcut un avort nu este iertată simplu, ci i se dau atâția ani de ispășire. A venit la mine odată o femeie care era de vreo 70 de ani și făcuse un avort, și preotul i-a spus să nu se împărtășească niciodată, până la bătrânețe. A venit la mine să mă întrebe ce să facă. Ea însă se chinuia spunând că a omorât un om. Deci, iată, nu este iertare așa simplă, ci pocăință.

S.D. - Și cu ăștia care au greșit unui popor întreg pentru ce sunteți așa de clement? Fiți la fel de răspicat ca și cu avortul.

Pr.D.S. - Tot așa spuneam.

S.D. - Ieri ați spus: noi nu judecăm, noi lăsăm în pace. Biserica să penalizeze.

Pr.D.S. - Dacă Nicolski merge la un preot, acesta îi spune: ai omorât atâția oameni; nu te vei împărtăși.

S.D. - Păi nu merge, că el este evreu.

Pr.D.S. - Dacă nu merge...

S.D. - Ce fac atunci? Trăiește într-o societate.

Pr.D.S. - Am eu oare dreptul să mă amestec în alte societăți, la evrei și la alții? Aici intervine rolul sinagogii.

S.D. - Biserica condamnă fără să ezite avortul. Eu nu discut acum despre relația dintre părintele duhovnicesc și cutare femeie care se mărturisește. Biserica Ortodoxă și cea Catolică declară public că este o crimă.

Pr.D.S. - Dar nu spune: cutare și cutare au făcut un avort.

S.D. - Nu spune. Dar de ce nu face același lucru în plan politic. De fapt, nici nu este un plan politic.

Pr.D.S. - Ba da, Biserica condamnă pe toți cei care nu sunt credincioși și pe toți cei care adoptă marxismul ca doctrină.

S.D. - A dat Preafericitul Teoctist vreun act ? Cred că toate partidele i-ar sări în cap că nu este pluralist. Dar în privința avortului, a dat ceva ? Nimic, și este o crimă care se face nepedepsită de 2 ani. Dumneavoastră, prin influența dumneavoastră, trebuie să interveniți.

Pr.D.S. - Eu cred că Biserica condamnă avorturile. Biserica condamnă prin canoane care sunt mereu actuale.

S.D. - Public, aici ? Niciodată. Biserica Ortodoxă Română tace ca de obicei !

Pr.D.S. - Negreșit trebuie să facă ceva. Dar eu cred că a și făcut.

S.D. - Până acum, cel puțin, nu am cunoștință să fi făcut ceva...

vineri/3 aprilie/92

Sorin Dumitrescu - Recent, lumea creștină din România a avut parte de o premieră editorială absolută - extraordinara dumneavoastră traducere a imnelor Sfântului Simeon Noul Teolog. Din păcate această operă uimitoare a trecut aproape neobservată - și în tot cazul necomentată - de opinia intelectuală. Cei care s-au învrednicit să caute cartea și să-i dea atenția ce i se cuvenea cu prisosință au fost imediat răsplătiți: toți am putut sesiza la ce se referea Berdiaev atunci când încerca să definească sfântul de geniu. Cum știți, praznicul sfântului este în 12 octombrie. El s-a săvârșit în 12 martie, dar fiindcă totdeauna cade în post, Biserica a hotărât să-l prăznuiască în octombrie. Iată acum ciudățenia. În cartea sa „În lumina lui Hristos", Părintele Vasile Krivoșein observă faptul ciudat că prestigiul sfântului - singurul al cărui nume poartă pecetea înnoitorului - trece aproape neobservat. În teologie importanța lui este capitală,iar teologii cu toții sunt de acord că viziunea sa anticipează dumnezeiasca doctrină teologică a

Sfântului Grigorie Palama. Ceva îți spune că există un motiv bine disimulat care a determinat Biserica să se comporte circumspect sau, de ce nu?, selectiv, cu memoria sfântului. În pofida rolului uriaș pe care-l ocupă în hagiografia creștină, în pofida dumnezeieștilor imne care au scurtcircuitat Răsăritul creștin, nimeni, întrebat fiind, nu-și va putea spune când este praznicul sfântului. Cum vă explicați această „amnezie"?

Părintele Dumitru Stăniloae - Această așa-zisă „amnezie" despre care vorbiți cred că se datorează în primul rând faptului că a trăit într-un timp mai târziu decât sfinții din primele veacuri. Aceia sunt cei care au ocupat cel mai mare spațiu spiritual în atenția poporului, și asta pentru că erau la început. Pe urmă, înmulțindu-se și fiind mai aproape de o lume care era din ce în ce mai divizată, poate că s-a văzut mai puțin aura personalității care depășea dimensiunile obișnuite. De fapt, puteți observa singur că sfinții mai noi nu ocupă chiar atâta loc în atenția poporului cum ocupă sfinții mai vechi ca Sfântul Dumitru, Sfântul Gheorghe, Sfântul Vasile.

S.D. - Da, dar Sfântul Grigorie Palama este prăznuit cu mare fast, în a doua Duminică după Duminica Ortodoxiei.

Pr.D.S. - Dar și Sfântul Grigorie Palama a fost destul de ignorat la început. Și în jurul lui fusese o discuție aprinsă: unii socoteau că n-ar reprezenta un punct de vedere destul de categoric și destul de clar ortodox atunci când susținea bunăoară vederea luminii dumnezeiești și vederea lui Hristos în lumină. De altfel a și

fost condamnat de un sinod de dinainte, dar pe urmă s-a revenit și a fost făcut sfânt. Deci, a rămas o oarecare rumoare în jurul lui. La noi, în orice caz, i s-a dat o atenție mai mare de când am scris eu cartea despre doctrina sa. A mai scris unul...

S.D. - Mayendorff.

Pr.D.S. - Mayendorff a scris după mine. Eu mi-am scris cartea în 1938.

S.D. - Este tradusă?

Pr.D.S. - Nu, nu s-a tradus în limbi străine. Dar a fost unul, Grigore Papa Mihail, profesor la Atena, care a scris în 1914 un studiu despre Grigorie Palama; dar într-un mod mai rece, cam prea științific; și n-a avut ecou. Cartea mea însă a avut un mare ecou. Am început să vorbesc despre el, despre învățătura energiilor necreate, care a determinat tot felul de a fi al Ortodoxiei, despre prezența lui Hristos și despre marea deosebire dintre noi și catolici; Si poate că de asta cartea a avut un foarte mare ecou.

S.D. - Vi se pare că lipsa de popularitate a Sfântul Grigorie Palama și a Sfântul Simion se datorează conținutului intelectual pe care-l posedă în plus „credința luminată" atunci când se exprimă într-o doctrină?

Pr.D.S. - În popor au mare ecou sfinții care au făcut minuni. Iată, de exemplu, Sfântul Nicolae, de la care, teologic vorbind, n-avem nici o operă, tot așa și cu Sfântul Dumitru sau Sfântul Gheorghe; ei însă s-au impus poporului prin minuni. Pe când sfinții doctrinari...

S.D. - Adică este mai dificil pentru poporul simplu să identifice minunea într-o doctrină?

Pr.D.S. - Bineînțeles. Poporul așteaptă de la sfânt înainte de orice să facă o minune și cu el; se duc la racla lui cu bolnavi, cu greutățile lor, se roagă lui pentru ceva...

S.D. - Când am pomenit de această estompare a prazniculuí sfântului, mă refeream în ce măsură el însuși ar fi putut să reprezinte - cel puțin pentru înaltul cler al epocii - o conștiință eclesială incomodă. Mă refer bunăoară la faptul că Sfântul Simion, pledând cu vehemență pentru sporirea ascezei lucrătoare care să facă posibilă comunicarea cu prezența efectivă, concretă a lui Hristos, el atrage atenția sacerdoțiului din acea vreme că nimeni nu are dreptul să pretindă să fie preot dacă nu s-a învrednicit cât de puțin să perceapă prezența cristică. Această exigență a scandalizat clerul epocii, după cum bine știți. Credeți că acest radicalism a determinat neplăcerile sfântului, care au culminat cu exilul? În ce măsură vi se pare justificată atitudinea sfântului? Vi se pare o atitudine ortodoxă excesivă?

Pr.D.S. - Întâi vreau să mai adaug un argument la cele ce le vorbeam adineauri. Sfântul Maxim Mărturisitorul, deși a fost și mucenic și a impus o doctrină teologică decisivă, nici de el nu prea știe poporul, și asta pentru că n-a făcut minuni. Sau Sfântul Chiril din Alexandria. Acum este adevărat, la Sfântul Simion se accentuează foarte mult trăirea harică, ceea ce nu puteau înțelege oamenii care nu sunt preoțiți, călugării simpli. Se poate ca asta să fi trezit o oarecare reacție din partea clerului, dar în special din partea unui mitropolit care i-a fost un mare și tenace adversar. Acesta a intervenit în cele din urmă și la Sinod, l-a scos din

mânăstire și l-a exilat. Cu vremea, devenind popular, s-a revenit. Există o carte - nu mai știu cine a scris-o - care dezvoltă tema aceasta și o pune ca o întrebare: a avut dreptate Sfântul Simion să scoată în relief calitatea unui om al Bisericii, viața lui harică mai mult decât caracterul lui de personaj instituit?

S.D. - Care-i părerea dumneavoastră?

Pr.D.S. - Eu vreau să rămân fidel acestei voințe a lui Hristos, care dă apostolilor și urmașilor lor un har deosebit. „Luați Duh Sfânt", le-a spus să boteze, să săvârșească taine. Eu cred că pentru a menține Biserica este bine să rămânem cu această succesiune apostolică. Duhul Sfânt a trecut peste apostoli și nu peste alții, apoi ei au dat și altora, preoților, episcopilor care le-au urmat. Nu neglijez nici aceste daruri deosebite pe care le dă Biserica, însă nu cred că au un rol instituțional de a hirotoni, de-a săvârși taine. Nu știu dacă Sfântul Simion a voit să acorde acestor oameni mai harismatici și niște roluri de săvârșitori de taine.

S.D. - În altă parte el declara, exasperat oarecum de rezistența monahilor, asta pe când era stareț la mânăstirea Mamas din Constantinopol, că există o mulțime de oameni ce se cred credincioși și prin care - citez - „Harul Duhului Sfânt trece fără să adăsteze, ca prin niște canale".

Pr.D.S. - Da, din nefericire trece ca prin niște canale, poate fără să-i transforme și pe ei înșiși. Cred că Dumnezeu a avut grijă și de menținerea Bisericii lui; trebuie și o rânduială în Biserică, că altfel fiecare spune: ăla are har, ăla nu are har; ăla m-a botezat realmente,

ăla nu m-a botezat realmente etc. și atunci poți să cazi în tot felul de idei individualiste, care pot produce disoluția Bisericii. Trebuie să se știe: acela e episcop și hirotonisește, acesta este preotul care săvârșește Liturghia și unde are loc prefacerea reală și sunt cu adevărat botezat de el. Ar intra altfel, fel de fel de idei subiective. Pe de altă parte eu nu cred că Sfântul Simion Noul Teolog a pretins că oameni duhovnicești pot săvârși taine pe care le săvârșesc numai preoții și episcopii.

S.D. - Nu la această temă m-am referit. De altfel Părintele Krivoșein are enumerate în carte temele sfântului, iar tema aceasta nici nu există.

Pr.D.S. - Dar nu știu în ce măsură Părintele a sesizat că această reliefare a oamenilor care trăiesc în mod deosebit lucrarea harului în ei făcută de Sfântul Simion. Cred că și Krivoșein rămâne încadrat în atitudinea generală a Bisericii. În plus nu mai știu care au fost motivele pentru care sfântul a intrat în conflict cu mitropolitul acela, membru în Sinodul de la Constantinopol. Nichita Stithatul a scris o viață a lui și cred că tratează și despre acest conflict. Nu știu dacă nu cumva au fost și chestiuni personale între ei doi.

S.D. - Nu sunt pomenite.

Pr.D.S. - Lucrul trebuie studiat, chiar istoric, mai serios. În orice caz, Sfântul Simion Noul Teolog pune mare accent pe rugăciunea neâncetată, pe lumină, pe Hristos ca lumină. Unirea cu Hristos cred că n-a rezervat-o numai pe seama preoților, cred că a pus-o în seama oricărui om care își face o problemă serioasă din legătura cu Hristos, prin rugăciune. Unii au vorbit și de

o influență categorică a lui asupra lui Grigorie Palama, că acesta ar fi luat chiar texte ale sfântului pentru rugăciunea inimii, dar nu știu dacă se poate merge atât de departe.

S.D. - Unii vorbesc chiar despre o „ingratitudine" a Sfântului Grigorie Palama de a nu-l fi pomenit pe Sfântul Simion Noul Teolog ca înaintemergător al doctrinei sale.

Pr.D.S. - Nu știu dacă Sfântul Simion a mers atât de departe cu viziunea coborârii minții în inimă. El apasă foarte mult pe întâlnirea lui Hristos - ca lumină; accentul este pus pe lumină.

S.D. - Este specific Sfântului Simion?

Pr.D.S. - Absolut.

S.D. - Adică în termenii aceștia a resimțit el prezența lui Hristos?

Pr.D.S. - Exact.

S.D. - Ce diferență vedeți între această teologie a luminii și ceea ce se numește în mistică iluminare? Iluminarea este mai mult intelectuală?

Pr.D.S. - Eu, în Tratatul meu de ascetică și mistică, pun iluminarea ca treapta a doua a vieții în Hristos. Treapta întâi este purificarea, treapta a doua este iluminarea. Prin iluminare începi să vezi în univers tot mai mult rațiunile lui Hristos, să unești tot mai puțin patima cu lucrurile pe care le vezi, să le vezi tot mai curate, mai puțin amestecate.

S.D. - Cum zice Sfântul Antonie cel Mare, să te amesteci cât mai puțin cu ceea ce vezi.

Pr.D.S. - Da, da. Pe când treptei a treia eu îi spun îndumnezeire. În Occident nu se traduce cuvântul acesta, schimbarea totală a omului. În iluminare este doar contemplație.

S.D. - Deci nu este o contopire, nu este o asumare?

Pr.D.S. - Încă nu este o deplină transformare a ta prin Hristos.

S.D. - Este un intelectualism.

Pr.D.S. - Da, puțin. O puritate intelectuală. Contemplarea rațiunilor divine în lume. Partea a treia este îndumnezeirea, unirea cu Dumnezeu. În descrierea acestei trepte, l-am folosit pe Palama foarte mult. Te umpli tot de lumină, iradiezi tu însuți lumină, nu mai este nici o separație între tine și Hristos, este treapta cea mai înaltă, mai înaltă decât iluminarea. Însă și prin iluminare Hristos devine lumină în tine. Cred că sfinții au ajuns la această ultimă treaptă, să fie plini de lumina care nu este a lor ci a lui Hristos. Nu mai poți spune până unde este lumina Lui și până unde este a lui Hristos. Sfântul Grigorie Palama leagă foarte mult lumina de energia necreată. Sfântul Simion încă nu ajunsese să precizeze chestiunea aceasta. Energia necreată când se unește cu energia mea creată o covârșește, o copleșește.

S.D. - Energia necreată este ceea ce noi numim puterea harului?

Pr.D.S. - Da, puterea harului. Probabil că îl simți tot mai mult, pe măsură ce te unești tot mai mult, după purificare și după iluminare. Probabil că exemplul se află în lumina de pe Tabor a lui Hristos. Și El era numai

lumină, și Moise, și Ilie erau plini de lumină și totuși nu se confundau. Și probabil că o anumită lumină venea și asupra celor trei apostoli, încât ei nu mai știau ce-i cu ei, spun evangheliștii. Nu mai înțelegeau, trăiau în extaz, ieșiți din sine. Extaz asta înseamnă, să ieși din tine, să ieși în Hristos. Totuși, simțind fericirea că ești cu Hristos, nu ești într-un extaz în care uiți de legătura ta cu Hristos, ca persoană deosebită; trăiești și prin Hristos ca persoană deosebită, pentru că altfel n-ai mai trăi iubirea, și ești și una cu El.

S.D. - Într-unul din imne, Sfântul Simion lasă să se înțeleagă că extazul ar fi doar o treaptă a desăvârșirii, discontinuitatea extazului și natura irumperii lui intempestive, putând fi depășite prin contemplarea calmă, în Duhul Sfânt, a prezenței cristice. Sfântul se miră cum de s-a putut obișnui cu prezența explozivă, de neînțeles a lui Hristos în chilia lui. Citez: „Întâi am căzut cu fața la pământ. M-am cutremurat. Acum, El este o prezență continuă, cum de m-am putut obișnui cu neașteptatul?". De asemenea, tradiția Bisericii a păstrat în rugăciunile de la Sfânta Împărtășanie doar acea rugăciune a sfântului care pomenește despre faptul că Mântuitorul vorbește cu unii ca și cu niște prieteni ai Săi. Vă întreb: ținând cont de toate acestea, putem defini mistica occidentală și cea orientală prin diferența dintre extaz, propriu Apusului creștin, și contemplația în Duhul Sfânt, proprie Orientului creștin?

Pr.D.S. - Mai întâi, să facem o mică deosebire între Sfântul Simion și călugării isihaști. Aceștia spuneau că văd în continuu pe Hristos în lumină, în ei, ca fiind

mereu într-o depășire de ei și totuși știau că ei sunt păcătoși. Dar era o stare continuă. Pe când la Sfântul Simion vedem și o schimbare a relației: când este plin de Hristos, când parcă nu-l mai simte; și atunci e trist. Parcă l-au năpădit alte lucruri ale lumii. Și poate că aici este deosebirea între el și isihaști și, ca atare, între el și Sfântul Grigorie Palama. Acum, să vedem diferența față de Occident. Mistica occidentală este de două feluri: sau este o mistică feminină, cum îi spune Lossky...

S.D. - Cum ați defini-o ?

Pr.D.S. - O mistică trăindu-și stigmatele.

S.D. - Sentimentală, pietistă.

Pr.D.S. - Pur sentimentală. Mereu se gândește la Hristos care a suferit, care poartă cuie în El; și se gândește atât de mult încât trăiește și ea cuiele ! Parcă am auzit că și acum este un anume Padre Pio, în Italia, care trăiește toate astea.

S.D. - Despre stigmate spuneați zilele trecute că s-ar putea să fie o sugestie. Dar nu s-ar putea să fie o kenoză, încă o smerire a lui Hristos, care acceptă să se arate și prin stigmate, dacă aceia nu sunt în stare să întrezărească decât suferințele sale ?

Pr.D.S. - Eu tratez în cărțile mele și problema acestei coborâri și împreună întristări a lui Hristos cu necazurile oamenilor. Dar totuși nu socotesc că este implicată în ea această durere a trupului, așa cum a fost ea pe Golgota. Este o durere în sufletul Lui. Hristos se coboară la cei întristați, necăjiți și spune că nu va mai bea vinul bucuriei până nu-l va bea cu noi, cu toți. Și Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că va compătimi,

„sympatos". Un Hristos care nu continuă să aibă milă parcă n-ar mai fi cu totul umanizat. El continuă să trăiască mila, și mila este o durere. Dar totuși, parcă nu mai este durerea care sălășluia în trupul acela neânviat. O trăiește în întregimea Lui, dar parcă efectele nu mai sunt acelea ale piroanelor. Totul, acum, după Înviere e altfel.

S.D. - Dar există destui sfinți în Occident - lucru mai puțin obișnuit în Orient care, de pildă, dacă sunt taumaturgi - să ne gândim la o Bernadette Soubirou - deci dacă au darul ăsta, îl au parcă și cu condiția să fie ei înșiși bolnavi. Ca și cum s-ar sugera ideea că eficacitatea taumaturgică ține și de o părtășie cu mine - prin care Hristos te vindecă - care pot să te vindec numai dacă înțeleg cumva prin propria mea suferință necazurile suferinței tale. Această „condiționare" nu-i specifică creștinismului răsăritean ?

Pr.D.S. - Nu, nu este. Nu cred că se poate merge fără un anumit proces de autosugestie la asemenea repercusiune în trup a unor stări egale cu stările bolnavului.

S.D. - Dar poate că este pentru smerirea celui care vindecă. Eu cunosc cazul unui doctor care a „redat societății" foarte mulți handicapați, având el însuși un copil handicapat, căruia nu a reușit deloc să-i amelioreze înapoierea. Ai zice că nereușita îl smerește; oricâte succese ar avea, niciodată să nu uite că asupra propriului copil n-a putut să facă nimic și că darul lui este o putere a lui Hristos. Cel puțin așa l-am interpretat eu.

Pr.D.S. - Da, se poate. În orice caz, noi punem mult mai mult accent pe caracterul duhovnicesc, spiritual. Durerea poate fi una spirituală extraordinară, fără să se vadă niște consecințe în trup. Deci reflexul acesta în trup este tipic misticii occidentale, o mistică foarte sentimentală, dar care nu știu dacă este și o gândire la Hristos, Cel Care are putere, Care este lângă mine, Care este lumină, Care mă vindecă, Care mă înalță. Nu știu dacă acele sfinte faimoase au trăit cu adevărat aceste înălțimi spirituale.

S.D. - Cum ar fi o Tereza de Avila ?

Pr.D.S. - Da. La acestea văd numai o coborâre a lui Hristos. Știu eu dacă este sau nu reală ? Nu văd o înălțare, o transfigurare spirituală a omului. Și dacă nu este această înălțare în Hristos, nu știu nici dacă este o trăire intensă cu Hristos. Nu știu dacă, tot gândindu-se la stigmatele ei, hipnotizată de acestea, nu uită de Hristos. În orice caz, nu se gândesc prea mult la această relație iubitoare cu Hristos. Iubire care să mă facă și pe mine să mă ridic, nu numai ca să sufăr aceste răni. Să mă ajute și pe mine să mă ridic, vindecându-i pe alții.

S.D. - Adică nu numai compasiune, ci și salvare, scoatere la larg.

Pr.D.S. - Da, o putere care prin mine să se răsfrângă și asupra celorlalți. Iar un alt fel de mistică la ei este cea a lui Eckhard și Bșehme, care este o mistică depersonalizată. Ei trebuie să coboare cumva în sensul nirvanic, dincolo de a mai ști de ei.

S.D. - Într-o topire.

Pr.D.S. - Da, iarăși se uită de relația personală cu El.

S.D. - Această contopire este produsă de intelect sau este un fapt existențial ?

Pr.D.S. - Cred că-i produs mai mult de intelect. Cred că ei gândesc că Dumnezeu trebuie să fie dincolo de tot ceea ce se poate defini.

S.D. - Un apofatism absolut.

Pr.D.S. - Da, absolut. De data asta stau pironiți pe dumnezeirea lui Hristos și uită de umanitatea Lui, ignoră posibilitatea Lui de-a se manifesta ca persoană, de-a mă face să simt dragostea Lui personală față de mine. „Întru" Nimic - acolo este Dumnezeu; cât timp trăiesc ceva concret nu este Dumnezeu; trebuie să intru într-un nichts, în întunerec. De aceea, mistica lor este o mistică a întunericului.

S.D. - Nedevelopată.

Pr.D.S. - Da, nu accentuează lumina. O accentuează, într-un fel, doar Sfântul Ioan al Crucii.

S.D. - Este mai aproape de răsăritul creștin.

Pr.D.S. - Da, este ceva mai aproape de noi. Dar nu știu dacă este atât de mult un mistic al luminii, care să-mi dea bucuria întâlnirii. Câtă bucurie îmi dă conștiința că cineva este atent la mine ! Cât mă bucură ! Cineva care-mi zâmbește... Zâmbetul este o lumină. Și eu zâmbesc. Și asta este o lumină. Întâlnirea între persoană și persoană este lumină. Cu atât mai mult, lumină este întâlnirea între mine și Hristos. La ei nu este așa.

S.D. - Sunt mai posaci.

Pr.D.S. - Uită de ei, uită și de Hristos ca persoană, uită de tot ceea ce nu se poate defini. Intră într-un fel de nirvana „apuseană", într-un nichts. Dincolo de o

responsabilitate, nu mai vorbesc de libertate, de conștiință. Asta este mistică lor. Adică în amândouă parcă lipsește relația aceea bucuroasă și foarte puternică cu Hristos ca persoană, așa cum este la Sfântul Simion Noul Teolog.

S.D. - Trebuie să primesc un semnal că Hristos ține la mine ?

Pr.D.S. - Trebuie să înaintez duhovnicește ca să mă învrednicesc de semnul acesta.

S.D. - Sfântul Simion tocmai aceasta zice, că nu trebuie lăsat să fie preot cineva care nu a cunoscut personal semnul acesta.

Pr.D.S. - Cred că trebuie să-L simți, chiar dacă nu-L vezi așa fizic, direct. Și trebuie să-L simți iubindu-Te. Te iubește. Și asta îți dă o seninătate, o bucurie, conștiința că nu ești singur, de izbeliște...

S.D. - Este o sesizare retrospectivă, sau poți s-o ai chiar în momentul respectiv ? Într-o etapă a existenței s-ar putea să vezi că ceea ce ție ți se părea întâmplător altădată a fost de fapt o continuă protecție gingașă și o delicatețe coerentă, care ți-a condus drumul vieții.

Pr.D.S. - Da, se poate să fie și asta, și porți o continuă recunoștință. Dar parcă simt uneori că Hristos este cu mine acum și parcă aș vrea să-L simt mai mult. Obiectiv, sigur este lângă mine, de ce nu-L simt mai mult ?

S.D. - Creștinul trebuie să-și pună răspicat o asemenea problemă ?

Pr.D.S. - Da, trebuie. Negreșit !

S.D. - Zilnic ?

Pr.D.S. - Cât mai des. Hristos este obiectiv în jurul meu. Este obiectiv mereu preocupat să mă trezească, să mă scoată din nepăsare, din despărțirea de El. De ce să nu caut și eu să-I răspund acestei atenții a Lui și de ce nu sunt atent la mine, de fapt la fiecare din noi, nu numai la mine. Atent și la ceea ce fac eu cu ceilalți, mustrându-mă când nu sunt atent față de ceilalți, așa după cum El este atent la toți.

S.D. - Întrebat de inginerul Motovilov: Părinte, de mic copil cred; dar mă tot întreb, la ce-i folosește omului să creadă ? Sfântul Serafim îi răspunde rapid și „lucrativ", ca un negustor: „pentru dobândirea Duhului Sfânt". Acest răspuns descrie o altă postură creștină decât cea care pare să se fi înrădăcinat în cadrul credinței moderne stricând-o, după părerea mea. Față de acest creștinism pragmatic, care luptă să-L obiectiveze pe Hristos, s-a ajuns la un fel de formalism, satisfăcut cu puțin, cu un conformism care nu mai urmărește obținerea puterii harului necesar, bucuriei existenței și creației,ci doar o conformitate, ceva ce ar semăna cu dorința „de a fi în regulă cu sacrul". Descripția mea vi se pare realistă ?

Pr.D.S. - Da, din păcate este reală pentru că, de fapt, așa este viața noastră de creștini astăzi, de membri ai Bisericii, de așa-ziși credincioși. Și asta pentru că suntem preocupați prea de tot de cele ale lumii ăsteia. Cu cât suntem mai puțin preocupați de ele, ne dăm seama că, dacă am fi numai cu ele, viața n-ar avea nici un sens. Cu cât ne dăm seama că există un Dumnezeu al iubirii, Care din iubirea Lui a venit Cel ce era Fiu al

Tatălui, cu atât înțelegem comuniunea Lui cu noi. Pe măsură ce crește cunoștința cu acest Frate Suprem al meu, Iisus Hristos, și conștiința vieții viitoare pe care ne-o asigură Hristos, căci S-a făcut om și rămâne în veci om, deci că fără aceasta viața nu are nici un sens, pe atât mă voi strădui să cuget mai des la acest Hristos.

S.D. - Cum zice Sfântul Pavel: „Dacă Hristos nu a înviat, degeaba este credința noastră".

Pr.D.S. - Da, așa zice. Și atunci, de ce nu am conștiința că permanent este lângă mine și că nu mă iubește?

S.D. - Deci, o lume fără perspectiva Învierii nu are sens. Dar tu trebuie să ai semnele încă de aici.

Pr.D.S. - Dacă eu am știința că El este, dacă eu sunt sigur de asta, atunci îmi va da și semnele.

S.D. - Chiar asta voiam să vă întreb. Sfântul Simion zice foarte clar că experierea prezenței lui Hristos poate fi comună tuturor oamenilor, nu numai unor aleși, cu condiția ca aceștia să se nevoiască.

Pr.D.S. - Da, așa zice.

S.D. - Cum s-ar zice, el „raționalizează" oarecum raporturile acestea. Nevoințele impuse de el, ca stareț în mânăstire, erau destul de aspre, dar erau menite să-i determine pe toți frații să-L cunoască pe Hristos; deci făcute din dragoste. Această dorință a lui a întâmpinat revolta monahilor care au vrut să-l schimbe. În ce măsură credeți că nevoințele asumate de un grup de oameni pot „forța" darul, mâna lui Dumnezeu. Îl pot forța să se manifeste?

Pr.D.S. - Nu-L forțează, ci, invers, fac efortul de a I se deschide lui Hristos, care este mereu lângă noi. Adică El exercită asupra mea lucrarea prin care voiește să mă deschid, dar va trebui să fac și eu un efort. Și dacă mă deschid, atunci Îl simt. Nu-L forțez, ci dimpotrivă mă deschid Lui. Nu forțezi pe cineva să intre când îi deschizi ușa. El bate la ușă mereu:"lată, Eu stau la ușă și bat". El se străduie și trebuie să ne străduim și noi. De la început, prin învățătura Bisericii, El îmi cere să mai las lumea asta, deci înfrânări de toate felurile față de ce-mi dă lumea aceasta.

S.D. - Dați exemple, vă rog.

Pr.D.S. - Mai puțină plăcere față de mâncare, de sexualitate, de glorie, de slavă deșartă, deci de toată lumea aceasta în care nu-L văd pe Dumnezeu. Sfântul Maxim Mărturisitorul, în volumul II din Filocalia, accentuează mereu, spunând că nu trebuie să anulăm lumea, căci este făcută de Dumnezeu, ci trebuie să vedem transparența ei. Dar poate că asta e mai greu, poate că este mai ușor să mă lepăd de ea pur și simplu.

S.D. - Acestea sunt nevoințele. Ele alcătuiesc subiectul funcțiunii receptive - cum ar zice Sfântul Maxim - și atunci putem spune că funcțiunea receptivă care ne revine nouă atrage obligatoriu funcțiunea producătoare care purcede de la Duhul Sfânt? Pot eu să mă nevoiesc, fără ca Hristos să se arate?

Pr.D.S. - Nu atrage, ci o deschide. Va veni sigur. Adică, nu stă El nepăsător și, în sfârșit, până la urmă, se îndură. El este mereu Cel ce îndeamnă la această înfrânare, la lepădarea de lume. Dacă ții seama de

îndemnurile Lui, și gestul devine efectiv, atunci, înlăturând opacitățile din jurul meu, Îl văd pe El, Cel care mereu vrea să mi se arate. Nu eu Îl atrag, ci El mă îndeamnă.

S.D. - Deci, în întreţeserea funcţiunii receptive cu cea producătoare constă sinergia ?

Pr.D.S. - Nu știu care are întâietate în sinergie. Am putea spune că este și în noi o întâietate, pentru că Dumnezeu nu ne-a lăsat să fim mulțumiți cu lumea aceasta. Omul aspiră mereu la ceva mai mult.

S.D. - Asta îl caracterizează axiologic printre celelalte făpturi.

Pr.D.S. - Deci aici este ceva, am zice de la om... și totuși...

S.D. - Tot de la Dumnezeu este.

Pr.D.S. - Da, tot de la Dumnezeu este, în fond. Omul are aspirația de a se depăși mereu. Poate și în rău este această aspirație. Vreau să fiu tot mai bogat, tot mai deasupra tuturor, să am tot mai mult, iată o aspirație spre infinit, dar spre infinitul rău.

S.D. - Deci, până și răul păstrează această aspirație de depășire.

Pr.D.S. - Da, dar eu trebuie să știu spre ce tip de aspirație a infinitului trebuie să tind. Nu mă închid în cele ale lumii ci, dimpotrivă, să le deschid cât mai mult. Atunci și Hristos lucrează.

S.D. - Maica Domnului, la Bunavestire, este prima ființă umană care experiază sinergia ?

Pr.D.S. - Au experiat-o și Patriarhii Noe, și Avraam, și Isaac.

S.D. - Și civilizațiile celelalte, egiptenii, babilonienii și toți ceilalți ?

Pr.D.S. - N-au avut o conștiință clară a unui Dumnezeu personal.

S.D. - Deci sinergia apare numai prin conștiința unui Dumnezeu personal. Asta mi se pare un lucru foarte important. Fiindcă eu voiam să vă întreb dacă se poate vorbi de sinergie înainte de Întrupare ? Respectiv, în cadrul dinamicii pregătitoare, care este lucrată de Duhul Sfânt.

Pr.D.S. - Duhul lucrează prin anumite persoane despre care crede că sunt mai sensibile la aceasta.

S.D. - Un Socrate, să zicem.

Pr.D.S. - Nu știu dacă prin Socrate a făcut mai mult decât prin Avraam, prin Isaac, prin Moise.

S.D. - Prin Platon ?

Pr.D.S. - Nu știu dacă a făcut prin Platon.

S.D. - Dar de ce îi zugrăvim noi pe Biserici ? Și pe Aristotel, și pe toți liderii metafizicii eline ?

Pr.D.S. - Biserica noastră este înțelegătoare pentru că totuși ei s-au desprins de zei, n-au socotit natura atât de opacă sau de totală încât s-o înzeiască. Poate că este și la ei o anumită sinergie.

S.D. - Spuneți-mi, prin Biserică, la Cincizecime, sinergia"se democratizează" ? Adică, este pusă la îndemâna oricăruia care face parte din Biserică ?

Pr.D.S. - Da.

S.D. - Căci, am înțeles că până la pogorârea Duhului Sfânt, de ea s-au învrednicit numai niște lideri, iar în fruntea lor este Maica Domnului.

Pr.D.S. - Și pe urmă Apostolii.

S.D. - Bine, asta la Pogorâre.

Pr.D.S. - „Pe această piatră voi zidi Biserica mea". Deci, ei nu sunt ca să rămână numai ei, ci sunt făcuți ca să aibă și o misiune. Duhul Sfânt ne devine accesibil prin Fiul lui Dumnezeu cel Întrupat, mai ales după ce a înviat cu trupul. Duhul Sfânt să fie transmis și lor. Așa că sinergia este continuă și, într-un fel, simt pe Duhul Sfânt și cei care-L primesc prin Apostoli. Și credinciosul trebuie să simtă în taină pe Duhul Sfânt în el. Pe de o parte, să-L simtă venit prin preot sau prin episcop, iar pe de altă parte...

S.D. - Dați-mi exemple de simțiri. Lumea vrea să le cunoască, să le identifice.

Pr.D.S. - Mă umplu de o căldură față de Dumnezeu, față de Hristos, sau simt că este adevărat ce se spune în Evanghelie. Nu numai că Îl gândesc, dar și simt o oarecare prezență a Lui.

S.D. - În afară de asta, se înregistrează un spor pozitiv al calităților persoanei?

Pr.D.S. - Îmi dă putere să fiu mai activ. Și simt Duhul Sfânt venit El Însu–i în mine, nu lucrând permanent prin episcop, ci El S-a făcut prilej de a mi se transmite. Dar fără ca eu, la rândul meu, să fiu unul care să-L transmit ca un episcop. Eu Îl transmit altfel, prin simțirea și prin dragostea mea, altuia. Astfel simt și o întărire a credinței, o credință care are și o puternică bază de gândire. Nu gândesc real dacă nu gândesc că lumea aceasta are un început fără de început, un început care are în el toate posibilitățile, care este și

conștiință, care este și voință, care este și bunătate. Și aceasta este un fel de simțire a Celui care este în toate, cu conștiința Lui, cu voința Lui, cu bunătatea Lui, prin urmare, este și în mine. Eu poate că n-am încă destulă simțire, dar gândirea îmi este foarte puternică în acest sens. Iar gândirea, până la urmă, îmi va aduce și simțirea alături de ea.

S.D. - Ce aduce absolut nou umanității Cincizecimea?

Pr.D.S. - Cincizecimea ne aduce pe Duhul Sfânt care a umplut deplin umanitatea lui Hristos, trecând de la Dumnezeirea Lui la umanitatea Lui prin Înviere și prin așezarea de-a dreapta Tatălui. Ne transmite și nouă, întâi Apostolilor care s-au unit cu El, și pe urmă ni-L transmite și nouă, celor care credem.

S.D. - Dar, până la Întrupare, El nu S-a atins de umanitate?

Pr.D.S. - Duhul Sfânt S-a atins iscând umanității gândirea care socotea că lumea aceasta nu poate fi singură. Trebuie să fie un Dumnezeu, un Dumnezeu care odată va veni pentru că nu ne poate lăsa în moarte. Adică o gândire profetică, o gândire care socotea că trebuie să vină, de care erau învredniciți unii care erau mai simțitori, mai pătrunzători. Cuvântul lui Dumnezeu este nedespărțit de puterea Duhului, și acest cuvânt le afecta gândirea, și gândirea le era afectată și de simțirea Duhului Sfânt.

S.D. - Bine, dar celelalte civilizații? Adică Duhul Sfânt, de la revelația primordială, acel „l'âge d'or" cum îl numea Mircea Eliade, la celelalte popoare - indieni,

budhiști, egipteni, babilonieni - Duhul a fost absent în lucrarea spirituală ?

Pr.D.S. - Duhul Sfânt ar vrea să fie activ, dar aceste popoare nu erau deschise pentru că nu gândeau la un Dumnezeu personal. Erau prea legate de lumea aceasta, socotind-o ca ultimă realitate, că puterile lumii acesteia sunt dumnezei. Erau pierduți. De aceea a venit Potopul, și pe urmă au rămas câțiva din urmașii lui Noe, până la Avraam, dar ceilalți erau pierduți. Erau în întuneric, nu în lumină. Sigur că aveau niște daruri naturale, aveau ceva din chipul lui Dumnezeu pentru că gândeau, dar nu gândeau până la capăt. Nu gândeau că lumea aceasta nu poate să fie de la sine. Așa cum gândește și un ateu, că și el gândește !

S.D. - Deci Duhul Sfânt n-ar fi putut să pogoare, fără să fi venit întâi Logosul ? Constat că există o „disciplină" a pătrunderii în lume.

Pr.D.S. - Sigur că da. Întâi trebuie să se mute de la cuvântul dumnezeiesc la cuvântul întrupat. Și atunci să vină peste toți cei care se unesc cu El, ușurată fiindu-le această unire de faptul că este și El om.

S.D. - Vreți să spuneți că se creează o conivență, o compatibilitate cu umanitatea. Duhul Sfânt vorbește cu Apostolii, le transmite prin graiul Lui, prin faptele Lui.

Pr.D.S. - Da, pregătește pe Duhul Sfânt.

S.D. - În troparele Cincizecimii se pomenește în permanență episodul Turnului Babel. În acest episod Treimea sfătuindu-Se, privind la ce se întâmplă în lume, zice: „iată, toți sunt de un neam și de o limbă, și iată ce s-au apucat să facă, și nu se vor opri. Haidem

dar să pogorâm și să amestecăm limbile lor, ca să nu se mai înțeleagă unul cu altul". Eu vă întreb, ce rost are în troparele Cincizecimii pomenirea episodului cu Turnul lui Babel; și dacă - întreb - prin pogorârea Duhului Sfânt se iese din amestecul acesta pernicios al limbilor ?

Pr.D.S. - Împărțirea limbilor la Turnul lui Babel a fost și o împărțire de gânduri între oameni. Fiecare popor gândea altfel, avea altfel de zei, avea altă religie, dar toate erau întunecate; toate credeau că nu există nimic peste lumea aceasta, că ea este ultima realitate, că este constitutivă pentru zei. Dumnezeu, la pogorârea de la Cincizecime, nu mai face minunea să-i aducă pe toți la o limbă unică. Căci omenirea se răspândise pe tot pământul, și aceasta adusese o varietate și, în varietatea aceasta, câștigau unii de la alții, ieșeau dintr-un fel de monotonie. Fiecare neam își are felul spiritualității lui. Dumnezeu a văzut și în aceasta ceva pozitiv. Și atunci zice: „să-i unim spiritual". Fiecare Apostol primește darul limbii unui popor - „ mergeți și predicați la toate popoarele în limbile lor !"

S.D. - Același Duh ?

Pr.D.S. - Da, același Duh. Deci, să gândească toți la fel, și creștinismul asta a adus, o unitate între neamuri, o unitate în plan spiritual.

S.D. - Păstrând diferențe de limbaj.

Pr.D.S. - Păstrând anumite specificități prin care se întregeau și care se datorau geografiei, istoriei ș.a.m.d. Am fost foarte uniți în Imperiul Bizantin, suntem uniți cu bulgarii, cu grecii, cu rușii și totuși suntem deosebiți.

Catolicismul a adus poate și el o mare unitate între oameni, de aceea ei au pus accentul mai mult pe unitate.

S.D. - Noi nu am exagerat accentuând prea tare pe diferență ?

Pr.D.S. - Noi am fost parcă mai realiști. Am ținut seama de învățătura de la Cincizecime. După ei, Duhul Sfânt n-ar fi trebuit să se pogoare în chip de mai multe limbi și le-ar fi dat Liturghia într-o singură limbă. Este totuși și în asta ceva. Nici o persoană nu este ca altă persoană.

S.D. - Dar acest personalism al Ortodoxiei - e bine să spun personalism ?

Pr.D.S. - Da, personalism comunitar.

S.D. - Dacă spuneți așa, atunci spun și eu că personalismul ortodox a născut aceste „personalități accentuate" din Răsărit: aici toată lumea se crede deșteaptă. În schimb, unitatea noastră, starea comunitară este permanent carentă. Le vine foarte greu românilor să facă o mișcare comună, o asociație, să întreprindă ceva împreună...

Pr.D.S. - Asta s-a produs acum, în urma influenței Occidentului, de acolo ne-a venit acest personalism individualist al popoarelor care au rămas cu viața lor zilnică în afara Liturghiei. Și de asta occidentalii ba sunt dictatoriali, ba sunt individualiști. Poporul nostru era foarte unitar înainte. Eram împărțiți politicește, dar atât. Dimpotrivă, prea marea anulare a persoanei a dus în Occident la revolta protestantă, la războiul de 30 de ani, la războiul de azi din Irlanda. Oarecum, acest personalism individualist influențează și intelectualitatea

noastră; poporul însă, nu. Poporul este foarte unit la sate. Adică era. Și sat cu sat se simțeau una. Eu am scris un articol: „Etica naționalismului". Nu internaționalism, nu este bine spus, ci a spune națiuni în comuniune sau cam așa ceva.

S.D. - Nae Ionescu spunea comunitate de destin.

Pr.D.S. - Nu este prea bine spus; între națiuni nu se poate. Personalism comunitar într-o națiune, să fie un naționalism comunitar.

S.D. - Ajungem la O.N.U.

Pr.D.S. - Ei da, cu condiția să nu se accentueze prea mult pe comunitate și să se uite de naționalitate.

S.D. - Cam pe acolo s-a ajuns.

Pr.D.S. - Nici asta nu este bine, asta este tendința universalistă a catolicilor, iar a protestanților este individualismul. Noi nu suntem nici cu unii, nici cu alții, dar începem să fim contaminați.

S.D. - Ce-ar putea să stăvilească alunecarea spre unul din acești versanți ?

Pr.D.S. - Sinodalitatea, sobornicitatea Bisericească. Nu primatul papal, nu anularea episcopatului și a preoțimii, astea nu.

S.D. - Faceți, vă rog, diferența între sobornicitate și catolicitate.

Pr.D.S. - În catolicitate sunt toți una, un universalism în care nu se mai distinge persoană de persoană. Toți spun la fel, nu mai gândește nici unul, gândește unul singur - Papa. La noi nu, își spun toți părerile și caută să ajungă la o unică părere. Asta e sinodalitatea.

S.D. - De ce este necesar ca Hristos să se înalțe, pentru ca Duhul Sfânt să pogoare ? Se poate înțelege că în răstimpul vieții Mântuitorului, Duhul Sfânt a fost absent.

Pr.D.S. - Sunt și aicea trepte; există o spiritualizare a trupului lui Hristos prin Înviere. El nu mai are nevoie de mâncare, de băutură. Duhul are și el grade de lucrare, de intensitate. Se înalță la suprema treaptă de lucrare a Duhului, umanitatea Lui.

S.D. - Deci pătrunde, o umple treptat.

Pr.D.S. - Apoi ne-o transmite și nouă.

S.D. - Și punctul culminant este Învierea. De ce trebuie atunci să se înalțe ?

Pr.D.S. - Și Înălțarea - pentru că așa a fost iconomia lui Dumnezeu - păstra o legătură cu oamenii, cu Apostolii, ca să se convingă că adevărat a înviat, să-L vadă, să pună mâna pe El. După ce ei s-au convins de asta, a venit o și mai înaltă ridicare a trupului Lui. Nu știu până la ce treaptă a ajuns, în orice caz, poate ședea de-a dreapta Tatălui. Depășește pe îngeri. Abia după ce umanitatea Lui ajunge pe deplin locaș al Duhului, atunci se revarsă deplin. Spune Sfântul Chiril din Alexandria un cuvânt al lui Iisus, foarte interesant: „Mă veți face să mă înalț; Mă veți înălța". Răstignirea este prima înălțare.

sîmbătă/4aprilie/92

Părintele Dumitru Stăniloae - Fără Hristos totul este monoton, totul este legalist, totul decurge într-un mod silnic, silit, nu ieșim din aceste mizerii prin înaintarea spre bătrânețea neputincioasă, spre boli, spre moartea definitivă. Totul este lipsit de sens. Și te miri cum de această organizare atât de uimitoare și atât de amănunțită a lumii poate să fie în același timp căzută într-o astfel de monotonie, care nu ne mai dă nici o mulțumire, nimic nou.

Sorin Dumitrescu - Părinte, o dată ce noi mărturisim că Întruparea reprezintă o noutate absolută, iar această înnoire totală este săvârșită chiar de Dumnezeu, în ce fel am mai putea îndrăzni să credem noi, la rându-ne, că am mai putea înnoi ceva ? Creația înseamnă înnoire. În ce măsură ar mai putea omul să fie creator.

Pr.D.S. - Eu cred că înnoirea adusă de Dumnezeu prin Întrupare este înnoirea prevăzută de Dumnezeu ca necesară zidirii. Lumea a căzut prin păcat într-o monotonie, în închisoarea legilor invariabile, a determinismului

cauzal. Prin Întrupare lumea a fost readusă la ceea ce Dumnezeu a vrut să fie când a creat-o. A fost redusă la starea de înaintare în infinitatea bunătăților dumnezeiești. Omul nu este în stare de un bine real, esențial, fără Hristos. Numai prin Fiul lui Dumnezeu făcut om ne-am pus în legătură cu izvorul infinit al bunătăților, al binelui, al iubirii, al înțelegerii mereu noi a realității. Altfel nu ajungem la nimic nou prin cunoașterea și înțelegerea noastră. Nu facem altceva decât să descoperim acele cauze, acele fatalități care ne sunt impuse, încât totul este foarte trist și foarte întunecat fără Întrupare.

S.D. - Revelația și Întruparea cuprind un conținut extramundan, venit din afara omului. Conținuturile omului mai pot concura acest Conținut? În ce măsură mai poate omul înnoi în materie de conținut? Poate el înnoi, prin conținuturi superioare sau mai incitante decât Conținutul pe care îl livrează Revelația?...

Pr.D.S. - Omul este făcut pentru a înainta continuu, dar pentru a înainta în singura infinitate a existenței și a bunătății, care nu dezamăgește și care este în Dumnezeu. Această înaintare a omului în Dumnezeu răspunde și trebuinței lui, convine și modelului ființei lui. Omul nu-i făcut să înainteze el prin el însuși, într-o lume finită, circumscrisă, monotonă. Unde poate să înainteze într-o astfel de lume? Nu înaintează nicăieri. I se pare numai. Și aici se petrece și iluzia. Toată așa-zisa civilizație modernă nu a adus nici o noutate de înțelegere oamenilor. Toate filosofiile, ideologiile și toată literatura, deci toate progresele omului, nu știu dacă sunt progrese, nu

știu dacă mai degrabă nu sunt o continuă diminuare a înțelesurilor omului.

S.D. - Aș pune problema și altfel și v-aș întreba în ce măsură „insurecția" modernă -respectiv exaltarea acestor conținuturi filosofice, ideologice etc. care tot conținuturi sunt, deși paralele cu ale Revelației - nu a fost, dimpotrivă, o reacție firească la o monotonie bizantină?

Pr.D.S. - Ha, ha, ha.

S.D. - La uniformizarea stilistică pe care a introdus-o codul creștin...

Pr.D.S. - Bizanțul a dat oameni extrordinari. A dat sfinți, a dat oameni de o bunătate copleșitoare, a dăruit cu adevărat noutăți. Ce a dat modernismul? Mereu decădere, deznădejde și sinucidere. Și timpul nostru arată această decădere la un grad evident poate și pentru el. La o sexualitate exacerbată, la libertinaj, la zodia lui „orice este permis", a permisivității discreționare care de fapt este o justificare a celor de jos.

S.D. - Potrivit documentelor, era homosexualitate și în Bizanț.

Pr.D.S. - Nu știu potrivit căror documente. Nu cred că există documente în acest sens. Aș vrea și eu să le văd. În orice caz, era un suiș în toată gândirea Părinților, în toată mentalitatea filocalică. Acest comportament excelent era specific enclavelor celor mai duhovnicești. În rest, cine știe, poate...

S.D. - În expresia modernă - și aici cred că suntem împreună de acord - există, într-adevăr, o obsesie a diversității de exprimare împinsă la extrem, însă fără o unitate pe măsură. În expresia bizantină există o unitate

afirmată, iar diversitatea este întrucâtva adumbrită. Există o anumită tendință de omogenizare stilistică. Considerați că este reală afirmația mea?

Pr.D.S. - Nu este reală. Chiar în arta picturală a Apusului creștin nu se depășește omul. Am fost și eu în Capela Sixtină, am văzut și operele lui Michelangelo și nu m-au impresionat deloc, dimpotrivă, mi-a produs scârbă chipul Evei privind cu ochi lacomi spre organele bărbatului. Există o varietate și în natura asta pe care a creat-o Dumnezeu. Și când devine rea păstrează o varietate. Ei bine, această varietate rea este prezentată în modernism, ca o diversitate care nu ne înalță dincolo de ea, ci care ne ține mereu prizionieri în ea. Pe când dacă priviți la ochii oricărei icoane a Maicii Domnului, veți vedea cât sunt de extraordinari, cum depășesc lumescul, cum se depășește închiderea în omenesc.

S.D. - Dar diversitatea?

Pr.D.S. - Diversitatea nu trebuie căutată așa de mult în varietatea formalistă, exterioară, ci iată, ca marea diversitate dintre Ioan și Filip.

S.D. - Ați pus punctul pe „i". Vă rog să faceți teologia varietății, a diversității.

Pr.D.S. - Există o mare diversitate pe care n-o descoperim. Tatăl și copiii. Câtă diversitate este în tatăl, în iubirea lui față de fiecare copil, și totuși în câtă unitate este cu ei. Fiecare îl iubește pe celălalt total, dar în fiecare iubirea este altfel. Și fiecare descoperă taina unică a celuilalt. Dincolo de diversitatea pur formală, care de obicei ne hipnotizează expresia, există o diversitate spirituală care copleșește totul.

S.D. - Deci, dumneavoastră distingeți două diversități: o diversitate rea, compromisă, și o diversitate fecundă.

Pr.D.S. - O diversitate atentă la deosebirea formelor...

S.D. - Asta ar fi cea modernă.

Pr.D.S. - Pe când cea fecundă este o diversitate care descoperă marea bogăție și varietate a vieții spirituale a formelor.

S.D. - Și totuși, îmi amintesc că în Eshatologie accentuați extrordinar de mult pe diversitatea formelor trupurilor înviate. Sigur, combateți viziunea lui Lossky, aceea a penetrabilității care ajunge până la urmă la o topire în elementele calorice, luminoase. Dumneavoastră accentuați tot timpul pe trup, și trupul este o formă. Dar nu numai, nu pe orice trup, ci pe trupul cu identitatea pe care a avut-o, păstrând ceva din molecule, din consistență. Iată că militați pentru o diversitate nu numai în formă, ci și în substanță...!

Pr.D.S. - Dar nu cred că această diversitatate în formă ascunde și nu lasă să se vadă, cu atât mai puternic, diversitatea spirituală. Sigur că în ochii fiecărui om care iubește este o diversitate vizibilă și totuși este o unitate care depășește unitatea de tip apusean. Este o unitate și în Moise, și în Ilie pe Tabor; se vede că unul este Ilie și că unul este Moise. Însă este o lumină atât de puternică încât nu mă face să mai fiu atât de atent la acea diversitate fizică ca în pictura lui Michelangelo. Mentalitatea modernă, secularizată, este simplistă, lucrul pe care ni-l transmite și nouă. În realitate lucrurile sunt întotdeauna îmbinate, sunt și așa, și așa. Se păstrează

fiecare trup cu ceea ce a avut el specific, nu se identifică trupurile. Dar totuși, se vede mai accentuat și identitatea spirituală a fiecăruia.

S.D. - Dar această identitate nu se exprimă prin formă ? E un abur, e un duh, e o ectoplasmă ?

Pr.D.S. - Se exprimă prin formă, nu este un duh, se arată și prin trup.

S.D. - Tocmai.

Pr.D.S. - Însă mă face să nu fiu atât de atent la aceste forme și să văd mai ales duhul cel unitar, și în același timp și deosebirile. În iubire suntem foarte uniți și, totuși, ne descoperim și deosebirile.

S.D. - Dumnezeu, contemplând pleroma, această societate umană restaurată care-I manifestă unitatea, se admiră pe Sine Însuși ? Dumnezeu nu se bucură, contemplând această societate, de diversitatea ei ? Eu mă bucur de unitatea noastră în Dumnezeu, iar El se bucură în diversitatea pe care o manifest eu în unitate.

Pr.D.S. - Așa cum se bucură tatăl de unicitatea copiilor. Dar, fiți atenți, se bucură și de unitatea lor. Nu se bucură să-i vadă certându-se.

S.D. - Adică se bucură că-ți recunoaște trăsăturile lui în ei ?

Pr.D.S. - Nu numai de trăsăturile lui, dar și de unicitatea lor se bucură. Pentru că descoperă cât de bogată este realitatea, și Dumnezeu descoperă ce realitate bogată a făcut în oameni !

S.D. - Se înțelege limpede unde bat întrebările mele. În ce măsură nu există,cu accente diferite, o anumită reciprocitate, în sensul că Apusul creștin a bătut prea

tare monedă pe diversitate și Orientul a accentuat prea tare pe unitate, mergând spre omogenizare.

Pr.D.S. - Nu este adevărat. Apusul a mers pe o diversitate contradictorie și de luptă, acolo au apărut toate luptele între oameni. La noi, între popoarele ortodoxe, n-au fost propriu-zis lupte, poate doar cele cu Islamul. Popoarele au fost foarte unite în ortodoxie. Eu, când am fost în Atena, ca student, m-am îmbolnăvit de pneumonie și m-am dus la spital. Dimineața, un bătrân care era acolo se ducea la candele și se închina; parcă vedeam pe tatăl meu cum se închină. Mă simțeam ca acasă. Pe de altă parte, Ortodoxia a accentuat varietatea etnicului. Etnicul românesc este altfel decât etnicul bulgar sau rus; și totuși există unitate.

S.D. - Dar această interiorizare etnică își atinge deplinătatea de-abia după 1453, după ce se sparge Bizanțul. Fiindcă până atunci ea exista, dar în germene. Totuși, Bizanțul era destul de masiv. Nu credeți că este o iconomie dumnezeiască și în spargerea Bizanțului ? Și, în urma acestui eveniment, oare Ortodoxia nu a câștigat, putându-se interioriza etnic, până la a naște Bisericile autocefale ? Eu văd aici o lucrare bună și o opun nostalgiei de pe Athos după un Bizanț ideal nostalgic, care mie mi se pare anacronică.

Pr.D.S. - În Apus s-a mers pe o varietate foarte exterioară. În Bizanț s-a păstrat o unitate care punea accentul pe interioritate, însă popoarele rămâneau distincte, Bizanțul n-a desființat totuși naționalitățile, deși a fost un singur imperiu. În Apus s-a mers pe o varietate care a despărțit naționalitățile. În Răsărit, unitatea

a fost atât de mare, încât au putut să rămână într-un imperiu. Și, după ce Bizanțul a căzut, locul lui a fost luat de Țările Românești. Ele au stăvilit avalanșa turcească. Și i-au adus pe toți aici, pe greci, pe bulgari, să-și dezvolte cultura lor aici, fără ca aceasta să însemne o anulare a popoarelor lor. I-am prețuit și pe ei, și ca dovadă, poporul român a luptat în 1877 nu numai să-și mențină cultura (ca înainte), ci să-i elibereze pe ei. Sigur că a mers puțin după aceasta spre o exacerbare a diversității sub influența Occidentului. Poate că de aceea s-a accentuat naționalismul prea mult. Aici, la noi, veneau călugări: Vasile de la Poiana Mărului, Paisie Velicicovski; aceștia n-aveau în alte părți ambianța pentru practicarea rugăciunii inimii, și atunci au venit aici. Atâția călugări ruși erau în mânăstirile noastre alături de călugări români. Poate că astăzi trebuie să ne unim mai mult. Și totuși, spiritul românesc este altfel față de spiritul bulgar sau decât cel grecesc. În Apusul creștin s-a mers pe o unitate excesivă impusă prin voința Papei de a-i ține pe toți sub stăpânirea lui, de a impune tuturor aceeași Liturghie, în limba latină. Limbile popoarelor apusene nu și-au dezvoltat un conținut emotiv, sentimental, mistic, pentru că n-au avut limba liturgică în viața lor.

S.D. - Adică s-au conceptualizat prea mult?

Pr.D.S. - S-au secularizat prea mult. Eu nu găsesc în limba franceză cuvinte cu atâta nuanță duhovnicească cum găsesc în limba română; nici în limba germană. Pentru că limba latină liturgică nu era o limbă care să influențeze limba acestor popoare. Și atunci le-a lăsat,

dintr-un anumit punct de vedere, mai lipsite de unitate. Au fost în stare să meargă la lupte religioase, cum în Ortodoxie nu s-a întâmplat. Este adevărat că rușii ne-au cam necăjit, chiar dacă sunt ortodocși, și asta se menține și astăzi. Este adevărat că grecii caută să anihileze pe macedoneni și se folosesc poate și de Ortodoxie, iarăși nu e bine, dar astea sunt relativitățile istoriei.

S.D. - Recent a avut loc un colocviu la Strassbourg unde au fost invitate personalități, inclusiv din Europa de Est, al cărui titlu era „Triburile din Est și Europa". Triburile eram noi, Estul! Ei, partea Occidentală, în mare parte se considerau Europa. De câtva timp, din '89 se spune că Estul eliberat manifestă, în chip îngrijorător, naționalism și religiozitate.

Pr.D.S. - Deci, nu este cum spuneți dumneavoastră că prea ne-am omogenizat. Amândouă duc la unitate, și religiozitatea, și specificul național.

S.D. - Asta voiam să vă întreb. Teologic vorbind, ce este națiunea? Și, legat de asta, dacă ea este perfectibilă ca formă comunitară?

Pr.D.S. - Eu cred că Dumnezeu nu vrea să se anuleze nimic din varietatea creată de El, din istorie sau din geografie, ci vrea să le transfigureze, să le înalțe, să le schimbe la față. Așa după cum Dumnezeu nu vrea să se unifice persoanele într-una, tot așa nu dorește o singură națiune. De aceea vreau să vă citesc cuvintele acestea minunate din Apocalipsa, capitolul 21, versetul 25-26: „și porțile cetății nu se vor mai închide ziua, căci noaptea nu va mai fi acolo. Iar împăratii pământului vor aduce la ea mărirea lor și vor aduce în ea slavă

și cinste neamurilor"; deci și în viața viitoare fiecare neam își va aduce cinstea, slava și frumusețea lui. Cred că Ortodoxia a promovat frumusețea neamurilor. Cred că, în special limba română, ca nici o altă limbă, are un conținut de o mare dulceață duhovnicească. Cele slave, nici ele nu au așa ceva, pentru că limba slavă a rămas o limbă unificatoare pentru toate popoarele slave care trăiau despărțite. Grecii, și ei, au rămas cu o Liturghie în limba veche, care n-a intrat în limba poporului. La noi s-a petrecut un miracol, ceva unic: Ortodoxia s-a tradus în toate slujbele în limba poporului și a intrat împreună cu spiritualitatea acestor cuvinte și în viața lor de toate zilele.

S.D. - Deci s-a îmbisericit limbajul cotidian, diurn ?

Pr.D.S. - S-a înduhovnicit.

S.D. - S-a înliturghisit.

Pr.D.S. - N-aș spune numai atât. I-a dat un conținut de taină cum n-au limbile altor popoare. Aproape fiecare cuvânt românesc, dacă te uiți bine la el, constați că nu este limitat la un conținut foarte rațional și foarte precis, ci are în el și un conținut de taină. Latinescul Conventia a devenit cuviință, ce extraordinară schimbare ! Cât de exterior este „convenția". Dolor latinesc a devenit dorul românesc.

S.D. - Sau durere. Adică, vreți să spuneți că limba noastră are și precizie, și taină.

Pr.D.S. - Om cumsecade. Poți să traduci asta ?

S.D. - Comme il faut, ha, ha, ha.

Pr.D.S. - Sau cum spunea Cioran odată, când m-am întâlnit cu el: nepăsarea - indiference.

S.D. - Și el este exasperat de cuvinte.

Pr.D.S. - Da. Viciul latinesc - patimă la noi. Câte sensuri are patima, știți... și dacă ne-am duce mai aproape de popor, spre zicale. Noi nu am știut să arătăm această bogăție și această mare taină, cum poporul a dus cuvintele din Biserică, de la slujbe, în viața lui. Celelalte popoare ortodoxe n-au putut face asta, pentru că slujbele din Biserică nu s-au tradus în limbile lor. Așa, poate că fiecare popor și-ar fi dezvoltat o unicitate a lui, și în același timp și un fel de unitate duhovnicească. Eu cred că așa va fi în viața viitoare.

S.D. - Înțeleg că dumneavoastră considerați că neamul românesc, mai mult ca altele, arvunește ceea ce va fi ?

Pr.D.S. - Da, și cred că neamurile vor fi acolo într-o mare unitate și cred că va fi și o mare diversitate. Dar nu una polemică și de războaie, ci o diversitate de întregire. Dacă m-ar mai ajuta Dumnezeu, două lucruri aș vrea să mai fac: să vorbesc de această unitate în diverzsitate în limba românească și să o ilustrez cu portul românesc; este atâta delicatețe în portul românesc, atâta armonie, grație și seriozitate. Eu cred că asta este destinația neamurilor, nici să se dezbine în lupte, așa cum se face în Occident, nici să se unifice, cum se tinde acum, ci să se dezvolte în sensul acesta spiritual care să însemne dezvoltare, diversitate în Dumnezeu Care este și unit.

S.D. - Părinte, vă dați seama ce inflație de adverbe există în limbajul dumneavoastră teologic ? Ca de exemplu: oarecum, într-un anume fel, într-atât, totuși, cât de cât, orișicât, întrucâtva. Asta, cel puțin lingvistic,

califică teologia dumneavoastră ca o teologie a nuanțelor.

Pr.D.S. - Cred că este aceeași legătură între unitate și diversitate. Oricum nu poți să reduci totul la o unitate uniformă, monotonă, dar într-un anume fel nici nu le poți dezbina. Această folosire a adverbelor este poate și datorită tainei lucrurilor care, antinomic vorbind, sunt și unite, și deosebite. În sensul meu, nuanța are scopul de a sugera, de a circumscrie taina. Niciodată nu pot ajunge să exprim perfect, fără rabat, o taină. De aceea sunt mereu pe drum spre ea și caut să nuanțez. Dar, revenind la limbajul nostru, ce apropiat ni-L face pe Dumnezeu, „drăguțul". Nu „drag", ci „drăguțul". Parcă-L mângâi. Sau Măicuța Domnului. Noi spunem împărăție, nu spunem regnum. Este extraordinar, împăratul din povești, plin de taină, de putere, și totuși așa de bun. Fecioară în loc de virgo. Virgo este ceva fizic. Fecioara - câtă nevinovăție! Joc. Jocul este altceva decât dans. Occidentalii știu de dans, noi știm de joc.

S.D. - E mai genuin „joc".

Pr.D.S. - „Dans" este mai biologic, iau femeia la dans. „Joc" este mai copilăros, mai curat, mai nevinovat.

S.D. - Dumneavoastră echivalați neamul cu națiunea, sau faceți o deosebire totuși?

Pr.D.S. - Națiunea este un termen mai nou. Eu îi spun mai mult neam.

S.D. - Dar neamul nu este mai apropiat de etnie?

Pr.D.S. - Suntem de un neam, suntem rude. Națiunea deja este ceva mai abstract, mai politic, mai rece.

S.D. - Sunteți naționalist?

Pr.D.S. - Dacă aș avea un cuvânt de la neam, l-aș folosi pe acela. Eu țin la neamul meu.

S.D. - Dar patriot sunteți? Profesorul Cândea face echivalentul cuvântului patrie care se zice că este un cuvânt destul de nou, cu un alt cuvânt mai vechi, care este moșie. Moșia este echivalentul patriei. Deci patriot sunteți?

Pr.D.S. - Eu aș spune că n-avem cuvinte unitare pentru lucrurile acestea. Eu țin la țara strămoșească. Ea îmi spune mai mult decât patria. Patria parcă este iarăși un cuvânt venit de aiurea Vaterland. Pater. Țara strămoșească, țara mea, țara noastră. Am apucat timpurile când Ardealul nu era unit. Aproape toți tinerii din sat spuneau că se duc în țară.

S.D. - Atunci sunteți țărănist? (Ha, ha, ha).

Pr.D.S. - Nu. (ha, ha). Ăștia încă au coborât cuvântul...

S.D. - Credeți că există un limbaj specific creștinismului răsăritean, distinct de alte exprimări? O topică specifică, o terminologie specifică, un regim prozodic specific, mă refer în expresia teologiei ortodoxe.

Pr.D.S. - Teologia noastră a fost foarte influențată de teologia scolastică catolică.

S.D. - De când?

Pr.D.S. - De pe la 1860, de când s-au întemeiat Facultățile de Teologie: am luat manuale de acolo și am cam uitat de terminologia noastră, care este terminologia filocalică, veche, a Părinților.

S.D. - O puteți caracteriza?

Pr.D.S. - Este mai duhovnicească.

S.D. - E cam general.

Pr.D.S. - Lucrurile astea despre care mă întrebați sunt lucruri pe care le-am simțit așa..., n-am avut posibilitatea până acum să le dezvolt sau să le aprofundez. Dar chiar în rugăciunile noastre cred că este ceva deosebit de rugăciunile catolice...

S.D. - Respectiv?

Pr.D.S. - Măicuța Domnului - unde se spune în catolicism așa ceva? Trebuie făcut un studiu care să meargă la rugăciune, la Liturghie - la expresia Messei.

S.D. - Considerați că, o dată corectată devierea catolică consecutivă schismei, cu toate că în realitate ea este mai veche, adică cele câteva puncte care ne despart și care au avut consecințe în civilizație, pe care le-ați subliniat - de la Filioque până la Imaculata Concepțiune - considerați, deci, că odată corectată această deviere, ar putea să existe două stiluri perfect distincte de exprimare și viziune teologică, unul apusean și unul răsăritean?

Pr.D.S. - S-ar putea să dureze multă vreme până ne vom apropia, pentru că și înainte au fost Liturghii apusene și Liturghii răsăritene, dar cred că, comunicând cât mai mult și fără prejudecăți între noi, se va ajunge la o apropiere. Însă noi, cum am spus, avem și acea înțelegere a nației, credem că dacă și în Occident Liturghia va merge în limbile popoarelor, acestea se vor spiritualiza și ne vom apropia, fără ca asta să însemne numaidecât lupte între noi. Biserica va fi o punte, un mijloc de a ne apropia.

S.D. - Dar fiindcă vorbim de apropiere, vă aduc aminte că Petru Rareș a tăiat ceva armeni, știți asta?

Pr.D.S. - Nu prea știu, dar este păcat.

S.D. - I-a tăiat din pricini dogmatice - din cauza dispoziției lor monofizite.

Pr.D.S. - Și a tăiat mulți?

S.D. - Mulți. Dar spuneți-mi, unirea Bisericii o vedeți prin absorbție, adică catolicismul să se ortodoxizeze sau viceversa, sau prin fuziune ca greco-catolicii, sau pot fi priviți - creștinismul răsăritean și cel apusean - ca doi frați dintre care poate unul este cel risipitor.

Pr.D.S. - Ca două surori.

S.D. - Dacă vreți, ca două surori, dintre care una risipitoare.

Pr.D.S. - Așa spun și catolicii despre noi - Biserica soră, da' îi fură copiii. De ce îi fură dacă-i soră? Și de ce îi înșeli și le spui că toate sunt bune, neschimbate, numai să țină de Papa? Cred că în problema lui Filioque am început să ne apropiem. Eu am fost la Munchen, la o întrunire cu catolicii, împreună cu Mitropolitul Antonie; a propus multe lucruri și toate le primeau cu entuziasm. Dar nu știu cât efect vor fi avut până la urmă. Și le-am spus că aveți dreptate și dumneavoastră când vreți să faceți o legătură și între Duhul și Fiul. În teologia veche parcă nu se prea făcea, vedeam o legătură numai între Duhul și Tatăl, care purcede de la Tatăl și gata. Le-am dat un exemplu, pe patriarhul Grigore Cipriotul din secolul al XIII-lea, care spune că Duhul purcede din Tatăl și luminează din Fiul, merge această iubire a Tatălui spre Fiul și Acesta se luminează

de iubire care-I vine din Tatăl. Eu mai am și o altă idee, și ei toate le acceptau. Tatăl spune Duhului: uite ce frumos este Fiul Meu! Și bucuria Lui este și mai mare când Îl are și pe Duhul Care se bucură de frumusețea Fiului. Și Fiul: Vai ce frumos este Tatăl Meu!, către Duhul. Și iar Se luminează. Adică este Duh de Fiu, nu este Duh de Tată din care izvorăște, este Duhul primit. Aceasta trebuie s-o ținem din tradiția noastră.

S.D. - Nu înseamnă că purcederea este receptare?

Pr.D.S. - Da, că dacă ar purcede și din Fiul ar fi și Fiul Tată.

S.D. - Dumneavoastră ați încercat să-i conciliați.

Pr.D.S. - Atunci ar fi fost și Fiul Tată, că ei spun că Duhul purcede din Tatăl și din Fiul ca dintr-un singur principiu. Or, și în Fiul rămâne Duh de Fiu, ca și în noi de altfel. Pentru că se unește Fiul cu noi și ne dă și nouă Duh de fii, și ne simțim fii. Și asta este minunat! Pe când așa, reduci pe Tatăl și pe Iisus la o singură cauză, înseamnă a șterge deosebirile personale, a nu mai vedea dragostea de Tată ca dragoste de Tată, dragoste de Fiu ca dragoste de Fiu, ș.a.m.d. și le-au acceptat toate, știți, și cred că în chestiunea aceasta vom înainta. Pe urmă și cu azimele, le-au cam lăsat ei. Încep să facă și Liturghia în limbile popoarelor, folosesc și pâine. Rămâne chestiunea primatului papal. Asta e și cea mai periculoasă, pentru că dacă admiți asta atunci rămâne posibil orice. Tot ce va spune Papa în viitor, gata! trebuie să admitem. Stai, dom'le, mai sunt sinoade, soboruri. Îl recunoaștem ca primus inter pares. Suntem aici câțiva președinți, ceilalți sunt lângă tine, tu

ești în mijloc. Dar toți sunt Sinod. Eu nu pot hotărâ fără celălalt. Or, la Sinodul de la Vatican, în 1963, s-a spus că Biserica hotărăște fie prin Sinod, fie prin Papă. Asta nu putem accepta; în toate discuțiile cu catolicii nu s-a pus problema papalității; și ei evită asta.

S.D. - Dar în privința Imaculatei Concepții? Nu este o poticnire și asta?

Pr.D.S. - Și asta este o poticnire. Înseamnă că nu din momentul în care vine Fiul lui Dumnezeu în Fecioara începe înnoirea umanității. Se pune Fecioara deasupra lui Hristos și se face începutul mântuirii de la ea, nu de la Fiul lui Dumnezeu, care vine la ea. De aceea nu putem să admitem că Ea este prima care se curățâ de păcatul strămoșesc pentru că este prima în care vine Fiul lui Dumnezeu și vine într-un mod mai deplin decât vine în ceilalți oameni, prin botez. Venirea Lui este momentul hotărâtor, nu ea este momentul hotărâtor.

S.D. - Spuneți-mi, doctrina Filioque nu validează de fapt primatul papal? Sau, mai bine zis, infailibilitatea papală? Fiindcă o dată ce Duhul poate să purceadă și de la Fiul, și noi suntem fii din Hristos.

Pr.D.S. - Atunci suntem mai mult decât fii, atunci suntem tați! Da. Dacă ar purcede și de la Papă ar purcede și de la noi.

S.D. - Bine, și dacă suntem tați prin purcederea Duhului de la Fiul, implicit putem să validăm pe unul dintre noi ca tată discreționar, ca primus inter pares.

Pr.D.S. - Dar de ce, dacă toți suntem tați? Și atunci, tot la sobornicitate ajungi. Ideea de comuniune trebuie să rămână din cap până în picioare. Fără să legăm

harul care ni se dă, cu misiuni speciale, episcopilor și preoților. Dar nu putem să ridicăm peste toți episcopii altă treaptă. Asta duce la dictatură.

S.D. - Recent Vaticanul a respins actele de canonizare a unui om îmbunătățit, a unui prezumtiv sfânt, și Papa a trecut peste această hotărâre și totuși l-a canonizat.

Pr.D.S. - E ce vă spuneam...

S.D. - Marile izbânzi ale teologiei, când ea și-a sporit investigația și a avut accentele descoperitoare mai importante - mă refer la fundamentarea cristologiei - au apărut ca replică, într-o ambianță mai mult decât polemică. Este vorba despre iconoclasm, când Biserica a trebuit să conteste ideologia discreționară a împăraților iconoclaști. Deci s-ar putea spune că cristologia este consecința, rodul unei luări de poziție. În ce măsură viziunea teologică nu se subțiază în condiții de pace, să spun așa, și nu devine excesiv concesivă, sau contaminată de timbrul encomiastic ?

Pr.D.S. - Nu trebuie să ne temem că vom ajunge ca toată lumea să-L laude pe Hristos ! Poate astăzi mai mult ca oricând, Hristos este negat. Atunci era ceva negat din El: nestorienii negau unitatea de persoană, monofiziții au negat umanitatea, arienii au negat egalitatea cu Tatăl, deci fiecare câte ceva. Dar astăzi se neagă peste tot Hristos. Și asta ne somează să punem și mai mult în lumină adevărurile lui Hristos.

S.D. - Nu putem spune cu cea mai mare îndrăzneală că negarea consistentă a lui Hristos se face prin propovăduirea Lui proastă, analfabetă, sentimentală ?

Pr.D.S. - Vor fi fiind și din ăștia. Paralel cu preoții mai simpli, care nu pricep toate lucrurile astea și le spun și ei așa cum pot, trebuie să mai apară și niște cărți de teologie și oameni mai pretențioși să le citească. Acum au și în cărțile mele destule argumente pentru dumnezeirea lui Hristos, chiar dacă nu-i mulțumești prin ceea ce le spun preoții.

S.D. - Un preot se formează într-un mediu mai laic, raționalist - chiar școala și seminarul, instituții care lucrează prin separație. Ca preot, după aceea, el trebuie să propovăduiască îmbinarea de care spuneți. Cine poate să-i dea competența aceasta ?

Pr.D.S. - Eu văd că la mine vin tot mai mulți tineri teologi care îmi cer să le vorbesc. Ei încep să citească o altă teologie. și sunt extaziați când le vorbesc despre Hristos, despre cine este El. Nu se face deloc o îmbinare. Cristologia scoate la iveală toată mizeria filosofiilor panteiste. Omul își dă seama că aceste filosofii care nu cunosc decât lumea nu explică nimic și nu dau nici un sens vieții, nu fac o îmbinare. Poate mă folosesc de niște termeni, așa cum s-au folosit și Părinții Bisericii de niște termeni din filosofia timpului, dar nici un fel de întrețesere nu s-a petrecut cu filosofiile acelea.

S.D. - Dar nu m-am referit la asta. M-am referit la exprimare.

Pr.D.S. - Putem folosi și termeni din vocabularul de astăzi. Oamenii și-au nuanțat multe lucruri, chiar dacă nu cunosc decât lumea aceasta. Pentru că au dezvoltat un fel de psihologie, un limbaj mai conceptual prin care să-și exprime mai cuceritor necredința lor, au

pătruns mai mult în marea complexitate, în armoniile lumii, iar toate astea îmbogățesc limbajul. Dar noi îl folosim în felul nostru, îl spiritualizăm și îl folosim ca să arătăm mărirea lui Dumnezeu.

S.D. - În ce măsură critica neândurătoare a Occidentului, faptul că în permanență îl invocăm și îl mustruluim foarte dur, până la a-i contesta corectitudinea în plan axiologic, în ce măsură deci aceste critici nu reprezintă pentru noi o alternativă, un alibi pentru o încleștare dogmatică, care ar fi atât de necesară Ortodoxiei ca să nu-și piardă vigoarea?

Pr.D.S. - În ce sens un alibi?

S.D. - Păi, cristologia s-a format în impact cu tezele iconoclaste care au trebuit să fie combătute.

Pr.D.S. - Cristologia s-a format înainte, prin Sfântul Atanasie, prin Sfântul Chiril, prin Sfântul Maxim Mărturisitorul, prin toți sfinții. Nu cred că lupta pentru icoane a avut un aport prea mare la cristologie.

S.D. - Alți teologi susțin că lupta pentru icoane a fost paralelă cu consolidarea cristologiei.

Pr.D.S. - Nu, eu n-am văzut o mare operă cristologică apărută atunci. Desigur au fost și Sfântul Ioan Damaschinul, și Sfântul Teodor Studitul arătând faptul că Fiul lui Dumnezeu, făcându-Se om a putut să fie prins în icoane. Dar atât. Deoființimea cu Tatăl, faptul că este o Persoană în două firi și toate celelalte s-au hotărât înainte; n-au venit numaidecât prin iconoclasm.

S.D. - Se spune că devierea împăraților iconoclaști se datorează unei neasimilări, unei neînțelegeri a Sinodului de la Calcedon. În acest caz, aportul Părinților

Ioan Damaschinul, Teodor Studitul, Nichifor al Constantinopolului nu reprezintă o contribuție la consolidarea Calcedonului?

Pr.D.S. - Da, dar deja erau formulate tezele principale. Însă mai multă influență s-a exercitat din partea Islamului. Împărații voiau să-i câștige și pe aceștia. Ei nu cunoscuseră un Dumnezeu care S-a apropiat de lume, ei știau de un profet, și ei n-au nimic din icoane. Aici s-a manifestat și o influență exercitată din partea monofiziților. Nu, nu lupta pentru icoane a fost aportul esențial în definirea cristologiei. Marea noutate de după Sfinții Părinți a fost cea a lui Grigorie Palama și care a „proclamat" trebuința de a ne apropia de Dumnezeu prin rugăciune. Și atunci s-a precizat în mod categoric deosebirea noastră duhovnicească.

S.D. - Există opinia potrivit căreia, în teologie, înnoirea descoperitoare ar fi culminat cu Sfântul Grigorie Palama. Acesta, atingând palierul cel mai de sus al cuvântului făptuitor, reiese că de la el încoace începe o zodie exclusiv a faptei cuvântătoare. Cum s-ar spune, gata cu vorbele, ele au fost spuse, și încă cu un prestigiu extraordinar, de către Sfântul Grigorie Palama, treceți la fapte! La fel în arta icoanei, Uspensky declara că structura icoanei este deplin formulată în secolul al XIV-lea. Deci tot în timpul lui Palama. Reiese atunci că și în icoană, ca și în teologie, nu mai rămâne decât să compilăm, martori fiind majoritatea publicațiilor ortodoxe de la noi; dumneavoastră sunteți printre puținii teologi citiți, pentru că ceilalți compilează, iar în arta icoanei s-a ajuns la o imitație servilă, care cade

până la urmă în stereotipie. Cum vi se pare acest demers: gata cu vorbele, cu teologhisirile, acum trecem la fapte? S-a ajuns la un fel de Ortodoxie mută?

Pr.D.S. - Eu cred că, fără să mă laud, în teologia mea este destulă noutate și este o oarecare prospețime. Am accentuat foarte mult ideea de persoană care a fost pusă ca premisă la Calcedon, împotriva nestorianismului și împotriva monofizitismului. S-a făcut o deosebire între persoană și fire, dar nu s-a dezvoltat ideea de persoană.

S.D. - Dar personalismul Sfântului Teodor? De aceea se și spune că prin el a avansat și cristologia.

Pr.D.S. - Puțin a avansat. Eu am accentuat ideea de persoană, dar legată de comuniune. Și aici se deschide o perspectivă care cred că este foarte atractivă pentru omul de astăzi. El vrea să se și afirme ca valoare, dar vrea să realizeze și o prietenie, să depășească dezbinarea, dihonia care există în lume. Și asta cred că ar corespunde cel mai mult valorii fiecărei persoane și se vede în același timp și neputința omului de a se realiza altfel decât în comuniune cu ceilalți. Atunci mergem și cu o actualizare a Sfintei Treimi. Iată, avem pilda Persoanelor aflate în suprema iubire, într-o singură Ființă, și dacă n-ar fi acestea n-ar fi nici Fiul care S-a făcut om ș.a.m.d. Adică putem reactualiza toate lucrurile acestea și le putem vedea într-o lumină nouă. Creștinismul nu se învechește niciodată, totdeauna va găsi în necesitățile timpului și în criticile care i se aduc prilejul și posibilitatea să se dezvolte.

S.D. - Spuneți-mi, există avangardă în Ortodoxie? În creația teologică? Se poate spune „creație teologică", sau „expresie teologică"? Cum este corect?

Pr.D.S. - Nu știu ce s-ar putea înțelege prin avangardă în teologie. Dacă se înțelege orice îndrăzneală, numai ca să fiu nou, atunci nu, eu nu pot să ies din aceste două mari adevăruri în afară de care nu există adevăr: Sfânta Treime ca model de iubire și comuniunea inter-persoane, și Fiul lui Dumnezeu care vine, se face om și merge până la jertfă. Nu pot găsi ceva mai înalt și ceva mai adânc decât aceasta. Avangarda poate să fie numai în modul de a exprima. Ca avangardist - iată, pot să fiu și homosexual, și pornograf...

S.D. - Sau securist.

Pr.D.S. - Da. Sau, ia să mă mai lase cu creștinismul ăsta, ia să anulez proprietatea privată etc. Sunt împotriva acestei îndrăzneli imorale - dacă prin asta se înțelege avangardă. Eu trebuie să merg pe linia responsabilității omului față de om și pot înainta la nesfârșit. Niciodată eu nu voi putea să ajung să fac totul pentru celălalt.

S.D. - Adică nu apuc să fac totul pentru celălalt.

Pr.D.S. - Și nici eu nu sunt pe deplin mulțumit cu ceea ce face altul pentru mine.

S.D. - Dar, spuneți-mi, cum este corect: „creație teologică" sau „expresie teologică"?

Pr.D.S. - Eu cred că cuvântul creație trebuie lăsat lui Dumnezeu. „Creație" se folosește de obicei pentru literați, pentru filosofi. Corect este expresie teologică,

explicitare teologică, aprofundare teologică, adâncire teologică.

S.D. - Cum poate fructifica un teolog în propria-i vocație înțelesul parabolei talanților. Există un risc al afirmației în teologie și în același timp o prudență pernicioasă care să te îndemne să îngropi talantul?

Pr.D.S. - Nu am voie să îngrop talantul. Dar nici nu am voie să mă laud că eu fac mai mult ca alții, ci întotdeauna să spun că nu fac destul. Să nu învinovățesc pe nimeni că nu fac destul. În același timp, recunosc că am ceva mai mult de la Dumnezeu. Când eram în închisoare, era un băiat care mă critica și el. Eu spuneam că am făcut și eu ce am putut, iar el spunea nu, n-ai făcut ce-ai fi putut. Avea dreptate.

S.D. - Ca teolog n-ați făcut ceea ce ați fi putut?

Pr.D.S. - Că din toate n-am făcut ceea ce aș fi putut...

S.D. - Deci fiecare trebuie să înmulțească talantul. Dar asta nu presupune și originalitate?

Pr.D.S. - Nu spun că trebuie originalitate, ci doar că trebuia să fac mai mult.

S.D. - Să mă duc să iau talantul și să-l dau la cămătari, ăsta-i înțelesul, ca să-l înmulțească. Deci să risc să-l pierd.

Pr.D.S. - Pot face mai mult recunoscând că Dumnezeu mi-a dat mai mult și deci responsabilitatea este mai mare, și nu o împlinesc. Nu mă laud pe mine, Îl laud pe Dumnezeu.

S.D. - Dar în a face mai mult nu există riscul unor afirmații mai îndrăznețe.

Pr.D.S. - Eu am spus că trebuie să rămân în cadrul credinței mele moștenite.

S.D. - Da, dar n-ați negat că puteți să înnoiți. Dumneavoastră vorbeați despre persoană, dar în aprofundarea acestei teme nu există un risc?

Pr.D.S. - Eu nu spun numai că aș putea să exprim mai bine taina persoanei, ci spun că nu fac destul ca să pun în valoare persoana semenului meu, să-i arăt cât înseamnă el pentru mine. Asta spun, că aș putea face mai mult pentru alții, nu pentru mine. Niciodată nu fac destul pentru alții și asta înseamnă că nu pun în practică recunoașterea valorilor celorlalți. Dumnezeu îmi cere să fiu slujitor: „Cine vrea să fie întâiul între voi, să fie slugă". Sunt eu destul sluga altora? Slujirea este tot în baza unui talant, este și multă smerenie aici. Dumnezeu mi-a dat darul să fiu slugă, de ce nu sunt? Dumnezeu mi-a dat darul smereniei slujindu-i pe alții, și eu nu mă smeresc!

S.D. - Tradiția, așa cum o exaltă Ortodoxia, prin masivitatea prestigiului ei, nu riscă să zdrobească elanul înnoirii?

Pr.D.S. - Este atâta bogăție în Tradiție încât eu nu o pot actualiza deplin. Tradiția este și Evanghelia lui Ioan. Eu am spus atâtea și totuși atât de puține. Scot mereu din ea alte și alte înțelesuri. Din ea au scos și Părinții Bisericii, din ea au scos și Liturghia, troparele ș.a.m.d.

S.D. - De unde vine caracterul inepuizabil?

Pr.D.S. - Pentru că este Dumnezeu în ea, pentru că este Cuvântul Lui în ea.

S.D. - Deci orice Tradiție care nu-L are pe Dumnezeu este epuizabilă ?

Pr.D.S. - Da. Eu sunt Alfa și Omega, a spus Iisus. Nu există cineva mai încolo de El care să fie Omega. Eu, oricât aș înainta, nu ajung la Omega.

S.D. - Deci înnoirea stă în Tradiție ?

Pr.D.S. - În scoaterea la iveală a comorilor inepuizabile ale Tradiției.

S.D. - Deci, am putea spune mai bine decât cuvântul înnoire cuvântul descoperire.

Pr.D.S. - Dar să nu-l confundăm cu Revelația.

S.D. - Cum vedeți dumneavoastră raportul între dimensiunea păstrătoare și cea profetică ? În opera dumneavoastră teologică există un accent mai mult păstrător sau vizionar ?

Pr.D.S. - În Revelație totul este profetic; ca, de altfel, și în Tradiție. A scris un teolog protestant un studiu despre caracterul profetic al lui Hristos. Duhul Sfânt a decoperit ceea ce este în revelația Lui. Deopotrivă păstrător și profetic. Căci ceea ce se păstrează, ceea ce este revelația lui Hristos este nesfârșit. Noi putem mereu să afirmăm ceea ce este specific timpului nostru, însă să afirmăm că ceea ce cere timpul nostru este cuprins și în timpul care urmează. Hristos ne-a vorbit nu numai despre timpul ăsta, ci și despre ceea ce este valabil pentru omenirea din toate timpurile.

S.D. - Credeți în inteligența credinței ?

Pr.D.S. - Cred că toate puterile pozitive ale omului trebuiesc puse în valoare. Eu nu i-aș spune inteligență, eu i-aș spune înțelegere. Dar înțelegerea nu trebuie s-o despărțim de alte calități ale sufletului. Să-l înțeleg pe

celălalt nu numai când îl privesc cu inteligență, ci și când îl privesc cu dragoste. Să-l înțeleg în slăbiciunile lui, în limitele lui, în taina lui. Nu aș rupe înțelegerea de datoria etică, de datoria morală, de datoria iubirii. Sigur că în știință lucrurile sunt mai deosebite. Există experiență de laborator, dar viața nu constă numai în raporturi intelectuale, ci constă într-o bună, corectă înțelegere.

S.D. - Ce părere aveți despre pietism ?

Pr.D.S. - Pietismul este unilateral și se instalează atunci când unii nu vor să gândească deloc ce este Dumnezeu. Vreau să fiu bun, smerit, milos, dar să nu gândesc deloc la ceea ce este Dumnezeu. Noi avem și datoria să pătrundem în tainele lui Dumnezeu. Acest lucru îl dezvolta și Lossky în cărțile lui. Cred că Apusul creștin a mers și aici spre extreme: când a mers spre speculativ, când a mers spre pietism. Noi le îmbinăm. În Filocalie sunt atâtea lucruri care te fac să te gândești la astea...

S.D. - Apostolatul s-a terminat o dată cu Apostolii ?

Pr.D.S. - Apostolatul în sens strict s-a terminat cu Apostolii. Adică cu cei care au auzit cu urechile lor cuvintele lui Hristos.

S.D. - Acesta este înțelesul strict.

Pr.D.S. - Da. Și cei care și-au putut da viața, mărturisind că L-au văzut înviat. Prin aceasta ei sunt o temelie, o temelie a Bisericii. A Bisericii apostolice. Suntem întemeiați pe Apostoli, așa cum nu pot spune sectele astea că sunt întemeiate pe Apostoli. Dar cu toții avem o trimitere; Apostolat însemnează și trimitere. Însă trebuie să

păstrăm mereu legătura cu Apostolii, să fim continuatorii misiunii apostolice.

S.D. - Adică apostolat în sens larg.

Pr.D.S. - Da, așa.

S.D. - Respectă exigențele apostolatului faptul de a-i arăta altuia, care face parte dintr-o altă confesiune, eroarea aceleia sau puținătatea ei? Nu este un mod de a-i leza libertatea și subiectul credinței?

Pr.D.S. - Libertatea nu este pentru sine, nu este valoarea ultimă în sine. Libertatea este pentru iubire, pentru comuniune. A lăsa pe altul să-și facă de cap, să facă toate prostiile...

S.D. - Teoretice, sau de credință.

Pr.D.S. - Ha, ha, păi astea au și urmări practice. Ăsta-i libertinaj. Eu leg libertatea de responsabilitate. Și responsabilitatea este în primul rând în Dumnezeu, în Dumnezeu cel adevărat, al Treimii, Cel Care și-a dat viața pentru noi, Cel Care este mereu cu noi și ne ajută să ne facem și noi ca El. Și, în sensul acesta, Dumnezeu cere libertatea mea, nu mă silește. Dar îmi cere să folosesc libertatea așa cum se cuvine.

S.D. - Dar în clipa în care eu îi spun unui islamic că credința lui este împuținată, implicit critic ceva în credința lui. Asta nu înseamnă că nu mai am îngăduință; nu-i fundamentalism?

Pr.D.S. - Dar nu-l silesc, însă îi dovedesc cu toate argumentele care este credința mea. Dacă nu convinge, eu nu-l silesc. Însă trebuie, chiar sunt dator, să-i aduc toate argumentele; și sunt foarte multe. Și trebuie să vadă și în viața mea, adică în practică, ceea ce îi

spun. Cum altfel au câștigat Apostolii lumea? Tot așa trebuie s-o fac și eu. Hristos mereu ne spune să propovăduim.

S.D. - Sau este mai bine ca credința să rămână un lucru intim, pe care eu să nu-l exteriorizez, pentru a nu-l leza pe celălalt?

Pr.D.S. - Nu, nu, nu vă fie teamă, nu-l lezați deloc!

S.D. - Și dacă el spune: „Lasă-mă în pace, eu sunt ateu, nu-ți fac ție nimic, lasă-mă și tu în pace!"?

Pr.D.S. - „Dar spune-mi întâi tu toate argumentele" - așa-i zic.

S.D. - Bine, dar el nu vrea; el mă lasă în pace, să-mi văd de credința mea.

Pr.D.S. - Dacă Hristos a venit și a făcut atâta pentru noi, a mers până la jertfă, să nu urmez și eu oare pilda Lui? Eu trebuie să-i conving. Îl las și pe ateu liber, să-mi spună toate argumentele lui pentru necredință, apoi i le spun și eu pe ale mele. Pe urmă să hotărască el singur. Dar eu oricum trebuie să-i spun lui toate argumentele mele. Eu găsesc o mare greșeală preoților noștri care sunt puși în inferioritate față de secte, că ei nu vorbesc, oriunde, despre Hristos. Sectele, în schimb, vorbesc mereu. Oamenii nu știu, eu trebuie să vorbesc mereu. Nu numai în Biserică, la Liturghie; oriunde, căci preotul este și propovăduitor.

S.D. - Nu este teama de demagogie creștină?

Pr.D.S. - Ei, iar o vorbă modernă, demagogie... Ce credeți, poate om fi și fundamentaliști! Treaba lor, ei pot găsi oricâte cuvinte vor, dar eu sunt dator să fac asta, și mai ales să mă port iubitor cu oamenii, să nu-i

neglijez. Demagogic înseamnă a conduce poporul. Da, eu am datoria să conduc poporul. Am datoria să fiu demagogic în sensul etimologic al cuvântului, nu în sensul de amăgitor al poporului, ci în sensul de conducător al lui, de conducător spiritual al lui. Mi-a dat Dumnezeu libertatea să-mi fac de cap ? Dumnezeu mi-a dat libertatea să ajung la fericire. Și cum ajung la fericire ? Este o cale asta. Mi-a dat libertatea să folosesc puterile mele așa cum trebuie, ca să ajung la un sens al vieții.

S.D. - În încheiere aș vrea să vă întreb ce părere aveți despre formula „Libertate, Egalitate, Fraternitate" ?

Pr.D.S. - Depinde cum le înțelegeți. Egalitate în sensul că fiecare persoană are o valoare și fiecare persoană este chemată de către Fiul lui Dumnezeu la mântuire. Au fost chemate și desfrânatele, și vameșii, nimeni nu a fost disprețuit.

S.D. - Și academicienii, și scutierii, și securiștii...

Pr.D.S. - Dumnezeu pe toți îi prețuiește. Și poate tâlharul a ajuns primul în rai; în sensul ăsta este egalitate. Dar nu în sensul că toți au aceleași capacități sociale. Folosește, că dar ai. Libertate, asta se leagă de responsabilitate. Libertate responsabilă, egalitate în voința lui Dumnezeu de a fi toți mântuiți. Și fraternitate, da, suntem toți chemați să fim frați. Dar nu putem fi frați adevărați decât dacă ne facem fii ai lui Dumnezeu.

S.D. - Frați ai lui Hristos.

Pr.D.S. - Da, frați ai Lui și fii ai Tatălui.

S.D. - Deci poate exista această formulă fără orizontul creștin ? Știți că e o deviză apărută în afara lui...

Pr.D.S. - În afara lui e o formulă ambiguă. Creștinii nu au știut să o completeze.

S.D. - A doua întrebare e mai dură. Creștinismul este antisemit ?

Pr.D.S. - Creștinismul nu are nici un fel de anti, împotriva nici unui popor, nici unei etnii. Dar creștinismul propovăduiește pe Hristos și-L apără împotriva celor care-L batjocoresc. Creștinismul are dreptul să-L apere și să-L propovăduiască pe Hristos. Și să mă apăr pe mine ca neam, nu să mă conducă altul în țara mea. Să se conducă ei în țara lor. Când vrea să mă „călărească" în propria-mi țară, atunci îl dau jos !

S.D. - Deci creștinismul nu este nici iudeofil, nici antisemit.

Pr.D.S. - Îi prețuiesc pe evrei pentru că lor li s-a dat Revelația care a pregătit venirea lui Hristos. Păcat că nu L-au înțeles la sfârșit. N-au înțeles pe Moise. Păcat. Chiar Iisus o spune. Sperăm că până la urmă își vor da seama.

S.D. - Ca emblemă teologică, evreii sunt epuizați ?

Pr.D.S. - Nu. Eu cred în cuvântul acela misterios, că până la urmă vor veni și ei. Sfântul Chiril din Alexandria mereu îi critica, însă mereu își exprima speranța că la urmă vor veni și ei. Cred că sunt un popor cu niște puteri deosebite, cu o tenacitate, cu o unitate care ar aduce foarte mult creștinismului, dacă ar veni la el. Și când este unul dintre ei care devine creștin, este

extraordinar. Sunt doi ruși care au fost evrei, unul e Mandelshtam și unul Șestov.

S.D. - Și la noi Steinhardt.

Pr.D.S. - Da, și el.

Pr.D.S. - Aveți ceva de reproșat Ortodoxiei? După atâta mustruluială catolică?

Pr.D.S. - Că învățătura creștină ortodoxă este creștinismul genuin și integral este incontestabil, dar nu ne facem pe deplin datoria de a o pune în practică. Ar trebui să facem mai mult pentru asta. De la cei mai înalți până la cei mai simpli. Sigur, sunt și oameni minunați. Ortodoxia, față de Catolicism, nu a schimbat nimic din Tradiție, avem toate virtualitățile creștinismului primar. Nu ne-am făcut vinovați de pretenții de stăpânire, ca papalitatea, nici de lupte religioase, nici de arderi pe rug. În istorie nu ne putem reproșa nimic. În schimb suntem lipsiți de mai multă energie.

S.D. - Energia nu vine și dintr-o înțelegere mai profundă a creștinismului? Vizez acum învățământul teologic.

Pr.D.S. - Sigur că suntem vinovați și pe planul acesta, că cei care sunt chemați să facă mai cunoscute toate îndatoririle creștinului nu o fac. Nu sunt vinovați numai preoții, sunt vinovați și teologii care nu au aprins în ei focul acesta. Hristos spune: „Am venit să aprind focul pe pământ". Ce n-aș da să se aprindă! El a venit cu focul, dar noi nu vrem să ne aprindem.

S.D. - Ce părere aveți despre Oastea Domnului?

Pr.D.S. - Oastea Domnului a fost o mișcare care a avut și unele deficiențe.

S.D. - Respectiv?

Pr.D.S. - De pildă, nu vorbeau decât de Hristos. Nu vorbeau de Maica Domnului, nu vorbeau de sfinți, nu vorbeau de taină. Asta a fost la început, pe vremea inițiatorului lor, pe urmă ei au început să se deosebească și unii sunt foarte buni, iar alții sunt încă puțin ispitiți de acele tendințe. Noi nu trebuie să-i disprețuim, ci trebuie să-i câștigăm. Trebuie să le insuflăm această dragoste de Ortodoxie integrală.

S.D. - De ce sunteți atât de clement cu ei și cu catolicii nu sunteți la fel de răbdător? Căci și la ei sunt deraieri, dar și teologi de marcă...

Pr.D.S. - Mulți din Oastea Domnului sunt la dreapta credință, numai sunt mulți deraiați. Este unul între ei care a început să vină pe la mine și căruia i-am vorbit de Maica Domnului, și a scris o carte despre Maica Domnului care este foarte frumoasă, o carte de poezii. Vreau să-i câștig. Vreau și pe catolici să-i câștig. Dar nu știu dacă-l pot câștiga pe Papa!

S.D. - Ha, ha, ha.

Pr.D.S. - Și catolicilor le spun la fel, dacă mă întreabă.

S.D. - Din contactele dumneavoastră, care vi se par mai permeabili - catolicii sau protestanții?

Pr.D.S. - Protestanții.

S.D. - De ce? Căci, totuși, dogmatic vorbind, suntem mai apropiați de catolici.

Pr.D.S. - Uite, pe mine m-au chemat mai ales protestanții să țin conferințe.

S.D. - Bine, dar de ce? Cum vă explicați?

Pr.D.S. - Nu știu de ce. Ei simt că au ceva care nu se bazează pe o infailibilitate. Și-au dat seama că nu-i bine să fie fiecare cu ideea lui, au văzut că le lipsește o unitate, ei pe aceasta o caută acum. Ei nu vor să se supună unei unități formale, așa cum fac catolicii, încep să admire spiritualitatea ortodoxă. O singură dată m-a chemat un catolic, pe urmă l-am chemat și eu pe el.

S.D. - Poate că trebuie să pierzi totul ca să apreciezi ce-ai pierdut...

Pr.D.S. - Probabil că asta este. Deși să știți că și printre catolici sunt destui care... călugări mai ales, s-au dus pe Athos, cum vă pomeneam altădată...

S.D. - Pe fiul lui Noica, pe Rafael, l-ați cunoscut ?

Pr.D.S. - Nu l-am cunoscut.

duminică/5 aprilie/92

Sorin Dumitrescu - M-am gândit ca răstimpul acestei sfinte dimineți să-l dăruim surprinzătoarelor dumneavoastră observații asupra sfârșitului timpurilor. În Eshatologia dumneavoastră - vol. 4 - Teologia morală - afirmați că omul vorbește răspunzând. Textul la care mă refer lansează un fel de teologie a răspunsului. Mi s-a părut incitantă această teologhisire pentru că, după câte știți, civilizațiile milenare au pus accentul pe întrebare. De aici și harnicul cult al oracolelor. În legenda lui Parsifal, așa cum observă M. Eliade, eroul mistic e sortit să pună „întrebarea justă, necesară și urgentă", iar consecința nu întârzie să apară, ținutul pustiul al regelui Pescar înverzește din nou. Mesajul acestui mit faimos este că o întrebare bine pusă fertilizează întreg cosmosul. Am putea susține din această perspectivă că mileniile de dinaintea Întrupării au stat sub mitologia întrebării. Din studiul dumneavoastră pare să se înțeleagă - la capitolul despre iad - că o teologie a răspunsului este inaugurată prin Întrupare de Hristos

Părintele Dumitru Stăniloae - Eu cred că aici, la această interpretare a cuvântului omului, aș aduce textul din debutul Evangheliei lui Ioan, care spune: „La început a fost Cuvântul". Deci a fost un Cuvânt din care toate s-au făcut și care a pus baza necesității unui răspuns către cel căruia i-a fost adresat acest cuvânt. N-a fost numai așa, o realitate inertă, nesimțită, pasivă, o lume materială în sine, ci a fost adresată cuiva, unuia care poate să răspundă, unui om. Și cred că de aici am pornit când am spus că omul este cel care răspunde. Chiar întrebarea, căci omul pune și întrebări, cine a pus în el întrebarea? Poate veni asta de la el o dată ce el nu este de la sine? Deci, întrebarea este tot un fel de cuvânt care își cere un răspuns. Omul simte că trebuie să dea un răspuns. N-ar fi întrebare dacă nu s-ar simți necesitatea răspunsurilor.

S.D. - Răspunsul domină.

Pr.D.S. - Da, că asta îl interesează mai ales pe om. Nu rămâne numai cu întrebările, ci vrea răspunsul. Și se simte obligat, chiar somat lăuntric, să răspundă. Toată viața lui este o răspundere. Asta îl înalță pe om. Sigur că așteaptă și un răspuns de la Dumnezeu. Dar mai înainte de asta este pusă în om dorința de a răspunde el însuși. Omul este făcut să întrebe pentru că trebuie să răspundă.

S.D. - Ce relație vedeți între îndoială și întrebare?

Pr.D.S. - Îndoiala, în mare, ține de om mai ales după ce acesta a pierdut claritatea vederii.

S.D. - Șarpele debutează printr-o formulă dubitativă: „oare?"

Pr.D.S. - Eu cred că Adam, înainte de a gusta din fructul oprit, cred că nu-i prea punea întrebări. Vedea foarte clar.

S.D. - Deci, prin șarpe omul intră în imperiul întrebărilor.

Pr.D.S. - Începe să se îndoiască.

S.D. - Atunci rostul unui teolog în iconomia mântuirii poate avea legătură cu afirmația Pr. Galeriu, din „Dialogurile de seară", unde dânsul replică partenerilor de discuție: „Eu trebuie să am mai multe răspunsuri decât dumneavoastră întrebări". În momentul acela, afirmația i-a scandalizat pe partenerii de dialog.

Pr.D.S. - Fundamental este răspunsul. Dar, pe măsură ce omul cade într-o neânțelegere, într-un întuneric, întrebările se înmulțesc. Și se mai înmulțesc întrebările și atunci când vrei să știi foarte multe despre taina lucrurilor. Noi suntem în primul rând ființe răspunzătoare și în al doilea rând existențe interogative. Suntem chemați prin Dumnezeu ca parteneri la o convorbire. Și atunci El este Cel care are rolul principal, El este Întrebătorul. Și Cel care să ne poruncească, să ne ceară. Îi cere lui Adam ce să facă, nu-l pune pe acesta să întrebe ce să facă.

S.D. - Știți că asta nu ați scris-o în Eshatologie. Este o formulare în premieră absolută! Dar imediat adăugați o reflexie tulburătoare. Ziceți: ba s-ar putea să ne gândim și așa, că poate rostul Întrupării a fost ca Hristos să-și asume responsabilitatea răspunsului în locul nostru, să-și ia această povară în locul nostru.

Pr.D.S. - Da, pentru că El reprezintă omul așa cum trebuia să fie. Și noi n-am mai răspuns cum trebuie, prin ascultare. Omul este întâi ascultător. Și ascultător însemnează și răspunzător. Noi n-am mai prea răspuns lui Dumnezeu pentru că nu L-am mai ascultat.

S.D. - Cum răspundea Avraam: „Iată-mă Doamne!"

Pr.D.S. - Și atunci a venit Iisus Hristos și a răspuns în locul nostru tot ceea ce trebuia să răspundem noi. Și ne-a dat o pildă de cum trebuie să răspundem noi. Pentru mine, fiecare om este o întrebare și fiecăruia trebuie să-i răspund. O întrebare, împreună cu misterul lui, cu necesitățile lui, și eu trebuie să-i răspund. Fiecare om este o ființă obligatorie pentru mine. Și nu el s-a făcut așa, ci este făcut de Dumnezeu ca atare. Ba chiar și natura îmi este pusă dinainte de Dumnezeu.

S.D. - Deci chipul lui Dumnezeu care este în celălalt semnifică de fapt întrebarea care este în celălalt. Modul cum el mă întreabă pe mine.

Pr.D.S. - Da, așa este. Eu trebuie mai întâi să țin seama de necesitățile lui, nu de ale mele.

S.D. - Și ăsta este chipul lui Dumnezeu, necesitățile lui?

Pr.D.S. - Așa este. Și Iisus răspunde săracilor, tuturor oamenilor necăjiți așa cum trebuie să răspundă Dumnezeu - cu o altă viață, plină de iubire. Cine ne dă iubirea, cine ne dă viața? Dumnezeu ni le dă. Și noi trebuie să-I răspundem. Nu lipsește nici din om trebuința de întrebare, însă fundamental este în el caracterul de ființă răspunzătoare, ființă ascultătoare. Să-L aud pe Dumnezeu și să-I răspund. Asta înseamnează să

am și eu o anumită claritate în exprimare. Când nu mai posed această claritate, când mă îndoiesc, atunci încep să mă întreb. Și acestea se înmulțesc când nu mai este nimic clar.

S.D. - În perspectiva acestor reflecții asupra întrebării și răspunsului, unde vedeți devierea culturii în raport cu cultul?

Pr.D.S. - În cult, în Liturghie, omul nu se întreabă, ci numai ascultă și-L laudă pe Dumnezeu; și-I răspunde mereu. Este adevărat că și cere în rugăciune. Dar cere cu o siguranță, că El poate să-mi dea răspunsul. Cu o siguranța că El este Cel care m-a făcut așa, că nu sunt eu cel care m-am făcut întrebător. Cultul este mai mult un răspuns.

S.D. - Deci cultura este mai interogativă.

Pr.D.S. - Da

S.D. - Spuneți-mi, vă rog, ce este viermele cel neadormit? De fapt, ce este chinul, care sunt limitele lui? Între ce extreme se mișcă?

Pr.D.S. - Viermele cel neadormit din iad? Viermele, deși mănâncă, îți mănâncă din ființă și nu te lasă deloc să fii liniștit, mereu te ciupește, mereu rupe ceva din tine. Și neadormit este în sensul că niciodată nu va reuși să ne distrugă total. Asta-i curios.

S.D. - Adică să ne împuținеze?

Pr.D.S. - Ne împuținează mereu, dar niciodată nu ajungem la pieire. Poate că și aici este o taină, aceea că suntem din nimic, dar Dumnezeu nu ne mai lasă să ajungem la nimic. Trăim mereu în vecinătatea nimicului, la marginea nimicului, la limita nimicului, dar niciodată

nu ajungem la nimic, fiindcă Dumnezeu nu ne lasă să ajungem acolo.

S.D. - Spuneți undeva că lumea, în clipa în care va fi distrusă, nu va fi distrusă total, nu va fi total nimicită. Are asta o legătură cu ceea ce spuneți acum?

Pr.D.S. - Da, are o legătură. Dumnezeu nu se mai dezminte. O dată ce a creat lumea, și mai ales pe om, nu-l mai distruge total. Orice ar face omul, nu-l mai distruge total. Asta ar fi o victorie a nimicului, și Dumnezeu nu mai îngăduie aceasta. El a făcut lumea și pe om și astea vor rămâne în vecii vecilor, chiar dacă se chinuiește. Răul absolut, dacă ar exista, ar fi nimicul.

S.D. - Și despre iad spuneți în aceeași scriere că este minusul suprem.

Pr.D.S. - Minusul suprem, dar nu nimicul. Pentru că dacă este nimic, atunci n-ar mai fi nici rău. Iar Dumnezeu nu a făcut lumea dintr-un rău, ci din nimic, astfel și-a arătat atotputernicia. A pieri total înseamnează a pieri toată existența, și răul spre care înaintează mereu omul ar avea o victorie definitivă. Or, răul nu poate avea o victorie definitivă. Răul este mereu oarecum ținut între niște margini, și așa cum spune Sfântul Ioan Damaschinul „Chiar și existența demonului are ceva bun în ea". Poate că și aceasta explică putința diavolului de a rămâne cu încăpățânare în iad. Este și în aceasta ceva pozitiv. Este câte un om care, în mândria lui, spune că n-are nevoie de Dumnezeu, care nu vrea să fie ascultător și care știe că va suferi din acestă pricină; degeaba, tot ce-l interesează este să fie independent.

Caută de fapt nu atât libertatea, cât independența, autonomia.

S.D. - Stil Cioran.

Pr.D.S. - Da, stil Cioran. Dar până și această pornire este tot de la Dumnezeu. Domnule, existența nu mai poate fi distrusă. Omul suferă, dar pe de altă parte trebuie să-i fie recunoscător și lui Dumnezeu pentru că îl lasă să existe. Cred că răul cel mai mare ar fi să ne lase să nu mai existăm.

S.D. - Și teoria lui Chirilov din „Demonii", și teoria sinuciderii a lui Cioran folosesc următoarea logică luciferică: libertatea mea este atât de mare, încât eu, sinucigându-mă, pot să ies de sub incidența lui Dumnezeu, pot să scap de tutela Lui și să-i dovedesc autonomia mea.

Pr.D.S. - Se înșeală, nu vor putea ieși. Ei vor rămâne tot sub acoperământul lui Dumnezeu. Însă vor fi chinuiți în vecii vecilor, pentru că se opun Lui. A te opune lui Dumnezeu nu însemnează a-L forța pe Dumnezeu să-și anuleze total existența, ci însemnează a nu mi-o spori în legătura cu El. Însemnează a rămâne săracă, căci, dacă sunt numai eu, sunt sărac și pot deveni tot mai sărac, și aceasta este moartea spirituală. Nu este o inexistență totală. Noi suntem făcuți pentru a crește în Dumnezeu și toată existența este făcută pentru a crește în Dumnezeu. A fi pe de o parte creată, iar pe de altă parte a se îmbogăți cu ceea ce este necreat, cu ceea ce este Dumnezeu. Chiar și pe cei ce nu-L cunosc pe Dumnezeu îi ține o energie a lui Dumnezeu. Și, în prezent, Dumnezeu continuă cumva să fie Creator, adică să ne dea putere să existăm, fără ca existența

nostră să fie una cu această putere necreată. Dar ea stă la baza existenței.

S.D. - Șestov spune că Dumnezeu este „puterea verbului a fi". Nu este „verbul a fi" ci este „puterea verbului a fi".

Pr.D.S. - Foarte frumos și chiar așa și este. Dar puterea verbului a fi este de fapt puterea unui alt a fi; este o existență. Nu a putut să fie cândva nimic, peste tot nimic, nu, n-a putut să fie. Este ceva din veșnicie, din eternitate, este. E ceea ce-mi răspunde cu este.

S.D. - Deci și iadul este, ca un minus suprem, dar totuși este.

Pr.D.S. - Spune Sfântul Grigorie de Nazianz, într-o carte pe care tocmai o traduc, zice că trebuie să recunoști că este ceva ce n-a avut cauză, care n-a putut avea cauză. E din veșnicie. Acest ceva trebuie să fie de o existență extraordinară, ceva ce are în ea totul. Ce putere trebuie să fie în ea!

S.D. - Să n-ai nevoie de o cauză.

Pr.D.S. - Acest ceva care vine din veci nu poate fi o esență inconștientă, involuntară, minoră ș.a.m.d., care s-a dezvoltat, ci trebuie să fie maximul pe care nu ni-l putem închipui, trebuie să fie Dumnezeu. Deci ceva fără cauză.

S.D. - Chinul este o pedeapsă de la Dumnezeu, este o acțiune a demonilor sau apare prin opțiune proprie? Chinul celui din iad?

Pr.D.S. - Chinul celui din iad este o tot mai mare slăbire a legăturii cu izvorul vieții. A avea mai puțină existență înseamnă chin; și mai ales pe plan spiritual.

Un fel de împuținare ontologică. Trupul nu mai are ce-i trebuie, sufletește nu mai sunt cum trebuie, nu mă mai bucur de atenția cuiva, ci numai de dușmănia lor. Deci toate felurile de nemulțumiri, de chinuri.

S.D. - Și bătrânețea este o diminuare?

Pr.D.S. - Da, este o diminuare, dar vine de pe urma păcatului. Pentru că ne-am deslipit de Dumnezeu și am căzut în păcat. Toate astea nu se mai vindecă așa de ușor; căderea a avut repercusiuni asupra întregului cosmos, asupra întregii materii. Dumnezeu le-a transformat pe acestea într-un fel de posibilități de răbdare, ocazii de răbdare.

S.D. - Ce sunt ocaziile de răbdare?

Pr.D.S. - Bătrânețea și toate neputințele care ne vin. Să le răbdăm, să nu ne revoltăm împotriva lui Dumnezeu, că nu de la El ne-au venit.

S.D. - Dar chinurile iadului nu sunt ocazii de răbdare?

Pr.D.S. - Nu, nu sunt. Asta este ceea ce le deosebește și le face mai chinuitoare. Cei din iad nu mai au speranța; în răbdare este speranță. Iisus însuși a pătimit atâtea. Răbdarea este într-un fel o legătură cu Dumnezeu, pentru că are în ea speranța. Când ne pierdem răbdarea, atunci recurgem la sinucidere, care este o amăgire, crezând că terminăm cu existența. Nu, nu terminăm cu existența. Cioran nu-și dă seama, el nu gândește până la capăt, el nu-și pune întrebarea fundamentală, ce este acest este? El nu este un filosof propriu-zis pentru că nu are competența întrebării. El este un sentimental mereu revoltat...

S.D. - Poate este un liric...

BIBLIOTECA
PANAIT ISTRATI
BRĂILA

Pr.D.S. - Da, așa ceva. Un liric trist, așa, melancolic... O structură emotivă, estetică; nu-și pune nici o problemă. Revoltat și atât. Și asta-i și prima reacție a omului față de realitate. Stai dom'le, dacă te mai maturizezi puțin, începi și te întrebi ce-i cu toate astea. Reacția lui este cea mai simplistă, copilăroasă, reacția primordială, aproape reacția animalului. Animalul nu știe pentru ce-i tăiat, lovit.

S.D. - Adică este o animalitate a spiritului, cum ar califica Noica domeniul esteticului.

Pr.D.S. - Da, probabil.

S.D. - Atunci am putea spune că popoarele ortodoxe care au suportat comunismul, având o irascibilitate social politică mai mică, în virtutea faptului că păstrează elementele adevărate ale comportamentului cristic, deci la aceste popoare răbdarea pare mai curând virtute decât lașitate?

Pr.D.S. - Ce putem face? De ce nu ne-au ajutat „irascibilii din apus", ei erau liberi. Acum este ușor să critici, să judeci și să fii viteaz.

S.D. - Fără îndoială că lumea consideră aceste patru cărți ale dumneavoastră - cele trei de Teologie Dogmatică și cea de Teologie morală - ca fiind capodoperele dumneavoastră.

Pr.D.S. - Nu știu dacă și filosofii spun asta.

S.D. - Nu ne interesează asta acum. De altfel, să știți că împărtășiți aceeași soartă ca și ei. Nici despre Noica nu s-a scris mare lucru, nici despre dumneavoastră. Nu s-a scris nu din răutate, ci fiindcă nu are cine. Cine să vă citească și cine să facă recenzii? Spuneți-mi

cine? Trebuie să ai o minimă pregătire teologică sau pregătire filosofică ca să poți să le comentezi. Or, în cea mai mare parte opinia critică este constituită din oameni cu pregătire filologică, cel mult cu ceva lecturi filosofice. Competența teologică însă...

Pr.D.S. - Despre Noica a scris Liiceanu.

S.D. - Fiindcă-i elevul lui, dar ăsta-i singurul. În altă ordine de idei, eu am încredințarea că eshatologia dumneavoastră este una dintre capodoperele teologiei universale. Aș vrea să vă pun o întrebare: Când ne împărtășim, care-i finalitatea Sfintei Împărtășanii? Nu credeți că prin sporirea conștiinței eshatologice, printr-o cunoaștere mai consistentă a conținutului ei, credincioșii ar dobândi o conștiință euharistică mai pronunțată?

Pr.D.S. - Eu cred că orice apropiere de Hristos și deci, mai ales, cea de la Sfânta Împărtășanie, ne face să ne gândim mai mult la viața fericită de dincolo. Viața aceasta este plină de mizerii, o răbdăm, căci știm că și răbdarea este o cale. Însă din puterile pe care ni le dă Dumnezeu spre a ne apropia de Hristos înviat, adică de Cel care a mers înaintea noastră în viața viitoare, este și Împărtășania. Și, în general, prin toate tainele, noi ne unim tot mai mult cu Hristos care este Hristos cel Înviat. Nu ca Occidentul care accentuează pe Hristos cel din istorie, ci noi ne uităm la Hristos cel Înviat.

S.D. - Atunci diminuarea înțelegerii credincioșilor, îndepărtarea lor de sensurile profund eshatologice, nu creează la un moment dat un formalism în împărtășanie? Până la a crede că te împărtășești cu Iisus cel istoric?

Pr.D.S. - Noi trebuie să avem mereu conștiința aceasta că nu ne putem împărtăși cu Iisus cel istoric, pentru că Iisus cel istoric este un Iisus supus încă morții; or noi ne împărtășim cu Iisus care a biruit moartea, care și-a spiritualizat trupul, care are un trup dincolo de materia aceasta coruptibilă, care este Trupul pe care sperăm să-l avem și noi în viața viitoare. Este un grăunte pe care-l sădim în noi, ca să crească un grăunte nou din el, în trupul acesta al nostru muritor, ca din el să se dezvolte trupul nostru cel asemenea lui Hristos. Și Sfânta Împărtășanie ne pregătește pentru aceasta.

S.D. - Poate că ar fi cazul să descrieți teologic ce înseamnă o lume „care se va sfârși printr-o convergență misterioasă între lucrarea dumnezeirii și lucrarea omului" - sintagma vă aparține. Și mai spuneți, în acest sens, că lumea se va sfârși nu datorită istoriei ci prin voia lui Dumnezeu, atunci când lumea va fi epuizată teologic. Vă rog să descrieți ce înseamnă o lume epuizată teologic.

Pr.D.S. - O lume foarte îndepărtată de Dumnezeu. Asta scrie și în Epistolele Sfântului Apostol Pavel. Vor apărea hristoși mincinoși, chiar în Biserică vor apărea hristoși mincinoși, vor apărea oameni tot mai legați de lumea aceasta, lumea va fi tot mai depărtată de Hristos, toate acestea vor complica enorm existența - așa după cum se și poate constata astăzi. Sfârșitul lumii vine și pentru că oamenii merg spre acest sfârșit, merg spre o stare în care nu mai folosesc puterile dumnezeiești care le împrospătează și le îmbogățesc puterile spirituale. Devin tot mai neputincioși spiritual, tot mai dezuniți între

ei, viața istorică devine tot mai insuportabilă. Deci, asta nu este numai o lucrare a lui Dumnezeu, ci și o lucrare a noastră. Și de aceea vine și ca un fel de pedeapsă, de aceea spune Sfântul Apostol Petru în Epistola II, cap 3, verset 10, că „va veni ca o ardere", va arde lumea aceasta, prin foc va arde.

S.D. - Spiritual.

Pr.D.S. - Nu știu dacă numai foc spiritual. Va fi cer nou și pământ nou.

S.D. - Aș vrea să vă întreb despre una dintre perspective, pe care o dați în Eshatologie, referitor la sfârșitul lumii. Aș vrea să-mi explicați cum trebuie înțeleasă viziunea dumneavoastră, când spuneți că sfârșitul va fi fulgerător, de la lumea cea veche la lumea cea nouă. Cum s-ar spune, descrieți o simultaneitate, în clipa în care o lume va fi devorată de foc - nu nimicită până la capăt, dar devorată - în aceeași clipă se va și restaura cosmosul și vor învia trupurile. Care este temeiul acestei viziuni, de ce n-ati vorbit de o trecere mai lentă, de o „perioadă de tranziție".

Pr.D.S. - În Evanghelie nu se pomenește de aceasta.

S.D. - Există acest lucru fulgerător ?

Pr.D.S. - Da, fulgerător. Oamenii vor petrece ca și cum nu s-ar putea întâmpla nimic și deodată vine acest sfârșit.

S.D. - Da, dar sfârșitul poate să țină.

Pr.D.S. - O să fie ca și la potopul lui Noe, care tot așa a venit.

S.D. - Dar potopul a ținut câteva zile.

Pr.D.S. - Dar focul vine mai ușor. Uite, chiar acum îmi vine ideea aceasta, dacă nu cumva la această pregătire a sfârșitului lumii nu va avea un rol și bomba atomică, această iresponsabilitate în care trăiesc oamenii?

S.D. - Problema este de fapt asta: pot să concep un sfârșit fulgerător, începutul fulgerător nu pot să-l concep. Adică să învie toți. Mijloace să ne distrugem brusc avem astăzi.

Pr.D.S. - Da, dar Iisus Hristos cum a venit? Fulgerător! Pe cei care sunt buni, Dumnezeu îi va scăpa într-un fel, atunci, și-i va trece la o altă viață. Asta este marea taină, cum va trece lumea din această stare de ardere la starea de cer nou și de pământ nou dintr-o dată? Și se va arăta pe cer semnul Fiului Omului - Crucea! - care va căpăta iarăși toată semnificația ei. O cruce mustrătoare poate că va fi, o cruce pe care n-am folosit-o, dar care a adus Învierea. Poate că această Cruce va aduce o transformare fulgerătoare a ordinii materiale și a învierii oamenilor, așa după cum Hristos a înviat fulgerător. Căci materia nu poate să meargă treptat de la starea de coruptibilitate la o altă stare. Cred că se întâmplă tot un act extraordinar a lui Dumnezeu. Materia nu va dispărea, poate că nici chiar lumea aceasta cu materia ei nu va dispărea, însă se va produce în ea o transformare extraordinară, se va umple deodată de lumină poate chiar lumina care stă la baza ei, poate va țâșni vreodată prin voia lui Dumnezeu. Poate lumina din Hristos va inunda deodată această materie și va face o lume nouă, plină de lumină, iluminată, incoruptibilă.

S.D. - Cum ai aprinde brusc o lumină într-un întuneric.

Pr.D.S. - Da, cred că așa este. Brusc. Este o mare taină.

S.D. - Pe de altă parte arătați că hiliasmul, milenarismul, tocmai asta creează, un interval de o mie de ani, până la judecată, în care pe pământ este o hârjoneală, păcătoșii fiind alergați de drepți, care au ocazia să împartă dreptatea. Credeți că acest interval din hiliasm să fi influențat în vreun fel doctrina comunistă, „eshatologia" lui utopică?

Pr.D.S. - Cred că da și cred că și anumite fragmente din proorocii care vorbesc despre o epocă finală, o epocă fericită. Dar hiliaștii nu și-au dat pe deplin seama că această epocă fericită este dincolo de istorie. Ei cred că va fi în istorie. Și aceștia erau reprezentanți evrei, care au venit cu ideea aceasta a unei epoci fericite la sfârșitul istoriei. Dar s-a văzut limpede că istoria e relativă, că în istorie nu se pot realiza niște valori depline. În istorie este o luptă, sunt necesități, sunt griji ale viitorului. În viața viitoare nu va mai fi nici timpul ca viitor al grijilor, nu vom mai avea nevoie de mâncare și de băutură și toate celelalte...

S.D. - În critica doctrinelor milenariste dumneavoastră rostiți un lucru extrem de răspicat, care nu este pe deplin cunoscut nici de către lumea credincioșilor, anume faptul că între istorie și eshaton este o incompatibilitate absolută. Deci istoria trebuie să se surpe, trebuie să se oprească total, ca restaurarea să se poată

petrece. Or, majoritatea doctrinelor, hiliasmul și celelalte, văd o dilatare a istoriei.

Pr.D.S. - În istorie există și o prezență a lui Dumnezeu, mai ales de când a venit Iisus Hristos. De aceea se și spune că Hristos a venit în timpurile din urmă. Intră în istorie, în densitatea ei nevăzută, dar aceasta rămâne la suprafață la fel. Istoria rămâne un teren de luptă pentru Hristos. Știm că va fi un sfârșit al ei. Înainte de Hristos nu se știa aceasta. Am găsit ceva la Petru care este cu totul împotriva hiliasmului: „Iar ziua Domnului va veni ca un fur", deci fulgerător, „atunci cerurile vor pieri cu vuiet mare, stihiile arzând se vor desface și pământul și lucrurile de pe el vor arde cu totul. Deci dacă toate acestea se vor desființa, cât de mult vi se cuvine vouă să umblați într-o viață sfântă ca să fim oricând gata". Deci se vorbește de un sfârșit fulgerător, dar și de o venire fulgerătoare.

S.D. - Ați mai făcut în aceeași scriere o altă afirmație deconcertantă, după părerea mea. Ziceți la un moment dat: „Astfel istoria va putea ajunge obiectiv, de multe ori, aproape de sfârșit, fără însă ca subiectiv oamenii să știe aceasta". Adică, dacă am înțeles bine, noi am fost de mai multe ori în preajma sfârșitului? Care a mai fost încă o dată amânat? Aici se lasă bănuită o doctrină mai încurajatoare a amânărilor; Dumnezeu se îndură și prelungește încă lumea. Asta ați vrut să spuneți?

Pr.D.S. - Nu, nu asta am vrut să spun. Vroiam să subliniez că unii pot să judece că iată, avem elemente obiective, potrivit cărora sfârșitul este aproape, dar unii

spun altfel, știți... Subiectiv nu știm. Obiectiv există data sfârșitului.

S.D. - Dar amânări nu pot fi? Ca la Sodoma?

Pr.D.S. - S-ar putea, întrucât depinde și de felul de comportare al oamenilor. Și Iisus a spus: „O, dacă ar fi știut cetățile cutare s-ar fi întors. Dar voi nu v-ați întors". Poate că Dumnezeu lasă și un spațiu de libertate oamenilor. S-ar putea ca dacă îi vede pe oameni că se mai îmbunătățesc, îi mai lasă. Adică nu putem ști care este raportul între libertatea ce se dă oamenilor și între voia lui Dumnezeu.

S.D. - Adică nu cunoaștem proiectul.

Pr.D.S. - Dumnezeu totuși știe când va veni sfârșitul.

S.D. - Păi, dumneavoastră spuneți că Dumnezeu știe când istoria este coaptă pentru sfârșit.

Pr.D.S. - Da, coaptă definitiv pentru sfârșit. Câteodată înclin să cred că progresul acesta mare al științei a făcut pe reprezentanții cei mai de seamă ai ei să-și dea seama - pe de o parte de grandoarea universului și pe de altă parte de neputința cunoașterii, de relativismul cunoașterii. Și asta îi face pe oameni mai credincioși. Poate că știința naivă a secolului trecut i-a făcut pe oameni să creadă că nu le mai trebuie credința. Dar iată că acum, oamenii, ajungând poate la un fel de maturitate în cugetarea științifică, vor trage niște concluzii adulte spiritual; care îi vor face mai credincioși și vor mai da lumii încă o epocă de înflorire a credinței. Dar nu sunt sigur. De aceea toate sunt relative. Obiectiv noi nu putem cunoaște.

S.D. - Dumneavoastră spuneți că pentru sfârșitul lumii trebuie să se împlinească lumea de sus și apoi va veni sfârșitul. Împinire de sus însemnează că toate mădularele vor veni în jurul lui Hristos și dumneavoastră ziceți: că să se nască toți cei rânduiți să se nască, adică toți cei mai înainte știuți. Întreb: sunt și alții neștiuți? Asta sugerează cumva o doctrină a predestinării?

Pr.D.S. - Părinții vorbesc foarte ambiguu, foarte neclar despre la câți oameni se gândește Dumnezeu să vină pe lume. Și nici eu nu am putut să mă pronunț. Dar asta nu înseamnă că sunt unii de care Dumnezeu nu știe că vor veni. Poate că starea aceasta, care este omenirea, va face imposibilă înmulțirea oamenilor. Nu cumva spre asta vom înainta? Pe măsură ce înaintăm spre sfârșit ni se fac cunoscute tot mai multe lucruri. Cine ar fi știut ce simbolizează acele „păsări cu cioc de fier" care vuiesc în Apocalipsă până să fi apărut avioanele? Cine s-ar fi gândit la o ardere a universului într-o clipă; până n-a apărut energia atomică?

S.D. - Dumneavoastră spuneți că infinit nu este numărul oamenilor care se vor naște, infinită este iubirea lui Dumnezeu asupra unui număr fix, rânduit. Căci „Iubirea infinită are nevoie de concentrare pe un număr fix de persoane". De ce? Dumnezeu nu poate să iubească infinit o infinitate? Nu suferă aici de antropomorfism remarca dumneavoastră?

Pr.D.S. - Oare Dumnezeu făcându-se om, nu ține seama și de condiția noastră umană? Oare am putea noi să ajungem la o iubire a tuturor oamenilor dacă ar fi infiniți? A spus și Kant în antinomiile lui că lumea

aceasta noi nu o putem gândi, nici finită, nici infinită. Așa cred că este și cu omenirea. Dar nici un spațiu gol de lume nu ne putem închipui. Poate că infinitatea ține de creație, poate nu este făcută să fie tot atât de infinită ca și Dumnezeu. Infinitatea trebuie să fie unită și cu o perfecțiune. Or, noi vedem că lumea aceasta nu are perfecțiuni. Se mai vorbește despre acei extratereștri care locuiesc pe alte planete și care mai vin și pe la noi! Eu nu cred asta, pentru că omul este atât de vechi, încât este imposibil ca să nu fi întâlnit până acum ființe și mai vechi decât el, care ar fi ajuns ele până aici în vreun fel.

S.D. - Deci nu credeți că există civilizații extraterestre?

Pr.D.S. - Nu, nu cred.

S.D. - Sfântul Vasile era dubitativ în această problemă...

Pr.D.S. - Se spune că lumea aceasta este de milioane și chiar miliarde de ani. Or, dacă noi într-un timp atât de scurt am ajuns să cunoaștem alte planete, nu cred că alții mai vechi ca noi nu ar fi ajuns până aici. Oricum, creația este finită, chiar și spațiul este finit, dar noi nu ne putem imagina aceasta pentru că nu l-am străbătut.

S.D. - Noi spunem că infinitul este foarte greu de închipuit, aproape imposibil. Nu credeți că de la Întrupare și finitul a început să fie foarte greu de închipuit? Cum poate un finit să cuprindă infinitul?

Pr.D.S. - Omul este un infinit în virtualitate, omul este făcut pentru infinit, dar nu este infinit în sine. Este infinit în legătura cu Dumnezeu. El niciodată nu se

poate sătura de Dumnezeu. Dar nu ajunge să fie infinit actualizat. Totdeauna e mai puțin decât Dumnezeu și niciodată în vecii vecilor nu va ajunge să aibă o infinitate ca a lui Dumnezeu. Aici ar fi și rezolvarea chestiunii universului finit sau infinit. Chiar știința actuală ne mai dă unele sugestii, când gândim despre astea.

S.D. - Surprinzător, afirmați că lumea se înșeală când crede că iadul este teritoriul morții. În realitate, avem de-a face cu o înviere pozitivă și cu o înviere negativă. Ziceți: „Trupurile păcătoșilor se resimt și ele de Înviere".

Pr.D.S. - Da, toți vor învia pentru că Hristos va face materia incoruptibilă, chiar și materia în care se vor îmbrăca cei din iad. Pe de o parte vor suferi la infinit toate chinurile, pe de altă parte nu se vor putea sfârși niciodată. Adică omul este făcut pentru o infinitate, chiar în rău. Există în om o sete de nesfârșit, și chiar și cel din iad vrea totuși să existe. Setea de a nu se stinge nicicum, niciodată. Chiar dacă trăiești într-un minus, dar știi că acel minus nu va fi dus niciodată până la capăt.

S.D. - Într-o dimineață mi-ați spus la telefon, având cred în acel moment o dispoziție „apocaliptică", că dincolo nu vor mai fi între oameni înțepături. În text spuneți că eonul cestălalt, al Învierii, nu va mai fi iluzionism și ipocrizie. Ce înțelegeți prin aceste înțepături care nu vor mai fi dincolo?

Pr.D.S. - Eu m-am gândit la existența celor fericiți. Materia nu va mai mânca, nu va mai trebui să elimine ceea ce a mâncat, nu se va mai îmbătrâni prin aceasta,

nu se va mai slăbi. Dar nu mai este mișcare în trup? Cred că este o mișcare de la unul la altul, dar o mișcare a iubirii și o mișcare a luminii. Cred că este covârșitoare lumina lui Hristos în toți, în așa fel încât covârșește aceste necesități ale materiei. Astfel materia își va găsi și ea o bucurie în această viață bogată în spiritualitate.

S.D. - Dumneavoastră descrieți un materialism mistic; există o materie sfântă.

Pr.D.S. - Există. Aici pe pământ iată, sunt pustnici care trăiesc aproape cu nimic. Materia trupului continuă să existe, totuși nu mai are trebuințele acestea; Viața spirituală este foarte intensă. Poate așa înțelegem câte ceva din viața de dincolo.

S.D. - Dumneavoastră spuneți despre trupurile înviate ale oamenilor că vor fi lumină plus consistență. Noi am putea ușor înțelege acest lucru, câtă vreme vorbim astăzi despre fotoni, care sunt energie. Dar mai spuneți că această consistență trebuie să aibă foarte multă elasticitate. Ce înseamnă elasticitate?

Pr.D.S. - Am folosit termenul pentru al opune rigidității. Rigidității bătrâneții, în care îmi simt toate oasele, față de tinerețe. Va fi ca o extraordinară tinerețe în trupul nostru.

S.D. - Cu ce vârstă a trupurilor vom învia?

Pr.D.S. - Toți vom fi tineri.

S.D. - Cât de tineri?

Pr.D.S. - Asta nu pot eu să vă spun. Nici copii, nici bătrâni.

S.D. - Dar cei care au murit copii?

Pr.D.S. - Undeva se spune că toți vor fi de-o vârstă. Vor crește spiritual toți. Această creștere spirituală va face să nu mai fie unii copii față de ceilalți. Pentru că și cei cărora li s-a părut că au înțeles multe în viața aceasta, de fapt au înțeles foarte puține. Ne vom mișca cu toții prin lumină. Dar cred că nu putem vorbi prea mult despre aceasta. De aceea picturile Bisericești sunt foarte rezumative în privința raiului. Din iad prezintă mai multe, pentru că iadul seamănă mai mult cu viața de aici...

S.D. - Epectaza, acest elan sporit de unire cu Dumnezeu.

Pr.D.S. - „Cele dindărăt uitându-le", trec dincolo, asta înseamnă epectazo. Despre asta vorbește undeva Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Grigorie de Nyssa. O veșnică înaintare.

S.D. - Asta creează o osteneală? Este o dinamică paradisiacă care poate să te slăbească?

Pr.D.S. - Nu. Omul care gândește se simte mereu neobosit, mereu tânăr. Ai mereu o bucurie să înțelegi mai mult.

S.D. - În cazul acesta cum definiți sintagma Sfântului Maxim, aceea a stabilității mișcării?

Pr.D.S. - A luat-o de la Grigorie de Nyssa. Adică mă mișc pe aceeași linie, fără să cad nici într-o parte, nici în alta. Înaintez mereu, dar într-o continuitate cu ce a fost. Un om care face numai bine îl va face mereu, merge pe linia aceasta. Orice linie a binelui este nesfârșită. Asta este și în înțelegere. Dacă ar fi să scriu

din nou Dogmatica, vă asigur că n-aș schimba nimic, dar sigur aș adăuga lucruri noi.

S.D. - Cum s-a ajuns la paradisul bleg, ăsta la care nici nu-ți vine să râvnești?

Pr.D.S. - Cine v-a pomenit de el?

S.D. - Eu. Adică nu vreau să merg la plictiseală, la o beatitudine sălcie - și-l citez pe Origen - a saturării de fericire, a sațietății. Cum s-a putut dezvolta acest model de paradis?

Pr.D.S. - Cred că n-au ajuns să trăiască realmente nici cunoașterea, nici bunătatea; cred că sunt încă în afară din ele. Dacă te-ai angajat pe linia bunătății, nu poți să te saturi și să mergi mai departe. Nu este ceva plictisitor. Plictisitor este când te oprești. Plictiseala vine când încetează orice activitate a spiritului.

S.D. - Este o îndrăcire?

Pr.D.S. - Da, este socotită ca una dintre cele opt patimi.

S.D. - Dumneavoastră folosiți o descriere fulger, în care peisajul raiului este calificat memorabil ca un „Tabor generalizat"; îl descrieți în termeni strălucitori.

Pr.D.S. - Spațiul nu va mai fi ceva care ne desparte, îi vom vedea pe toți, și-L vom vedea în toți pe Hristos. Va fi o unitate și o bucurie nemaipomenită să ne adâncim în taina tuturor, care este taina lui Hristos.

S.D. - Intervalul acela de care vorbește Origen, diastaza, va dispărea sau se va menține?

Pr.D.S. - Va dispărea.

S.D. - Intervalul între cel creat și Creatorul lui.

Pr.D.S. - Vom ajunge la o deplină unire cu Hristos.

S.D. - Acestea sunt consecințele epectazei?

Pr.D.S. - Aici rămân totuși cu o întrebare, dacă această înaintare va fi în veci sau dacă vom ajunge vreodată la capăt? Dar, în orice caz, nu poate fi o plictiseală, chiar dacă am ajunge la capăt, pentru că ar avea în ea o infinitate. Totuși, noi vom simți că infinitatea ne vine din Dumnezeu și cred că mai degrabă noi suntem făcuți să înaintăm mereu în înțelegere, în iubire, tot mai mult. În ultima carte am vorbit despre lăcașurile din casa Tatălui. Eu am interpretat că fiecare este un lăcaș, toți suntem lăcașuri, în fiecare locuiește Hristos. Îl vedem pe Hristos în fiecare. Și între locașurile acestea este o perfectă transparență. Suntem transparenți unii altora și Hristos este transparent în noi. Și unii suntem în lăcașuri mai strâmte, în care Hristos încape mai puțin, în alții mai mult.

S.D. - Spuneți-mi, dincolo îl vom deduce pe Hristos în ceilalți, sau vom putea să-L distingem cu chip uman într-o identitate precisă, fie ea și recapitulativă?

Pr.D.S. - Îl vom distinge, nu-L vom deduce numai. Hristos, și pe Tabor a fost distinct. Însă, va fi într-un fel și în ceilalți.

S.D. - Deci și distinct, dar și prezent în toți printr-o pecete.

Pr.D.S. - Printr-un fel de iradiere a Lui. Îl văd pe El în toți, Îl văd și în mine clar, Îl văd și distinct. Accentuez personalismul viziunii, altminteri de ce S-a mai făcut Hristos om deosebit de alții?

S.D. - La Voroneț, la Judecata de apoi, sus este Cel vechi de zile, Tatăl, dedesupt imediat este Hristos

Pantocratorul înscris într-o mandorlă augustă, pe sub picioarele lui trece râul de foc întrezărit de Daniel, iar sub El este tronul Hetimatiei, cu Duhul Sfânt „pitulat" pe carte. De sub tron apare o balanță, o uriașă mână cu o balanță, care cumpănește păcatele. Deci avem Treimea afirmată și noi știm că și Judecată se va face potrivit dumnezeieștii sintagme a Sfântului Irineu, „Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt". Am înțeles că Iisus va judeca. Tatăl atunci ce va face? Duhul Sfânt e limpede, cumpănește.

Pr.D.S. - Eu accentuez mereu în carte că nimic nu face Fiul fără Tatăl. Și noi trebuie să vedem mereu în Fiul pe Tatăl și pe Duhul Sfânt. Așa după cum într-unul care vorbește cu răspundere îl văd și pe cel de care este răspunzător.

S.D. - Pe șeful lui adică.

Pr.D.S. - De șeful lui nu-mi pasă.

S.D. - Dar Duhul Sfânt, care cumpănește, nu poate interveni pe lângă Tatăl?

Pr.D.S. - Tot ce spune unul este spus de toți. Cu cât sunt două persoane mai aproape una de alta, cu atât sunt mai la unison. Eu cred că Fiul are un rol deosebit pentru că este și om și știe și neputințele noastre. Și ține seama și de Duhul Sfânt pe care L-a trimis peste oameni. Iar cei care L-au primit, L-au primit pe Însuși Hristos.

S.D. - Dar Hristos pomenește nu numai de păcatele pe care le-am săvârșit față de El, ci, mai ales, de păcatele împotriva Duhului Sfânt, care nu se iartă. De ce nu se iartă păcatele acestea?

Pr.D.S. - Pentru că trebuia să se țină seama și de Duhul Sfânt, pentru că oamenii judecă prea intelectual, fără să țină seama de puterea Duhului care ni s-a dat prin Hristos. Și am păcătuit mai ales împotriva acestei puteri extraordinare care ni s-a dat. Căci dacă n-am fi avut această putere era simplu să fi spus că nu putem împlini ceea ce ne-a spus Hristos.

S.D. - Deci cine are puterea de la Duhul Sfânt și păcătuiește este de două ori vinovat. Dumneavoastră spuneți într-un loc că făptura nu are veșnicia ci o are doar ca participare la Cel veșnic. Înțeleg asta pentru drepți, dar am vorbit că și în iad sunt chinuri veșnice. Aceia la ce participă?

Pr.D.S. - Cei buni participă la veșnicia fericită, cei răi participă la hotărârea lui Dumnezeu de a nu nimici nici o făptură conștientă pe care a creat-o. Nu se mai contrazice pe Sine.

S.D. - Acest spațiu eshatologic, această ambianță eshatologică este o Duminică a vieții de veci. Dumneavoastră comparați viața de dincolo cu percepția noastră; ca să putem înțelege această Duminică a zilei a opta, apelați la percepția noastră. Or, percepția Duminicii, așa cum o are omul într-o ambianță de felul celei de astăzi, este momentul în care nu mai știu ce să fac cu mine, momentul în care nu mai știu ce să fac cu libertatea mea, după ce toată săptămâna am muncit. Cioran o numește undeva „zi de sinucidere". Cum s-au putut petrece asemenea distorsiuni?

Pr.D.S. - Pentru că Duminica este lăsată ca zi de laudă a lui Dumnezeu, ziua Învierii în care depășim grijile

timpului și trebuie să ne ridicăm la înălțimea legăturii cu Hristos cel Înviat. Noi am coborât de acolo. Dacă nu mai mergem la muncă, noi credem că munca asta fizică este totul. Or, noi trebuie să ne ridicăm la munca aceasta de sus, la munca gândirii la Dumnezeu, la munca rugăciunii, adică să nu ne lenevim și să mergem din petreceri în petreceri. Astea sunt niște decăderi.

S.D. - Adică vreți să spuneți că Duminica trebuie să fie pregătită spiritual încă din timpul săptămânii?

Pr.D.S. - Da, toată săptămâna trebuie să ne pregătim să trăim cu Hristos într-un fel. Trăim în istorie, dar parcă Duminica simbolizează depășirea istoriei. Trăim veșnicia. Asta-i ziua a opta. Evreii au făcut din ziua a șaptea ultima zi în care S-a odihnit Dumnezeu. Dumnezeu nu S-a odihnit, El continuă să țină lumea. Pentru noi, lumea de dinainte de Hristos a fost o lume căzută, deci sâmbăta încheia o lume căzută. Prin Înviere a început o altă lume înnoită. Deci o altă Duminică. Prima Duminică a fost începutul Creației, aceasta s-a învechit. Acum a început lumea nouă, Duminica, lumea veșniciei. Trebuie să trăim cumva anticipat această veșnicie.

S.D. - Duminica este și ea o seară și o dimineață, ca și celelalte zile ale Creației?

Pr.D.S. - Duminica este de când ne trezim dimineața, până seara. Trebuie făcut efortul ca ziua aceasta să fie trăită peste grijile celorlalte zile.

S.D. - Este limpede că mediul eshatologic este un mediu al comuniunii, așa îl descrieți: „Înțelesurile

tălmăcesc comuniunea și comuniunea se face în ambianța înțelesurilor".

Pr.D.S. - Comuniunea este o înțelegere între oameni, dar și o înțelegere a rostului Universului. Deci ne ridicăm de la munca asta prea trupească la o înțelegere spirituală a existenței noastre. Și asta este comuniune. și în muncă putem avea o comuniune, dar nu prea avem vreme să vorbim și să înțelegem. Pe când Duminica arătăm pentru ce am muncit peste săptămână. Să facem din Duminică o zi de comuniune, în care să se reflecte și duhul celorlalte zile ale săptămânii.

și a fost ziua a opta

Sorin Dumitrescu - Părinte, iată-ne în situația de a purta ultima convorbire. Dialogul de astăzi, dacă ați accepta, aș vrea să-l centrez pe misterul celei de a opta zi. Iată, bunăoară, că în România există un fel de frison eshatologic, adesea cu accente patetice, câteodată aproape ca o panică, față de un sfârșit iminent care s-ar putea petrece cât de curând. Lucrul se întemeiază într-o oarecare măsură și pe profeția Sfântului Calinic de la Cernica care profețește anul 1992 ca pe un termen posibil al „epuizării timpurilor". Profeția Sfântului Calinic am publicat-o și eu mai demult în „Lumea Creștină". În această rumoare apocaliptică, orientările sectare, eshatologizante, sunt cele care agită cel mai tare spiritele. Din perspectiva acestui fenomen, vi se pare că există semnele unui asemenea deznodământ?

Părintele Dumitru Stăniloae - Cred că nu sunt semne că sfârșitul existenței pe Pământ ar fi foarte aproape. Încă sunt foarte multe posibilități pentru o viață mai înaltă a omenirii pe Pământ. Cred că trebuie să se mai

facă o mare experiență înainte de a veni sfârșitul, iar lumea să-și dea seama că nu știința rezolvă toate problemele omenirii. Omenirea poate să înceapă să vadă că nu se rezolvă totul prin ateism, prin cunoașterea așa-zis pozitivistă. Dar știința ne-a făcut să câștigăm multe lucruri, cum ar fi viziunea unei lumi extraordinar de complexe, pe care de altfel o descrie, ca nimeni altul, Grigorie de Nazianz, fără să fi avut posibilitățile pe care le are acum știința. Și cred că acest lucru ar putea spori convingerea omului că lumea asta este minunată dar că totuși nu ne poate satisface. Prin știință nu o putem cunoaște întreagă. Deci, cred că prin noile perspective pe care le-a deschis acum cercetarea științifică, poate începe o nouă eră spirituală a omenirii. Eu așa socotesc că ne învață timpul nostru. Nu sunt pesimist, nu cred că omenirea a ajuns la un capăt, la o stare în care i-e silă să mai trăiască.

S.D. - Dvs. folosiți undeva o expresie, anume că omenirea încă nu este „epuizată teologic". Ce înțelegeți prin această sintagmă?

Pr.D.S. - Adică nu s-a putut pe deplin cunoaște Dumnezeu din lume. Noi așteptăm să-L cunoaștem și în lume, atât în sens pozitiv cât și în sens negativ. Adică atât prin ceea ce a descoperit știința în lume cât și prin rezultatele ei nesatisfăcătoare. Astfel cred că se deschide perspectiva unei experiențe noi a lui Dumnezeu, a puterii creatoare a lui Dumnezeu, a ceea ce vrea Dumnezeu cu noi în lumea aceasta. Iar gândul sectarilor că lumea se termină așa cum își închipuie ei este de o mare naivitate. În lumea aceasta a noastră, cu pământul

care e așa cum e, cu trebuințele noastre, nu se poate crea un univers perfect. Și sunt foarte puțini oameni socotiți de ei perfecți. Atât timp cât suntem pe pământul acesta avem nevoie de mâncare, de osteneală, de multe griji. Așa că nu poate fi o existență viitoare în lumea aceasta. Trebuie ca mai întâi lumea aceasta să se sfârșească și să se transforme radical, ca să vină o altă lume în care trupurile noastre nu vor mai avea nevoie de mâncare, în care nu vor mai osteni, în care vom putea să realizăm pe deplin ceea ce așteptăm de la viața viitoare: o iubire fără reproșuri, fără scădere între om și om. Și poate că trebuie să ne pregătim și în existența asta pentru o altfel de existență, într-o materie schimbată și ea, în niște trupuri înviate. De ce a înviat Hristos? Ca să înviem și noi! În lumea viitoare o să-L vedem pe Hristos în lumina Lui, o să fim și noi numai iubire. Dar cred că nu ne-am pregătit încă pentru această stare. Cred că trebuie să ajungă în lume mai mulți sfinți. Cred că trebuie să se înmulțească oamenii care se pregătesc pentru Împărăția lui Dumnezeu. Mie mi se pare că omenirea are posibilitatea să înmulțească numărul acestor oameni. Deși câteodată suntem dispuși să spunem că lumea s-a înrăit, că nu mai putem trăi unul cu altul, eu cunosc totuși foarte mulți oameni care sunt extrem de preocupați de Dumnezeu, de ceea ce ne cere Iisus Hristos. Înainte știau lucruri sumare despre El, acum știu mult mai multe; parcă s-a extins și rugăciunea lui Iisus. Înainte această rugăciune isihastă era elitară, numai a unor călugări. Acum parcă a pătruns și în afara mânăstirilor; foarte mulți oameni, chiar dacă nu

rostesc permanent rugăciunea, au tot timpul gândul la Iisus. Mulți mă întreabă cum să facă să fie mereu cu gândul la Hristos. Se întinde, vedeți, un fel de isihasm, o liniștire și în lumea noastră, și asta duce la un progres spre sfințire, spre faptele prin care mulți vor ajunge în Împărăția Cerurilor. De ce se spune în Apocalipsă că va fi împărăția lui Gog și Magog, și cei credincioși vor fi foarte strâmtorați, vor fi foarte puțini? Cred că mai avem până acolo.

S.D. - Cum vă explicați totuși această rumoare, care crește pe zi ce trece, a unui sfârșit iminent? Credeți că este binecunoscuta psihoză a sfârșitului de mileniu? Sau există o anumită dispoziție a lumii credinței către acest deznodământ?

Pr.D.S. - Eu cred că trecem printr-o perioadă de criză. A fost o evoluție care ne-a dus la această perioadă de criză, dar pe care sunt sigur că o vom depăși. Ne-am încrezut foarte mult într-un raționalism cultivat în mod predilect de lumea occidentală, un raționalism care credea că poate rezolva totul. Or, mi se pare că ei încep să fie într-o mare criză. Iar noi, cei din Ortodoxie, începem să ne dăm seama că a venit un timp când vor învăța și ei ceva de la noi, că și lumea apuseană va trebui să devină cu adevărat creștină. Occidentul, folosind un raționalism care separă, s-a despărțit și de Dumnezeu. De aici a luat naștere toată seria filosofiilor atee, mai atee decât cele de dinainte de Hristos. De exemplu Renașterea... poate să renască ceea ce a fost mort? Deci nu e renaștere. Sau un Cioran care e sceptic în toate... Toate arată că faza în care ne-a dus cultura occidentală

este o nenorocire și că trebuie grabnic să ne întoarcem la întâlnirea cu Dumnezeu.

S.D. - Ce legătură vedeți între criza conceptualismului apusean și această panică eshatologică ale cărei semne se manifestă și în România?

Pr.D.S. - Da, pentru că noi am stat sub influența marxismului care tot de acolo a venit și de care nici acum nu sunt prea depărtați intelectualii. Ei nu văd decât o deosebire economică: avuție comună și avuție privată, dar încolo tot așa au rămas. Noi trebuie să scăpăm de influența Occidentului și el chiar ne ajută prin criza în care se află. Cred că mult nu mai pot sta nici ei și trebuie să se inspire din creștinismul de la început, așa cum s-a păstrat el în Ortodoxie. Și noi suntem într-o oarecare criză, fiindcă intelectualii noștri s-au lăsat prea influențați de Occident.

S.D. - Părinte, această panică a deznodământului final nu agită atât mediul intelectual, cât o anumită zonă a credincioșilor, și în special oameni, să zicem, simpli. Mai ales această zonă „poporană" a fost impresionată de profeția Sfântului Calinic. Rumoarea sfârșitului timpurilor are în România un accent specific, fiindcă prevestește perspectiva unui destin ieșit din comun, ce se va petrece la sfârșitul timpului, Noul Ierusalim al cărui sediu, se zice, va deveni teritoriul României.

Pr.D.S. - Eu cred că trebuie interpretat în alt sens. S-ar putea ca din România să se extindă o viață mai sănătoasă și în Europa.

S.D. - De ce din România?

Pr.D.S. - Când s-a spus că aici va fi Noul Ierusalim înseamnă că nu va fi numai Ierusalimul acesta. Lumea aceasta modernă e bolnavă din punct de vedere moral pentru că nu are credința cea adevărată, nu-L are pe Hristos în taine așa, ca noi. Asta se va extinde și la ei, la apuseni.

S.D. - Iertați-mă, nu vedeți în acești doi ani și jumătate ce dihonie și ce dezbinare este în țara asta ? Oare se vede că Îl avem pe Hristos în Taine ?

Pr.D.S. - Cred că este ceva de suprafață, cred că poporul nostru, în adâncul lui, este, spiritual vorbind, într-o stare mai bună decât alte popoare. Mi-a spus un tânăr care a fost în Scoția că acolo e o criză morală nemaipomenită. Și un italian care a stat mult pe la noi zicea că mântuirea lumii e în România.

S.D. - Pe ce se baza totuși ?

Pr.D.S. - Suntem mai morali, nu există droguri, pornografie...

S.D. - Momentan, părinte, dar pătrund zilnic.

Pr.D.S. - Pătrund, pătrund, dar cred că nu pătrund așa de adânc pentru că la noi, în chip miraculos, este încă o sănătate în popor. Adevărat că s-au distrus satele - și asta e o mare nenorocire - dar totuși sunt oameni veniți de curând din sate și care încă păstrează o tradiție. Poporul nostru încă are un fundament sănătos.

S.D. - Ceea ce spuneți ține de un optimism creștin sau de un realism creștin ?

Pr.D.S. - Și una și alta. Avem optimism pentru că suntem încă foarte creștini. Trebuie să ne trezim la conștiința puterilor care sunt în noi și pe care le avem

din tradiție, acestea nu se pierd chiar așa de ușor, cum cred comentatorii...

S.D. - Dincolo de ceea ce rămâne absolut prestigios în Ortodoxie, aveți conștiința că s-au petrecut totuși niște alunecări, niște distorsiuni ? Și dacă aveți, de ce natură considerați că sunt ?

Pr.D.S. - S-au petrecut deraieri pentru că au fost 50 de ani de comunism, care au oprit credința în școli, intelectualii voiau și ei să „se aranjeze", și mai sunt și cei care s-au înscris în partid și se cam fereau de Biserică. Asta a slăbit credința. Și totuși fundamentul nu a dispărut. Sigur că si oamenii Bisericii au slăbit, pentru că preoții tot din poporul acesta s-au recrutat. Dar să nu uitați, recensământul a găsit că 87% din oamenii de la noi sunt ortodocși. În Cehoslovacia 40% sunt atei. Eu niciodată nu am văzut atâtea parastase în Biserici ca acum; nu ajung mesele de la ușa altarului până la ușile de afară. E atâta grijă pentru cei care au plecat, înseamnă că n-au plecat cu totul. Cred că acest fundament care s-a păstrat se datorează Tradiției. Să ne dăm silința să vină o renaștere, dinspre Ortodoxie în general, dar de la noi în special.

S.D. - Ce părere aveți despre acea profeție misterioasă din Apocalipsă, de la Cap. 20, 1,6, care l-a îndrituit altădată pe Sfântul Augustin să lanseze sintagma „De Civitas Dei" ? Textul spune așa: „Apoi am văzut un înger, pogorându-se din cer, având cheia adâncurilor și un lanț mare în mâna lui. Și a prins pe balaur, șarpele cel vechi, care este diavolul și satana, și l-a legat pe o mie de ani, și l-a aruncat în adânc și l-a închis

și a pecetluit deasupra lui, ca să nu mai amăgească neamurile, până ce se va sfârși mia de ani. După aceea trebuie să fie dezlegat câtăva vreme. Și am văzut tronuri și celor ce ședeau pe ele li s-a dat să facă judecată. Și am văzut sufletele celor tăiați pentru mărturia lui Iisus și pentru cuvântul lui Dumnezeu, care nu s-au închinat fiarei, nici chipului ei, și nu au primit semnul ei pe fruntea și pe mâna lor. Și au înviat și au împărățit cu Hristos o mie de ani". Deci este vorba de un „intermezzo" de o mie de ani înainte de sfârșitul timpurilor, așa s-ar înțelege. Dincolo de preocuparea pentru mântuirea personală, credeți că în Biserică trebuie să se manifeste puterea unei societăți creștine care să se întindă pe o mie de ani?

Pr.D.S. - Textul acesta trebuie pus în relație cu toată istoria. Creștinismul a fost foarte puternic la noi până la Renaștere; ca și în Occident. Atunci a venit dezlegarea satanei. Și va fi dezlegat el o mie de ani și pe urmă va veni iar legarea lui. Pe urmă va fi venirea cea de a doua. Cred că așa trebuie să interpretăm pasajul acesta. A fost o perioadă de ateism, adus de lumea europeană, când a fost dezlegat satana. Cred că perioada aceasta se apropie de sfârșit. Începe o perioadă nouă de creștinism. Poate că nu pentru toți dintre noi, poate că mulți vor rămâne influențați de ceea ce a fost în această mie de ani.

S.D. - Deci, după părerea dvs., această mie de ani a trecut.

Pr.D.S. - A trecut, da. Eu așa cred.

S.D. - Înseamnă că suntem la ultima confruntare cu Gog și Magog, ăsta e timpul pe care îl vom trăi.

Pr.D.S. - Da, trebuie să ne luăm în serios această misiune a noastră. Mulți vor rămâne influențați de ceea ce au trăit, dar alții vor fi foarte credincioși.

S.D. - Mai credincioși ca primii creștini, din timpurile Părinților? Se va intensifica puterea lor de a crede?

Pr.D.S. - Poate că mai întemeiat, mai aprofundat. În perioada aceea Părinții aveau de luptat totuși cu niște religii. Noi am avut de luptat cu ateismul și am avut încet-încet putere și argumente pentru a-l învinge. E mai greu să învingi ateismul decât niște religii păgâne. Vor fi mulți creștini poate mai puternici de cum au fost cei dintâi.

S.D. - Deci, în ordinea iconomiei divine, vedeți o consecință pozitivă a acestor 45 de ani de arbitrariu și ateism? Paradoxal, o anumită întărire a pledoariei creștine?

Pr.D.S. - Cine știe? Poate că au fost ultimii 45 de ani din cei o mie cât a fost dezlegat satana. Puterea lui a ajuns la capăt și a început să fie dăr.âmată. Și pornind mai mult de la țările acestea ortodoxe, nu de la cehi sau polonezi. O renaștere care poate nu-i va cuprinde pe toți. Va fi o Rusie creștină, dar poate nu va fi toată creștină, mai e și mahomedanismul care e prin țările din Rusia și care are și el puterea lui. Poate s-a întărit și el în urma comunismului. De aceea s-ar putea ca pe undeva să fie și un Gog și un Magog prin lumea asta asiatică, prin lumea arabă.

S.D. - Și vom putea conviețui?

Pr.D.S. - Nu, va trebui să luptăm. Trebuie mai mult ca oricând un creștinism luptător, unul care să se afirme.

S.D. - Și o Biserică luptătoare.

Pr.D.S. - Sigur.

S.D. - Dar dvs. cum ați caracteriza o Biserică luptătoare? Care ar fi caracteristicile ei comportamentale?

Pr.D.S. - O Biserică a celor care trăiesc așa cum a spus Hristos. Nu o Biserică luptătoare cu arma, ci una luptătoare prin sfințenie, prin bunătate, prin altruism. O Biserică de oameni convinși de puterea iubitoare a lui Hristos, capabili și ei să trăiască această iubire. Eu cred că se înmulțesc oamenii aceștia; și printre preoți, și printre ceilalți credincioși.

S.D. - Evdokimov, în felul lui inconfundabil, spune un lucru tulburător. Citez: „Copacul verde al creștinismului pare să aibă zone veștejite. Nu cumva este Grădinarul care a tăiat niște ramuri vechi pentru ca să facă loc să crească ramuri puternice, noi?"

Pr.D.S. - S-ar putea și asta. Învățăm și noi ceva din experiența ateismului venit din Occident și care a culminat în marxismul din Uniunea Sovietică. Lupta va fi mai mare, vor fi oameni puternici, din Biserică, care se vor opune în final.

S.D. - Tălmăciți-mi, vă rog următoarea afirmație a lui Evdokimov. El spune că istoria Bisericii, în chip interior, este terminată, chiar dacă ea continuă în exterior, că Biserica posedă deja plenitudinea împlinirilor. Din această perspectivă, „sfârșitul timpurilor" nu este decât o chestiune de durată.

Pr.D.S. - Nu cred că are dreptate, pentru că o Biserică interiorizată nu poate să nu fie și una care să se manifeste și în exterior. Eu nu pot să trăiesc creștinismul numai în mine, nu pot să nu-l trăiesc și în dragostea față de altul - așa a spus Mântuitorul - trebuie să văd în celălalt pe Hristos. Când îl văd pe unul sărac nu pot să nu mă gândesc la Hristos care mă îndeamnă să-l ajut. Când îmi vine pofta unui act egoist care îl afectează pe celălalt, nu pot să nu mă gândesc la Hristos care mă oprește, adică nu-L pot despărți pe Hristos de ceilalți oameni. O Biserică numai interiorizată, fiecare cu interioritatea lui! Trebuie să fie o Biserică a oamenilor care se iubesc nu numai între ei, ci îi iubesc și pe ceilalți, chiar dacă sunt...

S.D. - Să mă iertați părinte, nu m-am exprimat eu limpede. Evdokimov spune că istoria Bisericii este încheiată...

Pr.D.S. - Nu este încheiată, de ce să fie încheiată?

S.D. - Și că numai în chip exterior ea continuă, că ea posedă în ea plenitudinea, cum s-ar spune ea posedă deja ziua a opta în ea. Se poate spune asta?

Pr.D.S. - Suntem pe drum; și în interior suntem pe drum, și în exterior suntem pe drum. Nu suntem perfecți nici în interior și nu suntem perfecți nici în exterior. Acest progres merge împreunat în interior și în exterior. Spun amândoi un lucru foarte interesant, și Grigorie de Nyssa, și Sfântul Chiril, din care am tradus niște cărți: ce va fi aceea că Hristos se va supune Tatălui și va fi Dumnezeu totul în toate? De ce se va supune Tatăl lui Hristos când se vor supune toți Lui, că sunt toți ai Lui;

atunci cu toții ai Lui se vor supune Tatălui, e voia Tatălui de a ne mântui. Spre aceasta trebuie să progresăm, spre această stare. Și-atunci Biserica trebuie să aibă și un rol în istorie. Cum să n-aibă un rol între oamenii care fac parte din istorie, trebuie să însemnăm ceva și pentru istorie. Sigur că istoria este foarte divizată și în istorie se întâlnesc credincioșii cu necredincioșii. Istoria este făcută nu numai de ăștia credincioșii, ci e făcută poate... ăștia necredincioși poate fac acte mai impunătoare...

S.D. - Mai expresive.

Pr.D.S. - Mai expresive. Ajung împărați, ajung președinți de republici.

S.D. - Genii.

Pr.D.S. - Ajung genii, ajung, mă rog...

S.D. - Lideri.

Pr.D.S. - Ceilalți, creștinii, sunt mai retrași, mai smeriți, dar dacă ar fi numai ăia, „expresivii", totuși omul n-ar putea să trăiască în istorie... Îi mai potolește. Istoria este ceva care e amestecată și de unii, și de alții; au influență asupra oamenilor și ăștialalți. Asupra marii mulțimi au influență și acești sfinți, acești smeriți. N-au numai ăia influență. Mai sunt criticați și ăia.

S.D. - Cum pot avea influență acești sfinți, acești smeriți o dată ce notorietatea lor este atât de scăzută?

Pr.D.S. - Pentru că ei se întâlnesc cu oamenii din jurul lor și nu-i lasă chiar așa să meargă după ceea ce-i îndeamnă cei de la putere. Se mai opun, îi mai critică, mai fac și cele bune, adică istoria marii mulțimi este undeva la mijloc... Oamenii progresează, progresează

împiedecați, dar totuși progresează spre ceea ce e mai bun. Poate că unii progresează spre ceea ce e mai rău, dar progresează tot în legătură și cu cei răi. Nu poți să îi desparți așa pe unii de alții. Nu pot fi foarte bun dacă am trăi numai noi cei buni între noi. Trebuie să fiu bun și opunându-mă celor răi, și dându-le pilde.

S.D. - Spuneți-mi, ce este ziua a opta?

Pr.D.S. - Ziua a opta este ziua care urmează după sâmbătă, sâmbăta e ziua a șaptea, ziua în care a terminat Dumnezeu lumea aceasta și s-a crezut că lumea aceasta s-a terminat; e odihna, S-a odihnit Dumnezeu. Sâmbăta, Sabat, însemnează odihna; S-a odihnit Dumnezeu. Dar pe urmă s-a văzut că lumea aceasta a căzut în păcat și atunci a trebuit să vină o altă lume, să vină Hristos care să depășească această lume, înviind pe morți. Hristos a fost mort sâmbăta, dar tocmai de atunci a început și Învierea. În ziua a opta începe o lume nouă. Și lumea aceasta va fi deplină; ziua Învierii și ziua Luminii va fi când vom învia toți.

S.D. - Deci ziua a opta este ziua Învierii generale?

Pr.D.S. - Da, a început încă și de-acum, pentru că Hristos nu e cu totul aservit de noi. Hristos e în viață. Deci El este într-un fel și acum între noi. El a început să învie de sâmbăta; tot sâmbăta i-a scos pe cei din iad. Ajunge la învierea cu trupul la sfârșitul lumii. Ziua a opta a început la sfârșitul zilei a șaptea. Pe morți îi pomenim sâmbăta și tot atunci începe nădejdea că dacă le facem pomenire se bucură de viitoarea Înviere. Este o diferență mare între lumea care a fost și lumea care va veni. Aceasta a început prin Hristos care a venit în

lumea asta să ne pregătească Învierea. Trăim zorii zilei a opta.

S.D. - Ziua a opta, ziua Învierii, este descrisă ca o zi în care noaptea nu mai există.

Pr.D.S. - Nu mai vine păcatul, deci nu mai vine noaptea.

S.D. - Dar în celelalte zile ale Creației se spune: „...Și a fost o seară și a fost o dimineață". Alternanța noapte-zi există în permanență ca un binom care le caracterizează. Ziua a opta face excepție?

Pr.D.S. - Da, pentru că materia va fi totuși schimbată. Noi creștem spre ziua a opta, de aceea avem și noapte și zi, avem și oboseală, trebuie să mai și dormim, trebuie să mai și mâncăm. Însă în ziua a opta nu va mai fi oboseală, nu va mai fi necesitate de mâncare, nu va mai fi un trup. Va fi un trup ca al lui Hristos, căruia nu-i mai trebuie noaptea; vom sta în lumină.

S.D. - Care este relația pe care o vedeți între ziua a opta și a doua venire?

Pr.D.S. - A doua venire va aduce ziua a opta și pe plan trupesc, și pe plan material. Deocamdată Hristos a adus-o ca un avans pe plan spiritual. Trăim și acum în Hristos cel Înviat, în rând cu noi. Trăim și acum oarecum veșnicia, dar atunci se va termina tot ceea ce este în ziua a șaptea și vom trăi în ziua a opta, zi neânserată. De aici a luat și știința semnul de infinit, care este un opt întors. Asta înseamnă infinitul luminii. Nu mai putem să ajungem la marginea iubirii, la marginea luminii. Nu mai suntem amenințați de moarte, timpul e depășit.

S.D. - Mayendorff spune undeva că viziunea ortodoxă eshatologică este hristocentrică și că acest trup al lui Hristos care se va manifesta în ziua a opta se va manifesta dincolo de succesiunea generațiilor, iar umanitatea va putea să se contemple sincronă.

Pr.D.S. - Sigur că da. Nu vor mai fi nașteri, nu va mai fi nici pasiunea legată de nașteri. Va fi toată omenirea adunată la un loc, câtă a fost și este; toți de o vârstă, nu mai îmbătrânim.

S.D. - Ce se poate răspunde acelora care cred că mai este posibil un al treilea Testament?

Pr.D.S. - Nu mai poate fi un al treilea Testament, cu porunci mai înalte ca ale lui Hristos. Asta a fost ideea fixă a lui Ioachim de Flores, Testamentul al treilea al Duhului Sfânt. Duhul Sfânt se manifestă acum. Poate în acest al treilea Testament cred sectele când spun că se pot desăvârși pe pământ.

S.D. - Spuneți-mi, ce legătură vedeți între Liturghie și ziua a opta?

Pr.D.S. - Liturghia este un fel de trăire a cerului pe pământ. Îl primim pe Hristos ca o anticipare.

S.D. - Simbolic sau mai mult decât simbolic?

Pr.D.S. - Îl primim ca o putere în noi, care ne conduce spre ziua a opta. Trăim ziua a opta cu anticipație. Liturghia este Hristos întreg, de la Naștere până la Înviere.

S.D. - Puteți aduce o precizare cu privire la această sintagmă din Apocalipsă, de la capitolul 20, asupra Învierii celei dintâi, unde se spune că „fericiți aceia care vor participa la Învierea cea dintâi"?

Pr.D.S. - Învierea cea dintâi a fost Învierea cea de dinainte de Renaștere și de epoca ateistă, și Învierea cea dintâi pentru generația aceasta este scăparea de această perioadă, adică intrarea într-o Înviere cum a fost în primele secole creștine. Și asta până la Învierea a doua, cea de la sfârșitul lumii. Asta în general, pentru că în particular fiecare învie întâi la botez, iar Învierea a doua este la sfârșitul lumii. Învierea prin botez este pregătirea numai, începutul pregătirii pentru Învierea a doua.

S.D. - Spuneți-mi, părinte, ați putea face un portret al lui Antihrist?

Pr.D.S. - Nu știu. Cred că răutatea dusă la extrem, mândria dusă la extrem, viclenia, minciuna. După aceea e și o anumită înțelegere, o anumită deșteptăciune, fiindcă Dumnezeu nu și-a retras darurile lui toate și chipul Lui. Dar la Sfinții Părinți, Hristos l-a alcătuit pe om cu natura Lui și apoi prin suflarea Duhului i-a dat chipul, dar i-a dat chipul Lui numai omului, pentru că el era capabil să-l primească. Deci, omul are prin natura lui ceva care-l deosebește de animal, ceva capabil de chip, însă chipul deplin se dă numai unui sfânt. Satana a pierdut pe Duhul Sfânt; a rămas cu capacitatea aceasta de a fi după chip, ceea ce-l deosebește de animal. Satana nu e ca animalul. Nu pierde cu totul inteligența; o are, dar strâmbă. Totul se strâmbă, totul devine mincinos și viclean. Iar o inteligență vicleană, mincinoasă e teribilă. E mai rea decât neînțelegerea animalului, să știți. Animalul nu e așa periculos cum este satana. E foarte greu de descris toată forma lui Antihrist, toată derutarea de care e capabil...

S.D. - Dar de ce va fi seducătoare? În sensul că foarte multă lume va fi păcălită? Cum și de ce?

Pr.D.S. - Pentru că foarte multă lume este ispitită de această inteligență, iar omul e făcut să fie inteligent, să priceapă și e făcut să țină la el, la valoarea lui, căci Dumnezeu a dat fiecăruia o valoare. Dar uită că valoarea omului stă în legătură cu ceea ce primește de la Dumnezeu, cu bunătatea și cu altruismul. Eu sunt ceva nu numai prin mine, ci și prin ceea ce fac pentru altul. Pe urmă, uită și crede că găsește infinitul în sine. E un fel de sete de infinit, care crede că în satisfacerea sa poate merge la infinit. El nu piere însă cu totul. Dumnezeu nu-l lasă să piară cu totul, îl lasă așa cum l-a făcut, nemuritor, însă nemuritor în setea lui de sine și în gândul că poate să se dezvolte pe sine la infinit. Și satana încă are această inteligență, mai mult chiar decât noi. Pentru că satana este mai aproape de infinitatea dumnezeiască, este lipsit de corp, deci cumva mai capabil de a merge mereu mai departe în înaintarea aceasta spre o falsă infinitate. De fapt nu e un progres în infinitate, e un progres în monotonie, dar aparent este un fel de progres. Cum este de altfel și în cultura fără Dumnezeu. E o aparență de progres și totuși nu este progres. Până la urmă este o monotonie și este o plictiseală, iar omul se plictisește de acest așa-zis progres. Progresul adevărat nu este decât în bunătate - fă bine și te vei simți fericit.

S.D. - Dar spuneți-mi, cum vor putea oamenii să-l recunoască, să-l identifice și să-i țină piept?

Pr.D.S. - Lui satan?

S.D. - Lui Antihrist.

Pr.D.S. - A, lui Antihrist... Antihristul e un fel de încorporare a lui satana. Cum vor putea? Unii vor putea și unii nu vor putea. Depinde de ce învinge în fiecare: învinge în el mândria sau transparența în Dumnezeu. E mai complex omul credincios pentru că el își dă seama că nu e numai el. Celui necredincios i se pare că găsește în sine nu știu ce mari posibilități...

S.D. - E autarhic.

Pr.D.S. - Da. Crede că are în el mari posibilități pe care să și le dezvolte. De fapt până la urmă nu le găsește. E mai complex omul care vede în lume, vede în ceilalți și vede dincolo de lume pe Dumnezeu. Cu cât e mai smerit în a se socoti pe sine mare lucru, cu atât e mai înțelegător, mai larg, mai cuprinzător și mai capabil de progres. Da. Sunt niște chestiuni foarte complicate, toată aparența de mărime, de progres, această scufundare în sine. Dar nici măcar nu-i o scufundare reală în sine. Dacă mergi cu adevărat în tine, nu se poate să nu-ți vezi marginile tale. Dar lui i se pare că nu dă de margini și că poate merge în sine la infinit. E și mândria un fel de infinitate, dar o infinitate monotonă, pe când smerenia e o infinitate reală.

S.D. - Pasionantă!

Pr.D.S. - Prin smerenie îți dai seama cât de mare este celălalt, cât de mare este Dumnezeu. Pe când în mândrie și se pare că mare ești tu și niciodată nu te saturi să admiri mărimea ta, să urmărești mărirea ta. Sunt niște paradoxuri. E un paradox în smerenie, un altul în mândria celui necredincios. Niște paradoxuri.

Astea merită să fie studiate. De spiritualitatea ortodoxă mai mult.

S.D. - Biserica, în toate aceste scenarii, care, după cum spuneți și după cum spun și Părinții, vor deveni din ce în ce mai violente, pe măsură ce ne apropiem de sfârșitul timpurilor, Biserica, deci, în toată această încleștare, va fi vârful de atac al umanității credincioase?

Pr.D.S. - Da. Dar, va fi vârful de noblețe, de smerenie, de conștiința existenței lui Dumnezeu. Va fi tot mai transparentă în membrii ei și în rugăciunile către Dumnezeu. Biserica e cea legată de Dumnezeu, Biserica e cea care nu se închide pe pământ. Biserica e într-un fel cerul pe pământ, cum s-a mai spus. Dumnezeu nu este paralel în lume. Dumnezeu este în lume, prin Hristos și Duhul Sfânt. Și Biserica este locul unde El este prezent în lume. Adică în Duhul Sfânt uităm de noi înșine, nu mai suntem numai noi. Omul duhovnicesc este omul în care rugăciunea lui este rugăciunea Duhului Sfânt. Adică Îl vede pe Duhul Sfânt în sine. Nu mai poate să despartă între sine și Duhul Sfânt. Deși nu se identifică cu Duhul Sfânt, nu se poate despărți, e mereu într-un plan superior sieși, nu în sine, ci deasupra sa. Asta este duhovnicia și asta este Biserica: oamenii care nu se socotesc ca având infinitatea pe pământ și în lumea aceasta. Și având toate satisfacțiile de aici, cum le au de multe ori oamenii politici (deși uneori sunt și printre oamenii politici credincioși), nu sunt la fel ca în Biserică, unde toți sunt într-o mișcare de depășire a lor. Asta e Biserica. Toți membrii ei sunt mădulare ale lui Hristos, în care Hristos este subiectul

prim, cum e subiectul naturii sale omenești, și așa se face și subiectul nostru, pentru că ne unește pe noi toți cu Sine și ne umple pe toți cu Duhul Său, așa cum ne-a umplut El cu Duhul său și deci de Duhul iubirii, care răspunde iubirii Tatălui. Căci Duhul vine de la Tatăl la Fiul ca iubire, ca să răspundă și Fiul cu iubire Tatălui. Și atunci Duhul ni se dă și nouă din Hristos ca să devenim și noi un fel de participanți la Hristos, frați cu Hristos, prinși și noi de Duhul Sfânt în rugăciune. Să ne simțim și noi frați ai lui Hristos, fii ai Tatălui Ceresc. Adică să nu ne mai simțim singuri, orfani și să nu ne simțim mai mari ca alții, ci frați cu alții în Hristos, frați cu alții pentru că suntem frați întru Hristos prin Duhul Sfânt. Sunt foarte frumoase aceste lucruri: depășirea eului, depășirea egoismului, toate legate de duhovnicie. „Căci nu voi vă rugați, ci Duhul se roagă în voi". Și am impresia că rugăciunea nu este a mea. Nimic nu am al meu, nici măcar rugăciunea nu este a mea. Omul fără Dumnezeu crede că totul este al lui și vrea să aibă totul al lui. Eu socotesc că nimic n-am eu. Adică omul duhovnicesc, cred, socotește că nimic n-are al lui. Și inteligența, și hărnicia, și faptele, dar și rugăciunea sunt ale Duhului Sfânt.

S.D. - Dar nu e pândit omul credincios în situația asta de următoarea ispită: de a crede că el este acel care s-a învrednicit ca-n el să se exprime Hristos sau Duhul Sfânt; că într-atât de bun e el și într-atâtea merite, asceză, sau nevoințe a făcut, încât Hristos sau Duhul Sfânt au ales să se exprime prin el? De acord. Eu nu sunt nimic, dar m-am nevoit într-atât, încât am fost

ales ca Duhul Sfânt să se exprime prin mine. Există ispita asta, sau e o judecată întortocheată?

Pr.D.S. - Nu, nu există ispita asta pentru că se merge împreună cu smerenia.

S.D. - Sau poate e ispita sfinților?

Pr.D.S. - ...Eu nu sunt nimic. Dumnezeu se roagă în mine, nu eu mă rog. Dumnezeu se roagă în mine, spunem și asta. Am făcut o rugăciune, mulțumesc lui Dumnezeu că am făcut-o, că n-am făcut-o eu, a făcut-o Dumnezeu în mine. Am făcut o faptă, n-am făcut-o eu, a făcut-o Dumnezeu în mine. Asta trebuie să recunoaștem, că totul face Dumnezeu în noi și bine ar fi ca și cei răi să spună că tot ce sunt, sunt tot de la Dumnezeu, dacă trăiesc sunt tot de la Dumnezeu. Dacă ar recunoaște că sunt tot de la Dumnezeu, n-ar mai fi așa de răi.

S.D. - Dar spuneți-mi un lucru părinte, o întrebare, o iscodire: sunt cei doi versanți, cei doi adversari, cele două tabere: unul este Hristos, care e iubire, și celălalt este Antihristul, care este inteligență rea, inteligență delirantă...

Pr.D.S. - Bârfitoare, cum și diavolul este bârfă...

S.D. - Da, din toată caracterizarea pe care ați făcut-o lui Antihrist mi s-a părut că tipic pentru el, pe lângă viclenie, minciună ș.a.m.d. este inteligența fără de simțire. Era și un titlu într-un ziar zilele trecute: „Noi gândim, noi nu simțim", adică o inteligență fără iubire. Asta ar fi primul dintre elementele acestui portret. Și de cealaltă parte se află Hristos, care e iubire. Nu credeți că, gândind așa, s-a ajuns la un moment dat ca lumea credinței să apese prea mult pe factorul trăitor,

iar inteligența credinței să fie lăsată mai la o parte ? Ce înțeleg prin asta: cunoașterea dogmelor, tot ce ține de capacitatea intelectului de a deprinde inteligența lui Dumnezeu. Poate că s-a ajuns din această cauză la un soi de pietism edulcorat, care eu cred că a diminuat puterea Bisericii. Credeți că această caracteristică a lui Antihrist, ca o inteligență malefică, a proiectat asupra inteligenței un oprobiu ?

Pr.D.S. - Eu cred că inteligența Diavolului este falsă. Diavolul nu vede realitățile celelalte, nu-i vede pe ceilalți, nu vede că toate sunt de la Dumnezeu. Inteligența în credință, însă, este superioară. Eu văd că Dumnezeu este peste toate. Eu văd valoarea celorlalți. Eu văd valoarea binelui, căci răul ce valoare are ? Nu putem despărți înțelegerea de credință. Iisus Hristos este numit și înțelepciunea lui Dumnezeu, și Sfântul Apostol Pavel spune „Omul înțelept este credincios", adică un om care înțelege că lumea e de la Dumnezeu, că lumea minunată e tot de la Dumnezeu, că omul nu se reduce numai la el, că e legat cu ceilalți. Dacă nu vede valoarea celorlalți, nu vede minunea universului, deci aceea nu e credință. Credința este legată de înțelegerea adevărului și de înțelepciunea adevărată. Omul credincios este un om înțelept. Omul necredincios e un pretins înțelept, e strâmt, redus cu toate la sine. Vede infinitul acolo unde nu este, îl vede în sine și nu este.

S.D. - De unde distorsiunea asta ? Cum a ajuns să distorsioneze în halul ăsta ?

Pr.D.S. - Dumnezeu a dat o formă de taină omului în general și omul în general, poate să fie înțeles și ca

valoare fără sfârșit; se poate înțelege asta pentru că Dumnezeu i-a dat omului o valoare mare, i-a dat ceea ce nu i-a dat animalului, i-a dat capacitatea de a fi chipul Lui, deși nu e prin sine chipul lui Dumnezeu, dar i-a dat capacitatea. Capacitatea de inteligență. Dar tot un dar al lui Dumnezeu e și capacitatea sa de inteligență sucită, distorsionată, strâmbată. Se vede o inteligență și în viclenia unui om. Vezi câteodată câte un conducător de stat zâmbind mereu, dar se vede un zâmbet foarte prefăcut în el. Se vede fățărnicia, fariseismul. De ce condamnă așa mult Hristos fariseismul ? E așa ceva sucit, întors. Omul a fost făcut să fie o ființă extraordinară, să fie ceea ce nu este animalul, dar asta îi dă posibilitatea să fie inteligent și să-și folosească inteligența. Să nu cuprindă cu adevărat totul. Să i se pară că acest totul este în el. De aceea vrea să-i stăpânească pe toți, crezând că e mai inteligent decât toți. De fapt vrea să ia un fel de loc al lui Dumnezeu. Și ăsta e un chip fals al lui Dumnezeu. Dar eu vreau să fiu chip al lui Dumnezeu, rămânând mereu atent la El, să fiu ca El, eu ca El, dar nu în sensul că mă fac eu un fel de Dumnezeu, ci să fiu ca El, dar cu El, nu fără El. Pe când cel rău crede că poate fi ca Dumnezeu prin el însuși. În sfârșit, crede că-L poate înlocui pe Dumnezeu. E o mare taină omul. Omul nu se poate desprinde de infinit.

S.D. - Spuneți-mi, Părinte, tot în perspectiva acestei prevestiri care îi agită pe oameni, după părerea mea Biserica poate ar trebui prin Sfinții Părinți să dea totuși un răspuns. Iată, eu vă întreb pe dumneavoastră, teologul contemporan cel mai marcant - și nu eu am spus

asta - ci așa sunteți calificat și în străinătate. Deci nu întâmplător am cerut opinia Teologului într-o problemă care frământă pe atâta lume. Vreau să vă întreb de ce totuși conotațiile sfârșitului lumii sunt sumbre. În primele secole nu se vorbea în termenii aceștia; oamenii din timpurile paleocreștine știau (și așteptau) că sfârșitul timpului este nu numai judecată, dar e și glorie, și slavă. Și atunci, iată cum se încheie Apocalipsa: „Cel ce mărturisește aceasta zice: Da! Vin curând! Vino, Doamne Iisuse!" Cum explicați că aceste conotații contemporane sumbre?

Pr.D.S. - Cred că se explică printr-o slăbire a credinței, de teama că vor da de niște pedepse grozave acolo, ori de teama că nu va mai fi nimic. Pe când omul care crede puternic în Hristos nu se teme de sfârșit.

S.D. - Dar de pedepse nu se teme?

Pr.D.S. - El mereu are sentimentul căinței, cere iertare: „miluiește-mă pe mine, păcătosul". El crede în mila lui Dumnezeu. Dacă el crede puternic, atunci el crede și în mila lui Dumnezeu și atunci teama se echilibrează în această nădejde în mila lui Dumnezeu. Eu nu pot să pierd această nădejde în mila lui Dumnezeu. Nu sunt sigur că voi merita mila lui Dumnezeu, dar nu pot nici să pierd nădejdea aceasta. E un fel de cumpănă între acestea două: pe de o parte mă tem de sfârșit, pe de alta am nădejdea că voi avea o mare bucurie, că mă voi întâlni cu Hristos. Nu știu cum, dar eu vedeam pe țăranii noștri în fața morții cu o figură luminoasă. Nu știau de frică, de frica de a fi pedepsiți, căci nu citiseră cărți de-astea atee și nu știau că există

concepții atee. Pentru ei era sigur că este Dumnezeu, că este Hristos. Și se duceau cu fața luminoasă în așteptarea sigură a întâlnirii cu Hristos. Omul nostru intelectual, care a trecut prin ispitele necredinței și pe care nu le poate învinge cu totul, are teama ca nu cumva Dumnezeu să-i descopere necredința și de asta are o mare teamă. Dar, pe de altă parte, dacă el totuși s-a luptat pentru credință, nu poate să-și închipuie că nu există Dumnezeu, că nu există un pol al iubirii de unde vin toate, nu poate să-și închipuie nici că El n-ar fi milostiv pentru neputințele omului. Așa că oamenii de azi așteaptă în mod diferit sfârșitul în funcție de cât s-au luptat pentru credință, sau de cât au fost ispitiți de necredință. Și cei mai mulți Îl așteaptă cu mare teamă pentru că au fost ispitiți foarte mult de filosofiile necredinței. Ei nu prea știu ce-i Dumnezeu. N-au meditat asupra lui Dumnezeu, asupra faptului că toate sunt făcute de Dumnezeu și dacă există un Dumnezeu, El nu poate fi decât un Dumnezeu al iubirii și deci al milei pentru cei neputincioși.

S.D. - V-aș pune o întrebare: nu există cumva în discursul teologic, uneori, când Hristos e developat în termenii aceștia, un anumit antropomorfism, un anumit mod de a proiecta comportamentul și calitățile omului asupra lui Dumnezeu?

Pr.D.S. - Asta a venit de la elite, că Dumnezeu e făcut după chipul omului. Dar noi avem atâtea dovezi în Evanghelie că Hristos a fost Dumnezeu, dar și Om. Și avem mai ales dovada Învierii, iar Apostolii n-au fost niște oameni lipsiți de simțul critic. Când le vorbea de

Înviere ei se cam îndoiau și când L-au prins fariseii și L-au răstignit au fugit toți. Și când li s-a arătat duminică seara înviat, ei iarăși s-au îndoit până când i-a îndemnat Iisus Hristos să-și pună degetele în rană. A venit și Toma care a spus „nu cred". Și i s-a spus: „vino și pune degetul". Deci ei s-au asigurat că Iisus Hristos a înviat, deci nu putea să fie numai om. „Domnul meu și Dumnezeul meu" a spus Toma; deci nu e ceva inventat de om. Cine ar fi putut să învie, cine ar fi putut să facă atâtea minuni, să se nască așa cum s-a născut? În toate se afirmă că el este Dumnezeu. „Eu și Tatăl una suntem". Sigur că se spune: a fost un om mai deosebit. A spus-o Ernest Renan, închipuindu-și că el este Dumnezeu. Nu poate cineva spune că e Dumnezeu cu cât e mai smerit, deci cu atât e mai puțin sclavul închipuirii, al imaginației. El a dat atâtea dovezi că e Dumnezeu, dar un Dumnezeu care nu e departe de om, care dă atâta valoare omului, încât se face și el om. Deci nu-L facem pe Dumnezeu prin închipuire, asemenea omului; dimpotrivă, omul a fost creat cu un chip al Lui.

S.D. - Îmi spuneați că vreți să scrieți o carte finală - de fapt dumneavoastră numai „cărți finale" ați scris! așa încât vă doresc cât mai multe - care se va numi „La început a fost iubirea".

Pr.D.S. - Iubirea este la vârful existenței și nici o filosofie nu ne explică asta. Dumnezeu este iubire. Dar care este cea mai înaltă făptură din lumea aceasta? Omul. Nu l-a făcut El pe om ca să-l iubească, și ca omul să-L iubească pe El? Să fii ca Hristos, asta este țința vieții omenești.

S.D. - Nouă ni se pare astăzi că un mod de a putea crește duhovnicește și de a spori rostul Bisericii ar fi rearticularea orizontului culturii cu cel al cultului. Cum vi se pare asta?

Pr.D.S. - Am ținut o cuvântare când m-au făcut Doctor Honoris Causa în care am arătat că o cultură fără înțelegerea lui Dumnezeu nu e o cultură întreagă, așa după cum nici credința nu poate să disprețuiască cunoașterea lumii acesteia pe care a făcut-o Dumnezeu și pe care i-a dat-o omului. Cultura s-a referit la ceea ce este omul, dar nu pot fi înțelese acestea fără a-L înțelege pe Dumnezeu, care nu poate fi cunoscut numai prin metodele de cercetare științifică. Este o taină care ne depășește și pe noi, și aceasta este credința. Deci, cultura și credința trebuie să meargă împreună. Prin credință înțelegem mai bine formele existenței, formele culturii. Cultura ne ajută să-L admitem pe Dumnezeu ca vârful lumii acesteia. Între ele este prin fire o legătură, nu sunt una împotriva alteia. O spiritualitate nu poate fi integrală dacă este numai o formă de cunoaștere a lumii acesteia, sau numai o credință care afirmă pe Dumnezeu fără să dovedească acestă minune a existenței. Sfinții Părinți au legat foarte strâns taina cu logosul. Lucrurile au niște logoi, niște rațiuni pe care trebuie să le cunoaștem. Or, Fiul lui Dumnezeu este Suprema Rațiune, o rațiune care este mai presus de epuizare. Nu despărțim rațiunea de taine. Cu cât înaintezi în a cunoaște rațiunea unui lucru, cu atât vezi că e mai plin de taină.

S.D. - Ultima întrebare: ambianța zilei a opta, zi neânserată, este una de beatitudine pasivă sau este dinamică ? Dinamismul este cel care o caracterizează ?

Pr.D.S. - Ce putem să spunem despre iubire ? Este dinamică sau este pasivă ? Nu mai putem folosi categoriile din lumea aceasta. Este iubire, și prin iubire este bucurie, voința de fi cu celălalt, dorința să văd cât mai adânc în taina lui. Este un dinamism, dar nu unul exterior, ci unul spiritual, al Duhului care iubește.

S.D. - Locul, spațial vorbind, al zilei a opta este în Rai ?

Pr.D.S. - Asta e o mare taină. Noi vom fi totuși cu trupurile, dar care nu mai au nevoie de natură, ca să mănânce și să bea din natură. Natura va fi transfigurată, dar nu știm cum va fi.

S.D. - Acum, în final, dacă tot i-ați mustruluit atât pe occidentali, vă întreb: Raiul este Ortodox sau Catolic ?

Pr.D.S. - Se spune: „În Casa Tatălui sunt multe lăcașuri". Noi, ortodocșii, vom fi în lumina cea mai puternică. Și vor fi și ei poate pe undeva, dacă au fost de bună credință.

S.D. - Vă mulțumesc, Părinte, pentru bunăvoința și stăruința dvs. Totuși, faceți o deosebire între stăruință și răbdare ?

Pr.D.S. - În stăruință există mai mult accent pe activitate. O răbdare activă !

S.D. - Răbdare lucrătoare, cum s-ar spune.

S.D. - Da, exact, răbdare lucrătoare.

Cuvînt rostit la decernarea Titlului de DOCTOR HONORIS CAUSA al Universității din București

22/iunie/'92

SPIRITUALITATEA INTEGRALĂ

Este un eveniment de importanță excepțională pentru viața mea actul prezent prin care Universitatea din București îmi acordă titlul de Doctor Honoris Causa. Dar ceea ce mă bucură cel mai mult este că prin acest eveniment se manifestă pentru prima dată o atenție spiritualității pe care o reprezint, în care conștiința este unită cu credința strămoșească a poporului nostru și a Bisericii Ortodoxe Române, care a avut un rol hotărâtor în menținerea acestei spiritualități a lui și, prin aceasta, în păstrarea identității proprii și a unității lui, pentru care poporul nostru a trebuit să depună grele și continui eforturi și să aducă nesfârșite jertfe, ajutat și însuflețit mereu de Biserica lui.

Aceasta mă face să văd în acest act și voința Universității din București de a se simți chemată să dea atenție în lucrarea ei de cunoaștere și dezvoltare a culturii românești tuturor aspectelor acestei culturi, din care nu poate lipsi spiritualitatea unită cu credința.

Iar aceasta mă îndeamnă și pe mine să scot în evidență faptul că între diferitele forme de cultură și între spiritualitatea întemeiată pe credință nu este o opoziție, ci o întregire reciprocă. Spiritualitatea unită cu credința ajută la cunoașterea științifică a realității, iar aceasta aduce contribuția ei în cunoașterea spiritualității preocupată de realitatea fundamentală care nu se poate lipsi de credință în sesizarea și aprofundarea ei. De aceea, de când există universități în toate țările, între facultățile preocupate de cunoașterea celorlalte forme ale realității a făcut parte și Facultatea de Teologie, fapt de care s-a ținut seamă și la noi în trecut și la care s-a hotărât acum, după dispariția unilateralității ateiste a comunismului, să se revină.

Despre această legătură între celelalte forme de cultură și spiritualitatea unită cu credința doresc să spun cu această ocazie câteva cuvinte. Toate celelalte forme de cunoaștere sau de cultură se ocupă cu domeniile realității stăpânite mai mult sau mai puțin de anumite legi și, prin aceasta, sunt dependente unele de altele și, în ultimă analiză, de o existență supremă, independentă de asemenea legi sau, cum i se spune de obicei, absolută. Cum s-a remarcat de gânditorii care s-au ocupat în mod special cu acea realitate supremă și independentă, nu se poate cugeta că a fost cândva când n-a fost nimic. Aceasta înseamnă însă că a existat o realitate eternă care n-a provenit dintr-o cauză. Dar aceasta mai înseamnă și că acea realitate a avut în ea prin sine posibilitățile tuturor modurilor de existență, pe care le cunoaștem și pe care nu le cunoaștem. Ea trebuie să fi

avut în ea și conștiința, căci o existență fără conștiință de ea e ca și cum n-ar fi. Pe lângă acea având în ea tot ce o putea mulțumi și ferici, a trebuit să aibă în ea iubirea sau bucuria unei Persoane, conștientă de altă sau de alte Persoane conștiente și desăvârșite. Aceasta ne face să credem în existența Treimii de Persoane, căci numai iubirea între trei Persoane desăvârșite este iubirea desăvârșită.

Dar precum persoana mea și a semenului meu este, pe de o parte, o realitate sigură pentru mine, pe de altă parte, e o taină niciodată epuizată prin cunoașterea mea, cu atât mai mult este, pe de altă parte, existența Treimii supreme, pe de alta, o taină inepuizabilă pentru eforturile noastre de cunoaștere a ei. Deci ea reprezintă, pe de o parte, realitatea comunității personale supreme, singura care dă sens existenței, deci singura care se impune în modul cel mai logic, pe de alta, ea este o taină inepuizabilă prin cunoaștere, deci cerând credința noastră pentru progresul în cunoașterea ei. Astfel, cunoașterea nu se opune credinței, ci o întemeiază, și viceversa. Admiterea acestei taine supreme prin rațiune și credință ne va ajuta în aprofundarea și înțelegerea tuturor formelor de realitate, în înțelegerea bogăției și armoniei lor.

Pe de altă parte, lumea întreagă, atât prin complexitatea armonioasă inepuizabilă a ei, cât și prin neputința ei de a se mulțumi deplin și de a ne asigura fericirea veșnică pe care o dorim, ne arată că ea nu poate fi prin ea, ci este opera unei iubiri supreme care ne pregătește în viața noastră în ea pentru acea fericire

în comuniunea iubitoare cu existența supremă, pregătire continuă atât prin cunoaștereea ei, cât și prin progresul moral.

Iată cum cunoașterea tuturor formelor de realitate a lumii presupune admiterea prin rațiune și credință a tainei lui Dumnezeu și ne poate ajuta înaintarea în aceasta, iar recunoașterea prin rațiune și credință a acestei taine supreme poate ajuta progresul în înțelegerea formelor realității cosmice și umane.

S-ar mai putea spune că dacă cunoașterea laturilor materiale ale lumii ne poate ajuta și în capacitatea previzibilă a fenomenelor, cunoașterea spiritului omenesc nu poate asigura o cunoaștere și o comportare previzibilă exactă. În acest domeniu, voința liberă a oamenilor are un rol care sustrage cunoașterii exacte faptele viitoare ale persoanelor umane și a relației între ele. Relațiile între oameni, influențele reciproce, ascund o altă taină a existenței, în a cărei cunoaștere înaintăm, fără a ajunge la o exactă previziune a ei. În domeniul acesta mai trebuie ținut seama și de faptul că facerea binelui după care râvnește omul e unită cu biruirea egoismului, pe care datorită slăbiciunii noastre nu-l putem înfrânge ușor fără credința în Dumnezeu-izvorul și puterea binelui. De aceea trebuie ținut seama în acest domeniu și de sentimentul de resposabilitate al omului fără de care nu poate avea loc nici un progres în bine, după cum ne dorim.

Acest sentiment de responsabilitate presupune o autoritate supremă de care depindem și care ne întărește în bine. Dar binele pe care dorim să-l facem altor

persoane și pe care dorim să ni-l facă ele implică și conștiința valorii și prețuirii reciproce eterne a persoanelor umane, căci nu ne-ar da puterea să facem bine unul altuia, dacă n-am avea conștiința că de aceasta depinde bucuria noastră eternă. Dar cine poate întemeia valoarea eternă a persoanelor umane, dacă nu existența unor persoane eterne prin ele însile, a căror bunătate se trăiește în desăvârșita lor unitate și prețuire iubitoare.

Legătura aceasta între cunoaștere și taină pe care o trăim și în a cărei cunoaștere înaintăm fără a o epuiza în veci, și prin aceasta trăim setea după infinitatea existenței, o trăiește în mod deosebit poporul nostru, prin unirea în el a spiritului occidental mai aservit rațiunii separatiste și a ortodoxiei răsăritene care accentuează comuniunea și pentru care Dumnezeu prin Hristos e cunoscut nu în mod rațional sau separat de viața noastră de toate zilele, mai mult prin discursuri, ci ca prezent în noi prin toate Tainele, rugăciunile și binecuvântările Bisericii. Suntem de aceea un popor mai complex, mai adâncit în prezența tainelor în toate, mai delicat și mai respectuos în relațiile între persoane unite în mod tainic fără să se confunde, singurul fapt ce le procură bucurie.

Universitățile românești ținând seama de acest spirit al poporului nostru pot comunica lumii o cultură mai umană, mai nuanțată, mai delicată, mai adâncă, mai pătrunsă de taina prezenței lui Dumnezeu în realitatea lumii întregi și mai capabilă să prezinte lumii o țintă morală în Persoana lui Hristos.

Trăind taina inepuizabilă în toate poporul nostru trăiește infinitul și aspirația către el. De aceasta e conștientă în mod special credința. Când, terminând liceul, m-am hotărât să merg la teologie, îndemnat stăruitor de mama mea, soră și nepoată de preot, un coleg m-a întrebat: „Ce vei face acolo ? N-ai ce învăța o jumătate de zi". Acum câțiva ani i-am spus: „Am studiat teologia zeci de ani. Și sunt mereu la început, atât în aspirația spre cunoaștere, cât și în cea a progresului moral". „Ai dreptate", mi-a spus el acum, după ce funcționase o viață întreagă ca profesor la o altă facultate.

Dar sinteza dintre acest simț ortodox al tainei și latinitate a avut un rol hotărâtor în menținerea în unitatea și identitatea noastră ca popor originar față de pericolele ce ne-au amenințat continuu și din partea popoarelor vecine din Occident și a slavilor din Răsărit. Ortodoxia ne-a apărat ca popor latin față de amenințările din partea popoarelor din Apus, deși tot ea ne-a făcut să apărăm prin Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare Europa Occidentală de invazia otomană.

Latinitatea ne-a făcut să ne apărăm, pe de altă parte de pericolul slav din răsărit, care a sporit în secolele din urmă și sunt semne că n-a încetat nici acum.

Această apărare a noastră de către Apus și Răsărit ne-a costat jertfe grele. De aceea se poate spune că istoria noastră a fost un drum al crucii. Aceasta înțelegând-o tineretul din Basarabia s-a arătat hotărât ca prin jertfele reprezentate de cruce să apere, în solidaritate cu tot poporul nostru, latinitatea lui din partea

pericolului din Răsărit, iar tineretul nostru i s-a asociat în zilele din urmă în această intenție pornind într-un alt drum al crucii spre Basarabia.

Prezența Sinodului Bisericii noastre la acest eveniment de prețuire a credinței strămoșești din partea Universității din București arată și el voința poporului nostru și a Bisericii lui de a fi împreună în eventualele jertfe ce ne a–teaptă în viitor.

Aceasta mă face să termin cuvântul meu cu versurile puțin modificate ale lui Andrei Mureșanu:

"Preoți cu crucea în frunte
Conduși de Duhul Sfânt
Căci oastea e creștină
Și vom lupta împreună
Pentru al nost' sfânt pământ"

Preot Prof. Dumitru Stăniloae

epilog

6 august /92
(Schimbarea la Față)

Dis de dimineată, telefonul sună insistent. Pe jumătate adormit bâjbâi cu mâna în căutarea telefonului de lângă pat. Într-un târziu nimeresc receptorul; îmi scapă din mână pe podea; în fine reușesc să-l recuperez. Recunosc vocea, în aceeași măsură vioaie și stinsă a Părintelui Stăniloae. Fac efortul să-mi dreg glasul încă nevorbit și-l întreb „profesional" dacă i-aș putea fi de folos cu ceva. Năuc de somn, reușesc totuși să disting în glasul dânsului o aritmie ciudată, alta decât obișnuita poticnire a vorbirii: „Știi, domnule Sorin, ast' noapte... ceva extraordinar... ei bine, nu știu cum să vă spun, ca să înțelegeți... în vis mi-a apărut îngerul, chiar așa! N-o să vă vină să credeți dar cu adevărat, l-am văzut... așa... aproape..., foarte apropiat. În orice caz a fost spre dimineață... ceva nemaipomenit de frumos... și de bun. Da, de bun, de o imensă bunătate..." Fără exagerare-am rămas cu gura căscată.

Am reușit să îngaim întrebarea care oricum se impunea de la sine, adică în ce împrejurare și cum arăta în vis îngerul. „O, domnule Sorin, nici nu vă puteți imagina!... Ceva nemaipomenit de frumos, ca un copil... da, era chiar un copil... și-l ținea în brațe un mitropolit, și-l împingea ușor spre mine... mi-l întindea... Nu știu cine să fi fost mitropolitul... Parcă era Antonie, sau nu... în fine, nu-i mai reținchipul; oricum nu asta are importanță. Dar îngerul... Ce minunată făptură! Câta bucurie mi-a rămas în suflet!... M-am sculat extrem de fericit și de... Tare aș vrea să trecem chestia care mi s-a întâmplat în cartea noastră...De asta v-am sunat. Nu credeți că e nimerit?... Tare m-aș bucura..."

La auzul acestei propuneri, rostită cu destule precauții de părinte, am simțit că mă trezesc de-a binelea. A continuat, cu voce precipitată, ca și cum l-ar fi gonit din spate cineva: „De-asta v-am trezit, și lu' Horia vreau să-i spun... dar am ținut, totuși să știți dumneavoastră primul... Da, da o mare fericire... Ceva nemaipomenit!"

L-am sigurat, așa în doi peri, cam cu jumătate de gură, mai mult ca să-i liniștesc rostirea febrilă, că bineînțeles, să nu-și facă nici o grijă, voi căuta, desigur o posibilitate să strecor în textul cărții această descoperire a dânsului. Mi-a mulțumit în grabă și a închis brusc. Am rămas o bună bucată de vreme cu ochii pironiți în tavan. In nici un chip nu mi-am putut da seama în ce măsură n-ar fi fost amenințată de ridicol publicarea acestei convorbiri matinale.

Nici acum, când m-am hotărât totuși s-o introduc în loc de epilog, nu știu dacă fac bine ce fac.

Oricum îmi răsună încă în urechi implorarea, aproape copilăroasă a marelui teolog, de-a consemna totuși în carte „chestia care i s-a întâmplat" și teama abia perceptibilă din glasul său, c-aș putea cumva să-i calc rugămintea. Ceea ce, vedeți bine, nu s-a întâmplat...

Sorin Dumitrescu

BIBLIOTECA
PANAIT ISTRATI
BRĂILA

CUPRINS

luni/30 martie/92 7

marți/31 martie/92 39

miercuri/1 aprilie/92 75

joi/2 aprilie/92 105

vineri/3 aprilie/92 141

sâmbătă/4 aprilie/92 167

duminică/5 aprilie/92 201

Și a fost ziua a opta... 229

Spiritualitatea integrală 261

Epilog 271